T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

İSMET İNÖNÜ VE ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI (1938-1960)

Hatice TAMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

ÖZET

İSMET İNÖNÜ VE ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI (1938-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Hatice TAMAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

2019 – (xiii+72)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

ÖZET

Yeni Türk Devletinin kuruluşundan itibaren onun yapılandırılması işine girişen Mustafa Kemal Atatürk, özellikle 1930'lu yıllarda kültür politikalarına ağırlık vermiştir. Bu politika doğrultusunda, Türk tarihinin bilimsel metotlarla araştırılması için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, Türk dilinin bilimsel metotlarla araştırılması için ise 1932 yılında Türk Dil Kurumunu onun öncülüğünde kurulmuştur.

Atatürk'ün ölümünden sonra 1938-1950 yılları arası CHP, 1950-1960 yılları arası DP iktidarı dönemlerinden İsmet İnönü döneminde, II. Dünya Savaşının patlak vermesi, dünya üzerindeki dengeleri değiştirmiş olmasının yanı sıra Türkiye'yi de her açıdan ciddi şekilde etkilemiştir. İnönü döneminde bu etki kendini kültür politikaları üzerinde de göstermiştir. Adnan Menderes döneminde de gözlenen II. Dünya Savaşının etkileri doğrultusunda, bu dönemde daha çok ekonomik politikalar ön planda tutulmuş ve çeşitli kalkınma planları uygulanmış olmakla birlikte kültür politikaları da etkin bir şekilde uygulanmıştır.

Bu çalışmada, kültür politikaları içerisinde yer alan, İnönü ve Menderes dönemi, dil ve tarih politikaları ele alınmış, dönemin dil ve tarih politikalarının anlaşılması açısından alana katkı sağlamak hedeflenmiştir. Bu çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz metodu kullanılarak İsmet İnönü ve Adnan Menderes dönemindeki dil ve tarih politikaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Dil Politikaları, Hümanizm, İsmet İnönü, Tarih Politikaları.

ABSTRACT

ISMET INONU AND ADNAN MENDERES PERIOD LANGUAGE AND HISTORY POLICIES (1938-1960)

Prepared by: Hatice TAMAK

Consultant: Assistant Professor Mahmut BOLAT

2019 – (xiii+72)

Kırşehir Ahi Evran University Graduate School Of Social Sciences

Department Of History

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Assoc. Prof. Dr. Gülin ÖZTÜRK

Asst. Prof. Mahmut BOLAT

ABSTRACT

Mustafa Kemal Ataturk, who has been involved in the reconstruction of the new Turkish State since its establishment, focused on cultural policies especially in the 1930s. In line with this policy, the Turkish Historical Society was established in 1931 for the investigation of Turkish history with scientific methods, and in 1932, the Turkish Language Institute was established to investigate the Turkish language with scientific methods.

After Ataturk's death, CHP between 1938 and 1950, during the period of DP rule from 1950 to 1960 in Ismet Inonu period, the outbreak of World War II has not only changed the balance in the world, but also has seriously affected Turkey in every respect. This effect also showed itself on cultural policies during the Inonu period. Also, observed during the reign of Adnan Menderes, in line with the effects of World War II, economic policies were kept in the foreground during this period, and as well as various development plans, cultural policies were also implemented effectively.

In this study, Inonu and Menderes period, language and history policies within the cultural policies are discussed, and it is aimed to contribute to the field in terms of understanding the language and historical policies of the period.

Keywords: Adnan Menderes, Language Policies, Humanism, Ismet Inonu, History Policies

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, İsmet İnönü (1938-1950) ve Adnan Menderes dönemi (1950-1960) dil ve tarih politikaları, bu politikalar üzerinde, iktidar değişiklikleri ile gözlenen dönemsel farklılıklar dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada amaç, Atatürk sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde, dil ve tarih politikaları özelinde, uygulanan kültür politikalarını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, öncelikle İnönü ve Menderes dönemi öncesi, Türkiye'de uygulanan dil ve tarih politikaları üzerinde durulmuş, I. Bölümde; İnönü dönemi dil politikaları; Köy Enstitüleri, Halkevleri, Maarif Şuraları, Türkçeleştirme Akımı, Dil Kurultay ve Bayramları vb. gibi dil alanında gelişmeleri içermiştir. Tarih alanında uygulanan politikalar ise; Halkevlerinin tarih ve müze şubesi faaliyetleri, Maarif Şuraları, Tarih ders kitapları müfredatı, Türk Tarih Kongreleri ve müzecilik faaliyetleri gibi konuları içeren alt başlıklarda incelenmiştir. II. Bölümde ise; Menderes dönemi dil politikaları; Arapça ezan yasağının kaldırılması, Anayasa dilinin eski haline dönüştürülmesi gibi önceki dönemin aksine uygulanan politikaların yanında, bilim dilinin Türkçeleştirilmesi, Dil Kurultayları gibi konuları içeren alt başlıklarda incelenmiştir. Tarih politikaları ise; Tarih ders kitaplarının müfredatının değiştirilmesi, Türk Tarih Kongreleri, tarih alanında çıkarılan kanunlar gibi konuları içermektedir.

Bu çalışma, Atatürk sonrası Türkiye'de, siyasi iktidarlar tarafından dil ve tarih politikaları özelinde uygulanan kültür politikalarının, dönemsel değişiklikleri de dikkate alarak, mahiyetini ortaya koyabilmek, İnönü ve Menderes dönemi dil ve tarih politikaları hakkında alana katkı sağlamak amacını taşımaktadır.

Bu çalışmamın meydana gelmesinde bana her alanda yardımcı olan ve benden bilgisini esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın Mahmut BOLAT'a, ayrıca derslerime giren ve bu alan üzerinde kendimi geliştirmeme katkı sağlayan Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN ve Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK hocama, yine bu çalışmamda maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Kırşehir- 2019 Hatice TAMAK

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz	: Bakınız
CCA	: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
MKK	: Milli Korunma Kanunu
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması İttifakı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	**:** Türk Dil Kurumu
TMVK	**:** Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu
TTK	**:** Türk Tarih Kurumu
TBMM Z.C.	**:** Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

ARAŞTIRMA KONUSU VE PROBLEMİ

Yeni Türk Devletinin kurulduğu yıllardan itibaren onun yapılandırılması işine ağırlık veren Mustafa Kemal Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren kültür politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu politika doğrultusunda Atatürk döneminde, Türk tarihinin ve Türk dilinin bilimsel metotlarla araştırılması için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında ise Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Yine 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılmasıyla bu çalışmalar desteklenmiştir. Bu dönemde uygulanan milli kültür politikalarından sonra, uygulanan kültür politikalarına farklı zihniyetlerin hâkim olduğu görülmektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü dönemini kapsayan 1938-1950 yıllarında milli kültür anlayışının yerini hümanizm merkezli bir anlayış almıştır. Hümanizmi ve onun getirmiş olduğu değerleri toplumun bir parçası yapmak amacıyla uygulan bu politikayı, kültürün önemli öğelerinden olan dil ve tarih alanında Latin-Yunan kaynaklarının esas alındığı bir politika takip etmiştir.

Menderes döneminde ise göze çarpan bir özellik, eskiyi geri getirme gibi bir anlayışla bir önceki dönemde uygulanan politikalar sonucu olarak, dil ve tarih alanında yapılanları ortadan kaldırmaya yönelik olduğu izlenimi veren uygulamalardır. Bununla birlikte dil ve tarih alanındaki faaliyetler bir önceki dönemden farklı olmakla birlikte bu dönemde de sürdürülmüştür.

Bu çalışmadaki amaç, İnönü ve Menderes dönemi dil ve tarih politikalarını, iktidar değişiklikleri ile oluşan zihniyet değişikliklerini ve bunun uygulanan politikalara etkisini ortaya koyabilmektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı; Mustafa Kemal Atatürk ile başlayan inkılapların İnönü ve Menderes döneminde ne kadar kalıcı olduğunu görmek ve 1938-1960 yıllarında gerçekleştirilen kültürel değişimlerin ortak olan ve farklı olan yönlerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın önemi; Uluslararası siyasi konjonktürün, ülkenin içerisinde bulunduğu durumun ve dönemin zihniyetlerinin, bu politikalar üzerindeki etkisini ve değişimini ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi metodu kullanılmıştır

TBMM'nin V. Dönem ile XI. Dönem arasını kapsayan dönemi, TBMM Zabıt Ceridеleri; arşiv belgeleri, ilgili dönemi kapsayan gazete, diğer süreli yayınlar ve telif ve tetkik eserler ile kaynak tarama modeli kullanılarak araştırılıp bu çerçevede, konu ile ilgili olaylar kendi koşulları içinde tanımlanmaya çalışılmıştır.

Söz konusu yaklaşımlara uygun olarak konu hakkındaki bilgiler, dergilerdeki makale, yazılar ve meclis tutanakları ele alınarak elde edilen bu dağınık bilgiler, incelenen zaman ve mekân göz önüne alınarak bir sistem içinde bütünleştirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Toplanan bütün veri kaynaklarından geçerli ve güvenilir bilgiler elde edebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, toplanan her veri geçerlilik ve güvenirlilik açısından değerlendirilmeye tabi tutulacak, eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilecektir. Değerlendirme aşamasında özellikle araştırma konusunun içinde bulunduğu zaman aralığındaki gelişmeler de dikkate alınarak ve karşılaştırılarak verilerin güvenilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Kemal Karpat'ın *"Türk Demokrasi Tarihi"* isimli eseri, Türkiye'de Osmanlı'dan bu yana izlenen demokratikleşme hareketleri ve bunun ülke üzerinde etkisi incelenmiş olup yine İsmet İnönü ve Adnan Menderes dönemi gelişmeleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Tevfik Çavdar'ın *"Türkiye'nin Demokrasi Tarihi"* isimli eserinde İsmet İnönü ve Adnan Menderes Döneminde izlenen siyasi politikalar ve dünyada olan siyasi gelişmelerin Türkiye üzerinde olan etkileri ele alınmıştır.

Taner Timur'un *"Çok Partili Hayata Geçiş"* isimli eserinde İsmet İnönü Döneminde çıkan İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri incelenmiş, demokratik bir hayata geçerken ülkenin nasıl sancılı bir dönemden geçtiği anlatılmıştır.

Yine ülkede yaşanan demokratik düzen ile ilgili olarak dönem içerisinde yaşanan demokratik çabalar ve iktidar-muhalefet ilişkisi üzerinde durulduğu Feroz Ahmad'ın *"Demokrasi Sürecinde Türkiye"* isimli eseridir.

İsmet İnönü döneminde olan siyasi gelişmeler ve demokratik sürece geçişteki yaşanılan sorunları içeren Hikmet Bila'nın *"CHP 1919-2009"* isimli eseri de bu anlamda önem arz etmektedir.

Tüm bunların yanında İnönü döneminde kültürel alanda, özellikle dil ve tarih

alanında gerçekleştirilen politikalar açısından çok önemli bir kaynak, İnönü döneminin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'in açılışlarda ve TBMM de yaptığı konuşmalardır.

Aynı şekilde Demokrat Parti döneminde dünyadaki gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkilerini Cem Eroğul'un *"Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi"* isimli eseri bu dönemde yapılan değişikliklerin ülke üzerinde etkisini görmek amacıyla önem arz etmektedir.

İnönü döneminde, Atatürk'ün kültür politikaları doğrultusunda gerçekleştirilen politikalar ile ilgili bir diğer önemli kaynak Suat Sinanoğlu'nun *"Türk Hümanizmi"* isimli eseridir.

İnönü döneminin kültür politikaları ve İnönü döneminin siyasi hayatı ile ilgili olan bir diğer kaynak Şerafettin Turan'ın *"Türk Devrim Tarihi"* isimli eseridir.

Yine İnönü döneminin kültür politikalarını anlayabilmek ve bunların uygulanışı için Hıfzı Topuz'un *"Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları"* eserinden faydalanılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra, konu ile ilgili telif ve tetkik eserlerden, arşiv belgelerinden, TBMM Zabıt Ceridelerinden ve dönemin basınından faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde kullanılan dil üzerinde edebiyatın etkisi ile Farsça, dinin etkisi ile de Arapça hâkim olmuştur. Özellikle saray çevresinde oluşan bu durum zaman içerisinde günlük hayatında Türkçe konuşan halk ile sarayın birbirinden farklılaşması, uzaklaşmasına yol açmıştır. Yazı dilinde Osmanlıcanın kullanılması bu farklılaşmayı ortadan kaldıramamış ve zaman içerisinde konuşma dili ile yazı dili arasındaki bu farklılığı ortadan kaldırmak amacıyla 18. yüzyıldan itibaren dilde sadeleşme çabaları başlamıştır (Levend, 1972: 82).

İmparatorluğu bir arada tutabilmek amacıyla uygulanan Osmanlıcılık politikası, bunu bir Osmanlı milleti yaratarak sağlamaya çalışmıştır. Bu politikanın mantığında Osmanlı Devleti'nde herhangi bir dinin ve ırkın önemi olmadığından homojen bir toplum yaratılmaya çalışıldığı söylenebilir. Etnik ve dini farklılıkların vurgulanmadığı Osmanlıcılık düşüncesinde bu topluma ortak bir tarih yüklemek zorunluluğu doğrultusunda bu toplumun tarihi Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren başlatılmıştır (Akçura, 1976: Önsöz).

Gerek dil ve gerekse de tarih alanındaki bu gelişmelerle birlikte ihmal edilen Türkçe ve Osmanlı'dan önceki Türk tarihi olmuştur.

Dilde sadeleşme çabalarının daha yoğun olarak yaşandığı dönemler olan Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde özellikle Avrupa'da yayılan milliyetçilik anlayışının Osmanlı üzerindeki etkisi doğrultusunda gelişen bu çabalarda, gerek halkın ve gerekse de devletin, Osmanlı'da kullanılan halk diline yani öz Türkçeye eğildiği görülmektedir.

Bu dönemin edebiyatçıları da gittikçe ağırlaşan Osmanlı diline tepki göstermeye başlamış ve eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin az olduğu daha sade bir dil kullanmaya gayret etmişlerdir.

Dilde sadeleşme çabalarının daha yoğun olarak yaşandığı dönemler olan Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde, özellikle Avrupa'da yayılan milliyetçilik anlayışının Osmanlı üzerindeki etkisi doğrultusunda gelişen bu çabalarda, gerek halkın ve gerekse de devletin, Osmanlı'da kullanılan halk diline yani öz Türkçeye eğildiği görülmektedir. Osmanlı diline geçen her kelime dilde karışıklık yaratmıştır. Bütün bunlara rağmen Osmanlı dil için lügat hazırlanmamış, başka dillerden alınan kelimeler yapısı ile oynanıp Osmanlıca'ya uyarlanarak kullanılmış ve bunun neticesinde dilde bir karışıklık meydana gelmiştir. Dilde olan bu karışıklık arttıran etkenlerden birisi de halkın bu sözcükleri kendi yöresine ait şiveyle kullanması olmuştur (Aydemir, 2016: 244).

Bu dönemin edebiyatçıları da gittikçe ağırlaşan Osmanlı diline tepki göstermeye başlamış ve eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin az olduğu daha sade bir dil kullanmaya gayret etmişlerdir. Şinasi ve Agâh Efendi çıkardığı gazetelerde sade bir dil kullanmış ve dilde sadeleşme konusunda etkin rol alan kişiler olmuşlardır (Duman, 2002: 110- Levend, 1972: 83). Her ne kadar Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar dil ve yazının değişmesi gerekliliği savunulsa da bu konuda pek yol alınamamıştır. İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da çıkardığı Tercüman Gazetesi'nde sade ve akıcı bir Türkçe kullanması bu süreci oldukça hızlandırmıştır.

Özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra gerçekleştirilen yenileşme hareketleri özellikle edebiyat ve dilde kendisini göstermiştir. Örneğin II. Meşrutiyet döneminde bir alfabe değişikliği gündeme geldi ise de bu uygulama alanına dökülememiştir. Bu dönemdeki çabalarda, 1911'de kurulan Türk Yurdu Derneği ve aynı yıl yayın hayatına başlayan Türk Yurdu Dergisi önemli bir yere sahiptir. Dergi, yayıma başladığı dönemden itibaren dilde sadeleşme konusunda birçok yayında ve çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemde kurulan cemiyet ve derneklerle birlikte, halkın kullandığı öz Türkçe'nin kullanımı etkin hale getirilmeye çalışılmıştır (Gürsoy, 2008: 104).

Atatürk dönemi Türkiye'sinde ise; halkın kullandığı dil ile yazı dili arasındaki farklılığın, okur-yazar oranının düşüklüğünün nedenlerinden birisi olması dolayısıyla, özellikle bu problem üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmeleri ile alfabe konusu ilk kez 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Şubat 1923'te toplanan bu kongrede İzmir'de Nazmi adında bir işçi Latin harflerinin kabul edilmesi için kongreye bir önerge sunmuştur. Fakat kongrede başkanlık yapan Kazım Karabekir, Latin harflerinin kabulü meselesini, Avrupa'nın bizi bölme girişimi olarak değerlendirmiş ve Avrupalıların bizi İslam âleminden koparmaya çalıştığını iddia etmiştir. Hatta bu konunun bu kongreyle bir alakası olmadığını iddia ederek önergeyi reddetmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 5 Mart 1923 tarihinde çıkan sayısında verdiği demeçte ise, Latin harflerinin kabul edilemeyeceği, bu girişim ile İslam âlemiyle karşı karşıya gelineceği ve bunun bir felaketle sonuçlanacağını söylemiş ve bu sebeplerden kaynaklı, Latin harflerinin kabulü düşüncesinden vazgeçilmesi gerektiğini savunmuştur. Kazım Karabekir'in gösterdiği bu olumsuz tutum, hem kongreden sonra başlayacak olan tartışmaların öncüsü olmuş ve hem de dil ve alfabe değişikliği konusunda bekleme kararı alan Mustafa Kemal Paşa'nın bu kararının ne kadar doğru olduğunu da göstermiştir (Uluskan, 2010: 191).

Bununla birlikte, İzmir’de yapılan kongreden sonra Türkiye Cumhuriyeti’ni uluslaştırmak yolunda atılacak olan alfabe değişikliği fikri, Mustafa Kemal Paşa’nın düşüncelerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu noktada, yazı dili için en uygun alfabenin Latin alfabesi olduğuna kanaat getiren Mustafa Kemal Paşa, bunun için çalışmalara başlanması talimatını vermiştir. Kur’an dilinin Arapça olmasından dolayı olayın boyutunu dini seviyeye taşıyanlar vasıtasıyla bu çalışmalar eleştiriler almış, fakat yine de bu durum harf inkılabının yapılmasını engelleyememiştir. 1928 yılında Latin harflerinin kabulü ile yoğunlaşan bu tartışmalara Türkçü Düşün Okulu’nun ileri gelen dil ve tarih uzmanları da katılmış ve Latin harflerinin kabulüne karşı çıkmışlardır. Batılılaşmak uğruna ulusal değerlerden vazgeçilmesinin, ulusal yapının bozulması demek olduğu fikrini savunmuşlardır (Berkes, 2003: 548).

Bu eleştirilerle birlikte, dildeki yetersizlik kavramlarda anlam karışıklığına yol açmış, sosyal ve yasal alanda ortaya çıkan sorunlarda, bu değişiklik için bir neden teşkil etmiştir. Bir bakıma, ulusal bir toplum yaratmak için dilin dinden önemli olduğu gerçeği, daha da belirgin bir hal almıştır (Berkes, 2003: 550). Bu konuda Atatürk harf değişikliğinde hassas ve dikkatli davranmış, yaptığı dil ve dini devrimleri (Türkçe ibadet ve Kuran dilinin çevrilmesi) ortamın ve zamanın uygun olması, halkın bu duruma hazırlanması sonrası gerçekleştirilmiştir (Tongul, 2004: 129).

1943 yılında yayınlanan bir makalede, Atatürk’ün önderlik ettiği dil devriminin, sadece bir araç değiştirme ya da sözcük değiştirme işi olmadığı bu devrimin, bir çağ değiştirme olayı olduğu dile getirilmiştir. (Dündar, 1943: 6). Atatürk, Türkiye’de bir ulus-devlet yaratma çabasının ancak milletin eğitim ve kültür seviyesinin olabildiğince üst düzeyde tutulması ile mümkün olabileceğini öngörmüştür ve bu yüzden de dil devriminin yapılması gerekliliğini savunmuştur.

Harf inkılabı gerçekleştikten sonra artık sıra Türkçeleştirme çalışmalarına gelmiştir. Bunun gerçekleşmesi için ise çeşitli fikir akımları ortaya atılmıştır. Falih Rıfkı Atay, dil inkılabının başlamasındaki 3 akımı şu şekilde açıklamıştır:

1. *Sadeleştirmeci veya Türkçeleştirmeciler.*

2. *Bütün Türk lehçelerinden kelime ve ek alınmasını savunanlar.*

3. *Tasfiyeciler* (Atay, 1980: 473).

Falih Rıfkı'nın kendisinin fikri ise sadeleştirmeci ve Türkçeleştirmeci olma yönündedir.

Atatürk ise Türkçeyi yaygınlaştırmak için hayatın her alanında Türkçeyi kullanmak gerektiğini vurgulamıştır. Türk dilinin başka alanlarda kullanılması için Türk dilini kendi benliğine kavuşturmak ve kendi özündeki güzellikleri ve zenginlikleri ortaya çıkarmak için bütün devlet kurumlarının dikkatli bir şekilde çalışması istenmiştir. (Türk Dil İnkılabı, 1983: 70). Yapılacak olan bu çalışmadan Türk dilinin kullanım alanlarının genişletilmesi gerektiği yorumu yapılmıştır. Atatürk'ün dil inkılabı yapmak istemesindeki amaçları; Türk dilini yabancı dillerinden boyunduruğundan kurtarmak, konuşma ve yazı dili arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak ve Türk dilini öğretime paralel olarak eğitim hayatında da milli bir dil haline getirmek olarak sıralanabilir.

Türk dil devriminin en önemli nedenlerinden birisi de, Türk Ulusunu kendi özüne döndürme düşüncesidir (Altıncı Türk Dil Kurultayı, 1949: 71). Kültürümüzün başka kültürler arasında kaybolmasını engellemek için atılacak olan bu adım önemlidir. Millî bilincin ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmak zorunluğunda olduğumuzu ifade eden Atatürk her alanda kullanılan kelimelerin Türkçeye çevrilmesi mümkün olanların Türkçeleştirilmesi için çalışmalarda bulunulması direktifini vermiştir. Bunun hayata geçirilmesinin ilk adımı olarak, 1921 anayasasının 1923 değişikliğinde yapılan "Devletin resmi dili Türkçedir" ibaresi olmuştur. Türkçenin gerekli itibarı kazanması ve diğer alanlarda yaygınlaşması için bu ibarenin anayasamızda geçmesi yapılacak olan devriminin daha çabuk ilerlemesi ve daha kolay yol almasını sağlamıştır. (Bozdağ, 1998, s. 114-115).

Bu alanda yapılan en önemli atılımlardan biri, Atatürk'ün verdiği talimatla 12 Temmuz 1932 yılında başlangıçta Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan Türk Dil Kurumu'dur. Cemiyetin kuruluş amacı; Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini ortaya koymak, aynı zaman da Türkçe'nin dünya dilleri içerisinde yer almasını sağlamaktır. Türk Dil Kurumunun tüzüğünde kurumun görevleri arasında; Türk dilinin yabancı kurallar ve sözcüklerden temizlenmesi yönünde yapılan çalışmaların daha ileri düzeye taşınması, yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıklar en aza indirilmesi ve milli bir dil anlayışının oluşturulması sayılmıştır. (Türk Dil Kurumu Ana Tüzüğü, Çalışma, Program ve İç Tüzüğü, 1943-Çotuksöken, 2006: 75)

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte hızlı bir şekilde dilde sadeleştirme çabalarına başlanmış ve sözcüklerin karşılıkları çok hızlı bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Türk Dil Kurumunun ilmi faaliyetlerini yerine getirebilmesi için çeşitli kollar kurulmuştur. 26 Eylül 1932'de yapılan I. Türk Dil Kurultayında bu gün yani 26 Eylül tarihi, Dil Bayramı olarak kabul edilmiştir. Türk dilini yabancı dillerden arındırma çabaları 1935 yılına kadar devam etmiş, bu tarihle birlikte eski heyecanını kaybetmiştir (Yalçın, 2010: 410).

Atatürk, 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. Dönem III. yasama yılının açılış konuşmasında Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun geleceği ile ilgili olarak bu iki kurumun tarihin ve dilin karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini ve dünya kültüründeki yerini belgelerle ortaya koydukça sadece Türk milleti için değil ilim alemi içinde dikkat çeken kutsal bir görev yaptıklarını ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1936: 4-5).

Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu akademik çalışmalar yapan bir kuruma dönüştürülmüştür. Bu dönemde Türk dilinin kökeninin araştırılması amacıyla Güneş Dil Teorisini ortaya atılmıştır (Yıldızlı, 2017: 45).

Bu tez, Atatürk'ün yerli ve yabancı yazarları eserlerinde gördüğü noktaları, kendi düşünceleri ile birleştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Örneğin; 1935 yılının sonlarına doğru Viyanalı Dr. Hermann F. Kıvergitsch, Fransızca olarak yazdığı 41 sayfalık basılmamış bir çalışmasını Atatürk'e göndermiştir. "La Psychologie de Quelques Elements des Langues Turques" (Türk Dillerindeki Kimi Ögelerin Psikolojisi) isimli bu eser, sosyolojik ve antropolojik çalışmaları anlatmaktadır. Bu çalışmasında, Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında bir bağlantı olduğunu ortaya çıkaracak delilleri değerlendiren Hermann F. Kıvergitsch'in eserinde anlattığı ana düşüncesi ise Türk dilinin dünyada esas dil olduğu ve dünyadaki diğer dillerdeki kelimelerin birçoğunun Türkçe'den türemiş olduğudur (Şahin, 2011).

Güneş Dil Teorisi, etimolojik ve telaffuz bakımından Türkçe'nin ilk dil olduğunu Hitit, Sümer gibi uygarlıkların kullandıkları dilin Ön-Türkçe olarak kullandığını açıklamaya çalışırken ortaya atılan bu tez hem Türkiye'de hem de dünyada olumsuz tepkilere yol açmıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı toplandığında, bu konu ana başlık olarak ele alınmıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na yabancı dil bilginleri de çağırılmış ve yapılacak olan bu kurultayın temel konusunun Güneş Dil Teorisi olduğu duyurulmuştur

(Ulus, 1936). 24-31 Ağustos 1936'da başlayan Üçüncü Dil Kurultayında daha önce dile getirilen, Güneş Dil Teorisi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kurultaya aralarında Dr. Kıvergitsch'in de bulunduğu çok sayıda yabancı bilim adamı katılmıştır. Bunlar arasında Prof. Dr. Gies, Prof. Dr. M. J. Deny, D. Ross, Dr. Bombaci, Dr. Bartalini, Prof. Dr. G. Németh, Prof. Dr. M. Zajanczkowski, Prof. Dr. Samoiloviç gibi tanınmış Türkologlar da bulunmuştur. (Akalın, 2005, s. 87-88) .

Dil kurultayından 1938 yılına kadar dilin hangi kökten geldiğine dair birçok bilimsel değeri olmayan çalışmalar yapılmıştır. Hatta 1938 yılına kadar 25 kitap yayınlanmış fakat Atatürk'ün ölümünden sonra bilimsel değeri olmayan bu çalışmalar durmuş ve artık Güneş Dil teorisi güncelliğini yitirmiştir (Coşar, 2002: 110).

Milli kültür oluşturmak için dil alanında yapılanların yanında tarih alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Atatürk pek çok bilim adamı gibi bilimin dünyaya Orta Asya'dan yayıldığını düşünerek arkeoloji, antropoloji, etnoloji, etnografya, tarih ve coğrafya gibi bilim sahalarına ait araştırmaları destekleyerek, Türk kültürünün ve Türk Tarihinin kökenine inerek araştırılmasını istemiştir. Türk tarihinin tüm yönleri ile araştırılması düşüncesi doğrultusunda özellikle, İslamiyet'ten öncesi ve Osmanlı öncesinin ihmal edilen Türk tarihinin araştırılması üzerinde durulmuştur. Bu araştırılmaları yapacak bir kuruma duyulan ihtiyaç doğrultusunda ise böyle bir kurum oluşturma gayreti içerisine girilmiştir (Gök, 2011: 14).

20. yüzyılın başlarında Asya'da yaşamış olan kavimlerin ve uygarlıkların incelenmesi ve bunların Turani bir ana soya dayandırılması bazı tarihçiler tarafından ortaya atılmıştır. Ortaya atılan bu tezler, Atatürk için tarih araştırmalarında önemli bir başlangıç noktası olmuştur (Tanyol, 1981: 143).

Sonuçta 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumunun amacı şu şekilde belirlenmiştir; Türk Tarihi ile Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yollarla yaymaktır. Kurum bu amacına erişmek için Türk tarih kaynaklarını inceler ve dergiler yayınlar. Türk tarihine ait kaynakları Türkçe'ye çevirir, kongreler düzenler ve toplantılar yapar ve tarihi aydınlatmaya yardımcı kaynak elde etmek için gereken incelemeleri yapar (Türk Ansiklopedisi, 1983: 268).

Tarih alanında yapılacak çalışmaları teşvik etmek amacıyla Atatürk tarafından ortaya atılan Türk Tarih Tezi'nin iki temel amacı bulunmaktadır. Türk ulusunu odak alan bir tarih yazarak, bir Türk ulusal kimliğinin yaratılmasına katkıda bulunmak, bu şekilde

Cumhuriyet'in temel amacı olan ulus-devlet yaratma sürecine tarihsel bir referans oluşturmak. Türklerin dünya uygarlıklarının gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu tezini kanıtlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin meşruiyetinin tarihsel olgularca doğrulandığını göstermektir. Bunun yanında Anadolu'yu sahiplenmek duygusu da bu tezin ortaya çıkmasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Türk Tarih Tezi Türk Tarihinin öğrenilmesi açısından yürütülen önemli bir proje olmuştur. Türk Tarih Tezi, tarih alanında yapılan çalışmalara ve arkeolojik kazılardan elde edilen vesikalara dayandırılmıştır. 1937 yılında toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi yabancı bilim adamlarına sunulmuş bu kongre komisyonlarının genel toplantılarında geçen ifadelere göre, Türk Tarih Tezi evrensel bir boyut kazanmıştır. Türk Tarih Tezi'nin kabulü ile milli tarihimiz dünya nazarında gerçek karakterini kazanması ve Türkleri medeni milletlerden ayırmak isteyen ve ikinci sınıf insan muamelesi yapmak isteyenlerin fikirleri de çürütülmeye çalışılmıştır (Karal, 1984: 164).

Türk Tarih Kurumu, tarihi bilgilerin yanı sıra, yaptığı faaliyetler hakkında da bilgi vermek amacıyla Belleten isimli dergiyi çıkarmıştır. Atatürk'ün bizzat adını verdiği 1937 yılında yayın hayatına başlayan, Derginin amacı, 1 Ocak 1937 de çıkardığı ilk sayının önsözünde şu şekilde belirtilmiştir: *"...Kurum namına bir mecmua çıkarmayı ve bu mecmuada tarihe, Türk tarihine ait hakikatleri ortaya koymayı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arz etmeyi düşünmüştür. ...çalışma programımıza dahil bulunan mevzular ehemmiyetlerine göre tasnif edilirken mekteplerimizde tarih tedrisatına ilmi hakikatlere uygun yeni bir istikamet vermek. ...Kurum, tarihle uğraşanları haberdar etmek ve faydalandırmak maksadıyla neşriyat işine 1935-1936 yılı çalışma programında esaslı bir yer ayırmayı muvafık gördü ve böylece mecmua işini tahakkuk ettirmek zamanı geldi..."* (Belleten, 1937: 2).

Yine kurum tarafından çıkarılan bir başka dergi de Belgeler isimli bir dergidir. Bu dergi de Türk Belgeliğindeki (arşivleri) belgeleri açıklamalı olarak yayınlar.

Türk tarihi araştırılırken arkeolojik kazıların yapılması, araştırılan döneme ışık tutmak açısından önemli rol oynamıştır. 22 Ağustos 1935 yılında kurumun kendi imkanları ile başlattığı ilk kazılar, Ankara yakınlarında Gavurkale, Ahlatlıbel, Karalar ve Alacahöyük'te gerçekleştirilmiştir. Bu kazılardan çıkan arkeolojik eserlerin sergilenmesi Atatürk'ün direktifleri ile kurulan müzeler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (Öztaş, 2009: 105).

1937 yılına kadar yapılan kazı çalışmalarının sonuçları 1937'deki Türk Tarih Kongresi'nde Afet İnan tarafından açıklanmıştır. Afet İnan bu kazıların, karanlıkta kalmış olan tarihi devirleri aydınlatacağını ifade etmiştir (İnan, 1944: 39).

Atatürk, kültür varlıklarının sergilenmesi amacıyla müzecilik faaliyetlerine de girişmiş ve 14 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında bu konu geniş çaplı larak ele alınmıştır. Yapılan çalışmalardan sonra Arkeolojik buluntuların sergilenmesi için Arkeoloji müzeleri, giyim süs eşyası gibi bulunan kalıntıların sergilenmesi için Etnografya müzeleri açılmıştır. Bu şekilde belli standartlara ulaşan müzeler, Türk eğitim ve sanatına katkıda bulunmaya başlamıştır (Tüzün, 1988).

Türk dil ve tarihine hizmet etmek maksadıyla kurulması düşünülen ve adını bizzat Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasına dair kanun tasarısı 20 mayıs 1935 tarihinde TBMM'ne sunulmuştur (CCA, 30.18.1.2.54.40.15, 20.05.1935). Bu tasarı, 14 Haziran 1935'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de yayınlanarak Fakülte'nin kuruluşu tamamlanmıştır. DTCF'nin kuruluşuna dair TBMM'de yapılan toplantı sırasında Saffet Arıkan bu fakültenin kuruluş amacını şu sözleri ile açıklamıştır: Atatürk'ün çalışmaları neticesinde dil, tarih, coğrafya ve arkeoloji bilgileri için Ankara'da bu ilimleri öğretecek bir fakülte açılmasına karar verilmiştir. Bu fakülte bu ilimleri öğretecek, üretecek ve gerçek hakikatleri dünyanın gözü önüne sermeye çalışacaktır (TBMM Z.C, 1935: 189).

Bu dönemde bahsedilmesi gereken kurumlardan biri olan ve II. Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları, Türklerin ulusal terbiye, bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek, Türk ırk ve dininin olgunlaşması için çalışmak amacıyla kurulmuş olmakla birlikte, Cumhuriyet'in ilanından sonra milliyetçi, dinci, ırkçı ve Turancı fikirler güden kişilerin yeri haline gelmiştir (Topuz, 1998: 54). Bir zaman sonra saltanata özlem çekenlerin de Türk Ocaklarına gelmeye başlaması ile Ocak artık bir muhalefet merkezi haline gelmiş ve bu gerekçelerle kapatılmasına karar verilmiştir.

10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatılmasından sonra onun gerçekleştirmesi gereken kültürel faaliyetleri bir başka kurumun yürütmesine ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç doğrultusunda Halkevleri kurulmuştur. Belki de Halkevleri, Türk Ocaklarının misyonunu devam ettirecek bir kurum olarak görüldüğünden, Türk Ocaklarına ait mallar

halkevlerine bırakıldığı gibi Türk Ocağı binası olarak inşa edilen bina da Halkevine verilmiştir. (Çavdar, 1974: 879).

Atatürk'ün kültür politikaları içinde attığı önemli adımlardan biri olan Halkevleridir. İnkılapların devamlılığı için güçlü bir kuruma duyulan ihtiyaç doğrultusunda kurulan Halkevlerinin kurulma kararı, Cumhuriyet Halk Fırkasının 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan 3. Kurultayında alınmıştır.

Halkevleri 19 Şubat 1932'de Cuma günü görkemli bir törenle açılmıştır. Aynı anda 14 ilde Halkevi açılmış ve her ile bir temsilci gönderilmiştir. Ankara'daki açılışta Recep Peker, halkevlerinin önemini belirten bir konuşma yapmış, Recep Peker'in konuşmasını, halkevlerinin kuruluşunda büyük emeği geçen Aydın Mebusu Reşit Galip'in konuşması takip etmiştir. Reşit Galip konuşmasında, halkevlerine neden ihtiyaç duyulduğunu ve halkevi talimatnamesindeki maddelerden nelerin anlaşılması gerektiğini geniş bir şekilde açıklamıştır. Recep Peker 19 Şubat 1932'de Ankara Halkevini açarken verdiği söylevinde halkın tek bir çatı altında toplanması ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltilmesinin hedeflendiğini ifade etmiştir. Halkevlerindeki amacın ise milli şuura sahip birbirini anlayan ve seven bir halk kitlesi oluşturmak olduğunu dile getirmiştir. (Kaplan, 1974: 133-135).

Halkevlerinin başlıca amaçları; Türk milletini yeni ülküler etrafında toplamak, halk arasında kültür ve düşünce birliğini sağlamak, Atatürk devrimlerinin benimsenmesini gerçekleştirmek, Cumhuriyetin kültür atılımını yapmak, kır-kent ve köylü-aydın ikiliğini ortadan kaldırmak olarak özetlenebilir. CHP'nin desteğinde örgütlenen Halkevlerinin çalışmaları, dokuz şube halinde düzenlenmiştir. Bu şubeler; Dil-Edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze kollarıdır. Bu şubeler, halkevlerinin açıldığı bölgelerin ihtiyaçlarına göre belirlenmiş ve illerde hangi alanda faaliyete ihtiyaç duyuluyorsa o alanlarda faaliyet gösteren şubeler açılmıştır.

O dönemde, kültürel kalkınmanın heyecanı, ekonomik bunalımın sıkıntılarını geri plana atmıştır. Böyle olumlu bir hava içinde halk kitleler halinde Halkevlerine koşmuştur. Kültürel bir açlık içinde olan halkın bu açlığın giderilmesi için Halkevleri yoğun bir çalışma dönemine girmiştir (İnan M. R., 1974: 103).

Bağımsız bir milletin dilinin, tarihin ve edebiyatının yabancı unsurlardan, onların tesirinden kurtulması gerekmektedir. Bu alanda çalışma yapmayı kendine görev edinmiş

olan Halkevlerinin bu çalışmaları sonucu dil alanında sağlanan başarı, kendisini tarih alanında da göstermiştir. Tarih kolunun bünyesinde çıkarılan dergilerde dünya tarihi içerisinde Türk tarihine de yer verilmiştir. 1932'den 1950'ye kadar geçen sürede şube içerisinde bütün yapılan icraatlar, bu amaca yönelik olmuştur. Milli dilin, edebiyatın ve tarihin sağlam temeller üzerine oturtulması için gayret gösterilmiştir.

Dil-Edebiyat ve Tarih kolu üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Birçok halkevinin çeşitli konularda yayımladığı kitaplardan meydana gelen zengin kütüphaneler oluşturulmuştur. Yine bu kolun önemli faaliyetlerinden bir diğeri de hemen her vilayette çıkarılan halkevi dergileri olmuştur. Genel merkezi Ankara'da olan Ülkü dergisi ve İstanbul'da Yeni Türk dergisi bunların arasında en önemli olanlarıdır. Yayınlanan dergiler kültür inkılabının yurdun her köşesine yayılmasına katkıda bulunmuştur (1932-1935 Halkevleri, 1937: 18).

Halkevleri çalışma yönetmeliğinde dergilerde çevreye faydalı olarak yazılan yazıların yanı sıra o yerin tarih, sanat ve kültür özelliklerini tanıtan yazılara, manevi kültür ve mirasına da yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (Halkevleri Yönetim ve Çalışma Yönetmeliği, 1966, s. 16).

26 Eylül 1932 de ilan edilen Dil Bayramı etkinliklerinin halkevleri bünyesinde yapılması kurumun bir diğer faaliyetidir. (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950, s. 13).

1935 yılına bakıldığında illerde bulunan halkevlerinde genel olarak, ulus bilincini kazandıracak tören ve dil bayramı kutlamaları düzenlenmiş, Türkçe dil öğretimi yapılmış bölgenin ve ilin tarihi ve folklorü hakkında incelemelerde bulunulmuş ve tarihsel vesikalar açığa çıkarılmış, aynı zamanda bunların korunması sağlanmıştır. Dil konusunda köylerden yeni kelime, atasözü toplanmıştır. Bölgenin dil ve tarihi hakkında her türlü çalışmalara yer verilmiştir. Örneğin: Ankara Halkevinde dil bayramları kutlanmış, tarihi eserler ve anıtların korunması için konferanlar verilmiş ve kitap neşriyatıları yapılmıştır. Antalya'da, yöreye ait türküler ve terimler toplanıp Türk Dili araştırma kurumuna yollanmış, dil bayramı kutlanmış, tarihi yerlere ait geziler düzenlenerek konferanslar verilmiştir. Bilecikte, 15 konferans verilmiş, Ulusum ve Ülküm, Geceler adında iki eser çıkarılmıştır. Diyarbakır'da, Diyarbakır folklorüne ait bir kitap çıkarılmış, 20 konferans ve 50 söylev verilmiş, Türkçe bilmeyen köylülere türkçe öğretmek ve bilenlere yurt bilgilerini artırmak için çalışmalarda bulunulmuş ve bununla ilgili ödüllü bir müsabaka düzenlenmiştir.

Elazığ'da, dil ve tarihle ilgili 51 konferans verilmiş, 3000 köy isminin Türkçe karşılıkları bulunmuştur. Giresun'da, Dil bayramı çok kalabalık bir toplantıyla kutlanmış ve bu toplantı da Orhun kitabeleri konulu bir konferans verilmiştir. Aydın'da yörük köylerine geziler yapılarak söz dizimi toplanmış ve bu çalışmadan dolayı TDK'dan teşekkür kazanılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1005.880.2, 1935).

Halkevleri, tarih ve dil ile ilgili işlerin millî varlığın temeli olduğu görüşünden hareketle, bünyelerinde tarih arşivleri oluşturmuş, yörelerindeki tarihi eserleri toplamış ve kuruldukları bölgelerde Türk dili ve tarihi ile ilgili elde ettikleri bilgileri ilgili kurumlara göndererek Türk dili ve tarihine katkıda bulunmuşlardır.

BÖLÜM I

1. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI

1.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatının hemen akabinde TBMM toplanmış ve cumhurbaşkanlığı için yapılan oylamada, 348 oyun tamamını alan İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. CHP'de, Atatürk'ten sonra potansiyel bir güce sahip olan İnönü'ye ordu da bağlıydı ve bu süreçte de arkasında durmuştu. Bu durum sandıktan böyle bir sonucun çıkmasında etkili olmuştur (Bila, 2008: 75).

İnönü, göreve başladıktan yaklaşık 4 ay sonra 6 Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, Atatürk'ün de hayali olan çok partili yaşama geçileceği sinyallerini vermiştir (Toker, 1970: 15-20). Ayrıca 29 Mayıs 1939'da CHP beşinci olağan kongresini toplamış ve bu Kongrede, Partinin tüzük ve programında bazı değişiklikler yapılmıştır. Tüzükte yapılan değişiklikle Atatürk'e Ebedi Şef, İnönü'ye ise Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef unvanı verilmiştir. Bu durum, İnönü'nün tüm yetkileri elinde tutma ve Partiyi tam anlamı ile kontrol etme, kontrolünde tutma girişimi olarak adlandırılabilir (Çavdar, 1999: 357).

İnönü Döneminde, Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan birincisi İnönü'nün Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na sokmama çabasıdır (Aydemir Ş. S., 2000, s. 59). Bir diğer önemli gelişme, Atatürk'ün hayali olan Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıdır. 23 Haziran 1939 tarihinde Ankara'da, Türkiye ve Fransa arasında Suriye sınırı ile Hatay'ın Türkiye'ye katılması konusunda yapılan anlaşmadan sonra, 29 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi toplanarak Türkiye'ye katılma kararı almışlar ve 23 Temmuz 1939'da yapılan törenle de Hatay Türkiye'ye katılmıştır (Çavdar, 1999: 360).

II. Dünya Savaşı'nın ilerleyen aşamalarında İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği Ocak 1943'te Türkiye'nin savaşa girmesini sağlamak için bir teşebbüs gerçekleştirmişlerdir. Yine aynı ay içerisinde Churchill Adana'ya gelerek İnönü ile görüşmüştür (Timur, 1991: 39; Çavdar, 1999: 371) Savaş uzadıkça Türkiye üzerindeki baskılar 1943'ün son aylarında artmaya başlamıştır. Bu duruma bir örnek, Tahran Konferansı'nda Churchill'in, Türkiye'nin savaşa katılma davetini reddetmesi durumunda,

İngiltere hükümeti artık Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve boğazlardaki hakları konusunda ilgilenmeyeceğini açıklamasıdır. (Timur, 1991: 40).

Bütün bu olayların yanında, Naziler Doğu Avrupa'da hızla ilerlemiş, Kırım Türklerine uyguladıkları baskı ve tutumlar, Türkiye'de milliyetçi propagandaları arttırmış ve bu durum hoş karşılanmaya başlanmıştır. (Timur, 1991: 41) Almanya'nın I. Dünya Savaşı sırasında istifade ettiği Osmanlı'daki Turancı propagandalardan şimdi de II. Dünya Savaşı sırasında, onların aleyhine olmak üzere Sovyetler kullanmış ve Türkiye'yi yanına alabilmek için Türkiye'deki Turancılık akımına destek vernişlerdir (Koçak, 1986: 190). Bu dönemde Türkiye'de, Turancılık akımına destek veren Gökbörü, Orhun, Çınaraltı, Büyük Doğu, Türk Yurdu, Özleyiş gibi Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önceki tarihleri ile ilgili isimler almış milliyetçi gruplar gizli derneklerde yaptıkları toplantılar ile örgütlenme faaliyetlerine girişmişlerdir (Karpat, 2012: 345).

Ekonomik olarak ülkeye bakıldığında ise bir taraftan savaşın kötü etkilerinden korunmaya çalışılırken bir taraftan da gündelik yaşam devam ettirilmeye çalışılmıştır (Toker, 1970: 26) 18 Ocak 1940 tarihinde, Milli Korunma Kanunu kabul edilmiş (Bila, 2008: 81; Çavdar, 1999: 381) ve bu kanuna dayanılarak önemli kararlar alınmıştır. Narh uygulaması sistemi, el koyma kararları, iş yükümlülüğü, özel teşebbüslere ait üretim arçlarına el koyma bu gibi kararlardandır (Çavdar, 1999: 384-Bila, 2008: 87).

Yine savaşın devam ettiği sıralarda ekonomik sıkıntılar artmış, bazı ürünler talebe cevap veremeyecek ölçüde azalmış, bu şekilde ekonomi de zorluk yaşanmış, 12 kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun amacı; savaşın yarattığı ekonomik sıkıntıların yarattığı dengesizliklerin mali yükünü, dengeli bir şekilde ülkeye dağıtmak olarak ifade edilmiştir (Koçak, 1986: 367).

Savaş döneminin en önemli yasalarından biri de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olmuştur. ÇTK'nın en çok tartışılan maddesi ise 17. madde olmuştur. Bu yasa çiftçiyi toprak sahibi kılacak hükümler ve maddelere yer vermişti. Dönemin toprak zengini olan Emin Sazak ve Adnan Menderes bu teklife de karşı çıkmış olmakla birlikte bu yasa, 11 Haziran 1945 günü TBMM'de kabul edilmiş ve onay tarihinden sonraki ilk pazar gününün her yıl, Toprak Bayramı olarak kutlanması kararlaştırılmıştır (Bila, 2008: 95).

Bütün bu ekonomik gelişmelerden sonra parti içinde muhalif sesler çıkmaya başlamış, tek parti iktidarını eleştiren Adnan Menderes, Birleşmiş Milletler yasasında halkın kendi iradesi ile idareciyi seçmesi gerektiği ve bunun da milletin hürriyet ve

bağımsızlığını güçlendireceğini belirtmiştir (Karpat, 2012: 230). Adnan Menderes'in bu eleştirilerine CHP üyeleri çok sert tepkiler vermişlerse de Birleşmiş Milletler yasasına uyma isteği çok geçmeden bu seferde basının ele aldığı bir konu haline gelmiştir (Karpat, 2012: 230).

Birleşmiş Milletler yasası'nın kabulü tek partili sistemi ortadan kaldırmak için bir ortam hazırlamış ve bu anlamda muhalefeti de halkın desteğini alma konusunda cesaretlendirmiştir (Karpat, 2012: 232).

Bu arada İnönü de 19 Mayıs 1945'teki söylevinde çok partili yaşama geçileceği sinyalini vermiştir. Bu açıklama TBMM'de ve basında muhalefetin daha fazla açığa çıkmasına sebep olmuş bu durum da çok partili hayata geçilmesi gerektiğinin bir göstergesi olmuştur (Çavdar, 1999: 402; Bozdağ, 1997: 17).

7 haziran 1945 günü TBMM'de CHP grubundan dörtlü önerge verilmesi muhalefeti iyice belirginleştirmiştir. Önerge sahipleri, savaşın bitmesi ile toplumun demokrasiye hazır hale geldiğini, TBMM'de artık birden fazla partiye yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeplerin yanında parti tüzüğü ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını önermişlerdir. Bu önerge kabul edildiği takdirde, ülkenin siyasi hayatının köklü bir değişikliğe gideceği ifade edilmiştir (Karpat, 2012: 233-Bila, 2008: 98).

Dörtlü Takrir adıyla bu önergeyi imzalayanlar İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü olmuştur. (Eroğul, 1998: 30). Önerge 7 saatlik sert tartışmalar sonunda reddedilmiştir (Karpat, 2012: 233- Eroğul, 1998: 30).

Önergenin reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan Gazetesinde hükümeti ölçüsüzce eleştirmişlerdir. İşledikleri konular; insan hak ve hürriyetlerinin güvenceye bağlanması ve antidemokratik hükümlerin kaldırılması vb. noktalardır (Eroğul, 1998: 31; Çavdar, 1999: 410; Ahmad, 1996: 26). Nihayetinde, partide disiplini bozdukları gerekçesi ile muhalifler ihraç edilmişlerdir. Bu kararın parti tüzüğüne aykırı olduğunu savunan Refik Koraltan da ihraç edilmiştir. Daha sonra Celal Bayar'da TBMM'deki görevinden istifa etmiştir (Ahmad, 1996: 26). Bütün bu olayların yanında varlıklı bir iş adamı olan Nuri Demirağ'ın "Milli Kalkınma Partisi"ni kurması ile çok partili yaşama geçilmiştir. (Toker, 1970: 96)

Bunun yanısıra, bir muhalefet partisi kurma kararında olan CHP'den ihraç edilen vekiller de 7 Ocak 1946 günü Celal Bayar liderliğinde "Demokrat Parti" adı altında yeni

partilerini resmen kurulmuşlardır (Karpat, 2012: 239). Bu şekilde çok partili hayata geçilirken, 1946 yılında olağanüstü kurultayı yapılan CHP'de önemli kararlar almıştır. Bu kararlardan birisi de İnönü'nün kendi verdiği önergeyle "Değişmez Genel Başkan" ünvanının kaldırılması olmuştur (Timur, 1991: 53).

Atatürk, cumhuriyet ile birlikte birçok değişikliği de gerçekleştirmiş, İnönü ise bu yapılan inkılapları devam ettirmek için bu doğrultuda çalışmaları devam ettirmiştir. Bu süreçte, 1939'ların sonunda patlak veren İkinci Dünya Savaşı, ülkede ekonomik sıkıntıların yanında sosyal ve kültürel açıdan da sıkıntılara yol açmış olmakla birlikte bu dönemde İnönü'nün uyguladığı eğitim ve kültür politikaları onun inkılapçı bir karakterinin bir göstergesi olmuştur.

1.2. HÜMANİST KÜLTÜR POLİTİKALARI VE HASAN ALİ YÜCEL

Hümanizm, insanı hedef alan bir düşünce hareketidir (Yaprak Dergisi, 1949: 12). Hümanizm hareketleri eski Yunanlılarda başlayıp Avrupa'ya yayılmıştır. Bu akım Avrupa'da ancak Rönesans Döneminde kiliselere karşı olan bağımlılık sona ermeye başladığında ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise hümanizm anlayışı Avrupa'dan daha önce benimsenmiş ve uygulanmıştır. Osmanlı, özellikle din başta olmak üzere tüm unsurlara gösterdiği hoşgörülü ve adil tavır bunun göstergesidir. Batıyı ve batıcılık kavramını ele aldığından hem Cumhuriyet hem de Osmanlı döneminde bir tartışma konusu olan Hümanizmin amacı; dinden bağımsız bir kültür geliştirmek, insana eğitim yoluyla olgunlaştırmak ve insan ile doğa arasında bir anlayış yaratmayı amaçlamıştır. Bu anlayışın benzeri ise Osmanlı'da batılılaşma sürecindeki reform çalışmalarıyla birlikte güçlenmeye başlamış Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise laisizm doğrultusundaki çalışmalar ile en üst düzeye gelmiştir. Özellikle egemenliğin dini bir kurumdan alınıp halka verilmesi bu anlayışın amaçları doğrultusunda yapılan çalışmaya örnektir. Reformlar sürecinde yapılan hümanizm anlayışı zaman içerisinde olan bir gelişme ile değil toplumun en üst tabakasından en alt tabakasına aşılama yapılarak verilmeye çalışılmıştır (Durgun, 2015: 6).

Türkiye'deki Hümanist kültürün en önemli baskın kurumlarından biri, 1932 yılında açılan Halkevleri ve onun taşradaki örgütlenmesi olan halkodaları olmuştur (Şeker, 2011, s. 20).

İnönü döneminde hümanizm politikasının uygulamaları doğrultusunda, hümanist anlayışa zarar verdiği için Türkçü ve Turancı akımlar engellenmeye çalışılmıştır. 1944'te

Türk milliyetçiliği faaliyetleri zararlı olarak kabul edilmiştir. Bu faaliyetleri gösterenler arasında Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Zeki Velidi Togan ve Alparslan Türkeş'in de bulunduğu yirmi üç Türkçü "*gizli cemiyet kurmak, nizam düşmanlığı yapmak ve hükümeti devirmeye çalışmak*" gibi suçlamalarla tutuklanmış ve bazıları ise hüküm giymiştir. Bu olay, Türk siyasi hayatında "ırkçılık-turancılık" davası olarak geçmiştir (Çetin, 2000: 318). Belki de hümanizmin komünizm ile özdeşleştirilmesi ve komünizmin beşinci kolu olarak düşünülmesi bu olayların sebebi olmuştur (Akkaya, 2012, s. 7).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel ve çalışma ekibi, eğitimde Türk Hümanizmini benimsemiş ve daha önceden sadece hümanizm olarak bilinen kavram artık Türk Hümanizmi olarak kabul edilmiştir. Liselerde, Latince ve Yunanca dersleri verilmeye başlanmış, halkevleri ve halkodaları vasıtası ile hümanizm politikası yayılmak istenmiştir. Hümanizm politikası ile Batı medeniyeti ile ortak bir tarih kültürüne sahip olunduğu anlayışı benimsetilmek istenmiş, tarihin merkezi olarak Anadolu kabul edilmiş Batı uygarlığının bu topraklardan yayıldığı yorumu yapılmıştır (Bolat, 2012: 239; Durgun, 2015:14). Benimsenen bu hümanist anlayış, hem dil ve hem de tarih kongrelerinde ve yine aynı zamanda milli eğitim şuralarında da sık sık dile getirilmiştir. Bu dönemde toplanan kongrelerde sunulan bildiriler çoğunlukla hümanist görüşü yansıtmış ve ders kitapları da bu görüşe göre şekillenmiştir. Bunun benzeri bir durum Türk Tarih Tezi için de geçerli olmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, hümanist anlayışın geleceğinin liseler tarafından oluşturulacağını belirtmiş ve diğer birçok ülkede ikinci bir dil olarak Latince ve Yunanca öğretildiğini belirtmiştir. Bu düşünce doğrultusunda, 1940-1941 ders yılı başından itibaren Ankara Atatürk Lisesi, Ankara Kız Lisesi ve Galatasaray Lisesi olmak üzere üç lisenin de birinci sınıflarına klasik şube açılmış bu şubelerde ise diğer yabancı dillerin yanında Yunanca ve Latince öğretilmeye başlanmıştır (Giorgetti-Batır, 2008 :42). Bu iki dilin öğretilmesiyle klasik eserler anlaşılabilecek, Batı medeniyeti daha anlaşılır bir hal almış olacaktı.

1.2.1.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Dil Alanında Yapılan Çalışmalar

Bu dönemde kültür alanında izlenilen politikalarda Hasan Ali Yücel büyük bir rol oynamıştır. Köy Enstitülerinin açılması dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi kültür alanında gerçekleştirilen önemli etkinliklerdendir (Karpat, 2012: 455).

Dil üzerine yapılan sadeleşme çabaları aydınlar tarafından genel olarak doğru bulunmamış dilde daha hoşgörülü bir politika izlenmesi gerekildiği ve Türkçeye

çevrilebilecek terimlerin çevrilmesini ancak Türkçe karşılığı bulunamayan terimlerin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Sinanoğlu, 1980, s. 93).

Hasan Ali Yücel batının eğitimde kullandığı temel kaynakların Türkiye'de okutulmasını istemiştir. Hümanist anlayışı ülkede yerleştirebilmek için Batıdan gelecek olan eserleri Türkçeye tercüme etmek maksadı ile Tercüme Bürolarını kurdurmuştur. Tercüme büroları kurulduktan sonra geniş çaplı tercüme faaliyetlerine yer verilmiştir. Eserlerin Türkçe'ye çevrilmesiyle Batıyla bütünleşme sağlanacağına inanan Hasan Ali Yücel, eski Yunan ile bağlantısı olmayan bir medeniyetin sağlam kalamayacağını da ifade etmiştir (Durgun, 2015: 15).

Açılan bu tercüme bürolarında hem dünya klasikleri Türkçeye çevrilmiş hem de farklı dillerde eğitim verilerek yapılan kültür çalışmalarına da bir hız kazandırmıştır. Tercüme bürolarında aynı zamanda batı müziği tercümelerine de yer verilmiştir. Tercüme bürolarından çıkan eserler ise topluma ulaştırılması maksadıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Batı müziğinin yanında Doğu ve İslam eserlerinin tercüme edilip yayınlanması da hem batı hem de doğu kültürünün öğrenilmesi imkânını sağlamıştır. Yapılan bu çeviriler ve bunların ülke genelinde yaygınlaşması Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri aracılığıyla olmuş ve büyük bir hızla hümanizm fikri her yere yayılmaya başlamıştır (Şeker, 2011: 14). Hasan Ali Yücel, 2 Mayıs 1939 tarihinde Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde yaptığı konuşmada; Batı kültürüne uyum sağlamak ve Batı kültürünün bir uzvu olabilmek için Türkiye'nin eski ve yeni eserleri kendi diline çevirmesi gerektiğini ve Batılıların duyuş ve düşüncelerini benliği ile bağdaştırabilmek için bunun mecburi olduğunu söyleyerek tercümeye verdiği değeri açıklamıştır (Yücel, 1993: 3-5)

Okur-yazar oranındaki düşüklük ve II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri, hümanist politikalar doğrultusunda bazı girişimlerin devlet eliyle yapılmasını gerektirmiştir. Örneğin, daha öncede belirtildiği üzere, tercümesi yapılan eserler topluma ulaştırılması için devlet tarafından dağıtımı sağlanmıştır (Akkaya, 2012: 8). Hasan Ali Yücel'in bakanlık yaptığı dönemde hızla aratan tercüme faaliyetleri, onun bakanlıktan ayrılması ile hızlı bir şekilde gerilemeye başlamıştır (Durgun, :17-18).

1946'ya kadar süren çeviri seferberliği bu dönemin ekonomik yapısının değişmesinden sonra yavaşlamış ve önemini yitirmiştir. 1950 yılından sonra bu bürolar yok olmaya başlamış tamamen kaldırılması ise 1966 yılımda gerçekleşmiştir (Sinanoğlu, 1980: 93).

1940’tan 1946’nın sonuna kadar 496 yapıt Türkçe’ye çevrilmiştir. Bunlardan 109’u klasik Yunanca eserlerdir. Klasik çeviriler Türk kültürüne bir zenginlik kazandırmış ve dönemin etkin kültür politikaları içerisinde yer almıştır (Topuz, 1998: 66). Yapılan bu çeviri faaliyetleri neticesinde halkın kültür düzeyi yükselmiştir (Safa, 1970: 148).

1.2.2.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Tarih Alanında Yapılan Çalışmalar

Atatürk’ün zamanında ortaya konulan milliyetçi anlayış doğrultusunda yapılan faaliyetler tarih alanında da kendisini göstermiştir. Ortak bir tarih bilinci oluşturmak ve Anadolu’yu bu bilincin merkezi yapmak, aynı zamanda Doğu medeniyetinin ne kadar ileri bir medeniyet olduğunu ve Batı medeniyetinin kaynağının da bu topraklar olduğunu kanıtlamak bu yönde yapılan faaliyetlerin temel amacı olmuştur. Bu faaliyetlerden beklentiler, Türk Tarih Kongrelerinde de dile getirilmiştir. 1943 yılında yapılan III. Türk Tarih Kongresi’nde sunulan bildirilerin bazılarında Atatürk dönemindeki tarih anlayışı savunulurken, Avrupa ile Türk ırkının benzerliği de ifade edilmiştir. 1948 yılında gerçekleştirilen IV. Maarif Kongresi’nde Türk Tarih Tezi de yoğun olarak incelenmiş, Sümer ve Hititlerin olduğu gibi, Selçuklu ve Osmanlı Tarihi’nin de önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Bolat, 2012: 239-240).

İsmet İnönü dönemi hümanist kültür politikaları, kendini gerek tarih alanında yapılan çalışmalarda ve gerekse de tarih öğretiminde göstermiştir. İnönü döneminde yapılan Türk Tarih Kongrelerinde sunulan bildiriler de dönemin tarih anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Atatürk döneminde ortaya atılan, Anadolu’da ilk uygarlıkları kuran toplumların atalarının Türkler olduğu tezi yapılan kazılarla zayıflamakla beraber yine de aynı görüş sürdürülmeye çalışılmıştır (Şeker, 2011: 80-81).

İsmet İnönü Dönemi, hümanist bir anlayışa göre şekillenen ve milli bilinçten ayrılarak farklı bir yol izleyen hümanist tarih anlayışı çerçevesinde başlangıçta daha çok Helen ve dünya tarihine önem verilmekle birlikte sonraki yıllarda hümanist anlayıştan vazgeçildiği ve Atatürk Dönemi milliyetçilik anlayışına dönüş yapıldığı görülmektedir.

1.3. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

İsmet İnönü Döneminde dil politikaları anlamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türk Dil Kurumu’nun Atatürk Döneminde özerk olarak kalması ilkesine İnönü Döneminde de özen gösterilmiş, ilim için çalışan kurumların siyasetten uzak durmaları sağlanmıştır. 9 Ocak 1940 tarihinde çıkan kararname de Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun

hiçbir şekilde parti menfaatleri için kullanılmayacaklarını bununla birlikte, bu kurumların yaptığı çalışmalara gerekirse maddi manevi destekte bulunulacağı belirtilmiştir.

Dahiliye vekaletinden Başbakanlığa giden ve 04.12.1939 tarihinde Devlet Yüksek Şurası Yüksek Reisliğine havale edilen evrakta Türk Dil Kurumu'nun menfaii umumiyeye hadim cemiyetlerden, yani kamu yararına çalışan bir dernek statüsünde sayılmasına karar verilmesi, (CCA, 30.18.1.2.89.126.17, 15.01.1940, bkz: Ek-1) bu kurumun dernek statüsünde kalacağını ve özerkliğinin korunacağını göstermektedir

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, eğitim işleri hakkında gazeteye verdiği bir demeçte bir gramer kitabının basılmakta olduğu ve terimlerde herhangi bir değişiklik olmayacağı kararına vardıklarını belirtmiştir (Yücel, 1993: 63).

1.3.1.Köy Enstitüleri

İnönü dönemi dil politikaları bağlamında ele alınması gereken kurumlardan birisi Köy Enstitüleridir. Halkın kalkınması ve eğitilmesi için ilk yapılanlardan biri olan bu kurum okuma ve anadilde eğitimin temel kurumlarından birisi olmuştur. Bu kurumda, köylüye okuma alışkanlığı kazandırmak ve kendisini yetiştirmesini sağlamak temel amaç edinilmiştir (Türkoğlu, 1997: 249). Bu kurum, köylüye okuma-yazma öğretme amacının yanında, yeni alfabenin öğretilmesi noktasında önemli bir misyon yüklenmiştir (Türkoğlu, 1997: 249).

Köylerde ise köy mektepleri denilen köy enstitülerinin zeminini hazırlayan mektepler açılmıştır. Bu mekteplerde hem teknik eğitim verilmiş hem de zirai yaşama dair eğitimler verilmiştir (CHP Dördüncü Büyük Kurultayı, 1935, s. 206). Bu mekteplerdeki temel amaçlardan birisi de köylerde yeni alfabenin öğretilerek okuma-yazma oranının artmasını sağlamak olmuştur. 1935 yılındaki bu yapılanma Köy Enstitülerinin temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretimde hedeflenen ilk amaç, bilgisizliği giderip, her vatandaşa okuma-yazma öğretmek olmuştur. Bunun yanı sıra kişisel sorunlarını çözebilmek için temel bilgileri vermek olarak saptanmıştır. Bütün bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yeterli sayıda okul, donanım ve öğretmenin olmaması bir sorun teşkil etmiştir (Turan, 1999: 38).

1940 yılında çıkan yasa ile açılan enstitüler kısa süre de birçok ile yayılmaya başlamıştır (Turan, 1999: 39).

Köy Enstitüleri 1946 yeni kurulan Demokrat Parti tarafından birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Reşat Şemsettin Sirer'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı sırada kapatılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nden sonra köy enstitülerinin de yönetici ve öğretmen kadrosu değişmiştir. İbrahim Hakkı Tonguç'ta görevden alınmıştır. Enstitüler Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1951 yılında Köy Enstitülerinin sağlık bölümleri kapatılmış sonra da enstitü programı ilköğretim programları ile birleştirilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde köy enstitülerinde komünizm ve ateizm propagandası yapıldığı gerekçe gösterilerek bu kurum kapatılmıştır (Çetin, 2000: 318).

1.3.2.Halkevleri

1932 yılında Atatürk'ün talimatıyla kurulan Halkevleri henüz savaştan çıkmış olan milletin yenilikleri benimseyebilmesi, okuma-yazma oranının arttırılması ve kültürel açıdan geliştirilmesini amaçlamıştır.

İnönü döneminde benimsenen hümanizm anlayışı etkisini bu dönemde Halkevlerinde de kendisini göstermiştir. Atatürk'ün vefatına kadar halkevleri sayısı 209'a yükselmiş daha sonra İnönü kendi döneminde, ülkenin ücra köşelerine de ulaşabilmek adına halkodalarının açılması talimatını vermiştir. Halkevlerinin hepsi aynı verimlilikle çalışmamakla beraber kendisine yüklenen misyon gereği kayda değer çalışmalar yapmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında; yönetici özellikleri, maddi imkânların kısıtlı olması, çevresel faktörler rol oynamıştır. Halkevlerinin bir merkezi bulunmamakla birlikte, bu görevi Ankara Halkevi üstlenmiştir (Özdemir-Aktaş, 2011: 257).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye savaşa katılmadığı halde zor durumda kalmış olmakla birlikte bu durum halkevlerinin gelişimini engellememiş ve savaş yıllarında güçlüklerle karşılaşılmasına rağmen halkevleri ve halkodaları gelişmeye devam etmiştir (Uran, 1947: 1). Halkın eğitiminde, kültürel açıdan gelişmesinde önemli role sahip olan halkevlerinin faaliyetlerinde halk desteği sağlanmış ve halkın isteği doğrultusunda açılmaya devam etmiştir. Halkevleri birçok konuda yaptığı faaliyetlerinin yanı sıra, dil ve tarih alanındaki faaliyetlerini dil, edebiyat ve tarih şubeleri vasıtasıyla yürütmüştür.

1.3.2.1.Dil ve Edebiyat Şubelerinin Faaliyetleri

Halkevlerinde de Köy Enstitülerinde olduğu gibi, halka okuma yazma öğretme, kültür seviyesini yükseltme amacı güdülmüştür. Dil, edebiyat ve tarih alanındaki

faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla da Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesini açmıştır. İnönü döneminde, tarih ile ilgili olan bölüm Tarih ve Müze Şubesi olarak ayrılmıştır.

Dil ve Edebiyat Şubeleri inkılapların tam olarak benimsetilebilmesi ve milli şuuru baskın hale getirmek için halkevlerinin en etkin çalışma kollarından biri olmuştur. Türk dilini, edebiyatını ve tarihini yabancı etkilere karşı korumaya yönelik faaliyetlerini gerçekleştiren halkevleri, milli benliği oluşturan ve şekillendiren bir kültür kuruluşu olmuştur (Gezer, 2012: 29-30).

Dil ve Edebiyat Şubesinin bu amacına ulaşmak ve halkın genel bilgisinin artması, vatan ve millet sevgisinin güçlenmesi amacıyla konuşmalar, törenler, konferanslar hazırlamış ve genel olarak dil ve edebiyat konuları ile meşgul olmuştur. Aynı zamanda yapılan dil inkılabının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bütün bu faaliyetlerle birlikte güzel yazma ve güzel söz söyleme yarışmaları hazırlamıştır. Milli günlerimizi kutlamak amacıyla törenler düzenlemiş ve halkevlerinde çıkacak olan dergilerin yönetimini sağlamıştır (Iğdemir, 1974: 122).

Türk dilinin gelişmesi noktasında, Halkevlerinin büyük katkısı olmuş, özellikle halkın öz Türkçeyi öğrenmesi doğrultusunda Dil ve Edebiyat Şubeleri çalışmalarda bulunmuştur. Halkevlerinin dil ve edebiyat alanında yaptığı çalışmalar basında da yankı bulmuş, basında halkevleri dil ve edebiyat çalışmalarının yoğun bir şekilde devam ettiğini vurgulanmıştır (Ulus, 1941).

İnönü döneminde, Türkiye'de kullanılan ve yabancı dillerden gelmiş terimlerin Türkçeleşmesi için çalışmalar yapılmış hatta bu çalışmalar için bir komisyon dahi kurulmuştur. Sadece konuşma ve yazı dilinde değil, bilim dilinin de Türkçeleşmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Hasan Reşit Tankut Ulus gazetesinde yazdığı bir yazı da bu konuyu Halkevlerinin 12. Senesinde, Türkçeye 6000 terim kazandırdığını ve ilim dilinde millileştirme yoluna girildiğini ifade etmiştir (Ulus, 1944).

İnönü Döneminde birçok ildeki halkevlerinin dil ve edebiyat şubelerinin köy evlerinde gerçekleştirdiği toplantılara köy halkının ilgisi büyük olmuştur. Tüm aile bireylerinin katıldığı toplantılarda halk kendi aileleriyle keyifli zamanlar geçirmiştir. Aynı zamanda halkevi kütüphanelerine yeni gelen kitaplar tanıtılmış ve halk kitapları okumaya teşvik edilmiştir. Ayrıca birçok halkevinde hitabet, şiir, kompozisyon, hikâye ve kitap özetleme gibi yarışmalar düzenlenerek bu kültür seferberliğine katkıda bulunulmuştur. Halkevlerinden açılışından itibaren hemen hemen her halkevinin kendisine ait bir halkevi

dergisi olmuştur. Yapılan bu kültür seferberliğinde illerde çıkan bu dergilerin de büyük katkıları olmuştur. Dergilerin en yoğun olarak çıktığı dönem ise 1932-1940 yılları arasındadır. Halkevleri dergilerinin yüzde 50'si yine bu dönemlerde çıkmıştır. Fakat 1939-1945 yılları arasında meydana gelen İkinci Dünya Savaşından kaynaklı ülkede meydana gelen maddi kriz ve kâğıt sıkıntısından dolayı dergilerin birçoğu kapanmış veya bu sıkıntı giderilene kadar yayın hayatına ara vermek zorunda kalmışlardır.

O zamanlarda dergi yazarları yazının konusuna göre öğretmen, doktor, avukat, yazar, mühendis ve hâkim gibi meslekten olan aydın kişiler olmuşlardır. Hemen hemen her çıkan dergide ülke sorunlarından bahsedilmiş, buna yönelik çözümler üretilmeye çalışılmış ve halk ülke sorunları konusunda bu dergiler vasıtasıyla bilgilendirilmiştir. Çıkan bu dergiler vasıtasıyla hem dil ve edebiyat kolunun ulaştığı kitlelerde artış olmuş hem de milli bilincin uyanmasında büyük katkıları olmuştur. Aynı zamanda bu kol tarafından bazı klasik eserler Türkçeye çevrilmiştir. Türk dilinin inceliklerini öğretmek için Türkçe okuma ve yazma yarışmaları düzenlenmiştir. Bu dergilere yazılan yazılar sayesinde, hem halkın hem de kişilerin meslek alanlarında kendilerini geliştirmeleri sağlanmıştır. Ankara'daki Ülkü Dergisi'nin diğer illerde çıkan dergileri yönlendirmesi de yapılan bu çalışmalara büyük oranda katkısı olmuştur (Gezer, 2012: 33).

Halkevlerinde çıkarılan dergiler geçmişten geleceğe yazılı bir kaynak teşkil etmesi ve geleceğe ışık tutmasının yanında ülke de yazma kültürünün oluşmasında da etkin rol oynamıştır. Dil ve edebiyat kollarının yaptığı faaliyetlerin yanı sıra bu yapılan faaliyetleri destekleyici nitelikte olan ve okur-yazar oranını artırmak için halkevlerinde, halk dershaneleri ve kurslar kolu da kurulmuştur. Bu şube okuma ve yazma faaliyetlerini halk arasında yaymak ve halkın bilgisini artırmak için kurulmuştur. Aynı zamanda teknik bilgileri halk arasında yayma görevini de üstlenir (Iğdemir, 1974: 124; Kaplan, 1974: 138).

Bu şube tarafından açılan en önemli kurs ise Türkçe okuma-yazma kursu olmuştur. Bu kursları bitirenlere devlet erkânının katıldığı görkemli törenlerle diplomaları verilmiş, böylece kurslara hem devletin hem de halkın ilgisi sağlanmıştır. Bu doğrultuda, halkevlerinin sayıları ve faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmiştir: *"1940 yılında 172 halkevimiz okul çağı dışında okuma yazma bilmeyen vatandaşlara 472 dershane açmıştır. Bu derslere 22550 yurttaş devam etmiştir. Halkevi başına ortalama 131 kişi düşmektedir. Bu halkevleri hayatında en verimli devredir. 1939 da dershane sayısı 223'tür. Bunlara devam edenler 14047'dir. 1941'in birinci altı aylık çalışmalarına göre vaziyet, 1940'ta olduğundan talebe mevcuduna göre geridir. 1940 birinci altı aylık çalışma devresinde 135*

halkevi tarafından 254 dershane açılmış ve bunlara 14862 kişi devam etmişken 1941'in aynı devresinde 137 halkevi 219 dershane açmış ve bunlara 10927 yurttaş devam etmiştir. Bu kursları açan evler pek fark etmeyerek aşağı yukarı aynı evlerdir. Ve övülmeye layık olan evlerdir" (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950: 9-10). Bu sayede, Türkiye'de okuma yazma oranı bu şekilde arttırılmış ve halka milli bir bilinç kazandırılmıştır.

12 Ocak 1949 yılında alınan bir kararla Dil, Tarih ve Edebiyat Komitesi olan her il ve ilçede bulunan halkevinin ihtiyacına göre Türk Dil Kurumu'na başvurularak dergi ve kitap talebinde bulunulmuş ve istenilen dergi ve kitaplar talep edilen yerlere gönderilmiştir. Ayrıca Türk Dili Belleteni'nin bütün halkevlerine gönderilmesi kararlaştırılmış bundan başka çıkarılmakta olan yayınlardan da yeni açılan halkevlerine de gönderilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Osmanlıca'dan Türkçe'ye söz karşılıkları tarama dergisinin yayınlanması dolayısıyla ilgi gösterilmesini sağlamak ve 18 Ağustosta yapılacak olan dil kurultayının hazırlıklarına basın yoluyla hız vermek çabasında bulunulmuştur (CCA, 490.1.0.0.1399.640.1, 12.01.1949).

1.3.3. İkinci Maarif Şurası

Dil ve tarih eğitimi için gerekli plan ve programların yapılmasında maarif şuralarının büyük katkısı olmuştur. 1939 yılında yapılan Birinci Maarif Şurasında, dil ve tarih ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Sadece Maarif Şurasını açarken Hasan Ali Yücel yaptığı konuşmada her ilimin bir dili olduğunu ve dilsiz bir ilmin olmadığını vurgulamıştır. Türk kültürünü kurmak ve milli vasfı olan bir medeniyet meydana getirme yolunda olduğunu ifade etmiştir (Yücel, 1993, s. 35)

İkinci Maarif Şurasında anadil öğretimine dair rapora yer verilmiştir. Bu programa bakıldığında, öğretmenlerin anadili daha iyi öğretebilmeleri için tavsiyelerde bulunulmuştur. Ortaokul ve lise müfredatında edebiyat dersinde kullanılan ders kitaplarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Lise programlarının gözden geçirilmesi, öğretimin her derecesinde ve her sınıfında milli dil eğitiminin bir bütün olarak Türkçe adı altında toplanmasının gerekli görüldüğü ifade edilmiştir (İkinci Maarif Şurası, 1943: 40). Dil inkılabında, dilde uydurma kelimeler üzerinde durulmuştur. Osmanlıcada yer alan çoğu kelimeleri sadece Arapça bilenler anlarken, bazı kelimeleri ise Arapça bilenler bile anlayamazlardı. Yapılan bu değişiklikle bu terimler Türk diline uygun olacak şekilde düzenlenmiş ve Türkçe terimler kullanılması vurgulanmıştır (Yücel, 1993: 172).

1.3.4. Dil Birliği

Türk dilinde inkılap yapılması ile birlikte Türkçe kullanım alanları da genişletilmeye çalışılmıştır. Fakat sistem henüz tam olarak düzenlenemediği için bazı eksiklikler mevcuttu. 25 Mayıs 1944 yılında yapılan TBMM görüşmelerinde Urfa Milletvekili Kazım Berker, kendi bulunduğu bölge de birçok kişinin Türk dilini bilmediğini ifade etmiştir. Köy halkından askere gidip gelenlerin Türkçe öğrendiklerini, fakat bölgede Türkçe bilen olmadığı için zamanla öğrendiklerini de unuttuğunu belirtmiştir. Türk dilinin kullanılması yolundaki milli davanın başarılı olması için her türlü önlemin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Temel olarak, insanları birbirine bağlayan noktaların dil ve kültür birliği olduğunu ve bunun bir memleket meselesi olduğunu dile getirmiştir. Bu durumla karşılaşılan köyler tespit edilerek o köylerde birer okul açılmasını, yakınlıkları göz önünde bulundurularak birkaç köy için birer ilkokulun açtırılmasını gerektiğini ifade etmiştir. Atılmasını istediği bu adımın geciktirilmemesini, bu bölgelerin en ücra köşelerine bile bu hizmetin sağlanmasını ve bu bölgelerin bir an önce ilimle aydınlatılması gerektiğine vurgu yapmıştır (TBMM Z.C, 1944: 282). Türkiye'deki halkların zaten yerel yaşamlarında, mahalli dilleri konuşmalarına izin verilmekteydi fakat vatandaşlar gerek kültür ve ilim dili olarak ve gerekse de yaşamak için işlerine yarar bir vasıta olarak Türkçeyi öğrenmek zorundaydılar (Yücel, 1974: 44).

1.3.5.Ezanın Türkçe Okunmaya Devam Edilmesi

1933 yılında getirilen ezanın ve Kuran-ı Kerim'in Türkçe okunması değişikliğine karşı gösterilen tepkiler Atatürk döneminde de görülmüştür. Atatürk döneminde konulan bu kural İnönü döneminde de devam ettirilmiştir. Hatta bu dönemde ezanın Arapça okunmasına karşı katı yasaklar getirilmiştir. Bu yasaklar, İnönü döneminde inkılaplardan hiçbir şekilde taviz verilmediğinin bir göstergesidir.

1.3.6.Türkçe'nin Devlet Dili Ve Bilim Dili Olarak Kullanılması

Yapılan yenilikler, devletin yasa dilinde ve tıp dilinde kullanılan terimlere de yansımıştır. Yasa dilinde kullanılan Türkçe dışındaki terimlerin yanlış anlaşılması sebebiyle daha anlaşılır hale gelmesi için bütün terimlerin Türkçe'ye çevrilmesi önemli olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak 22 Ocak 1942'de Başvekâlete bir önerge sunulmuştur. Önergede dilin imlasında birlik olunması gerekliliği vurgulanmış ve bunun için bir imla kılavuzu yayınlanmıştır. Kılavuzda doğru olan örnekler daire içine alınmış, bütün devlet daireleri ve okullarda yazılan yazıların bu kurallara uygun olarak düzenlenmesi ve

basımlarda da bu imla kılavuzuna dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (CCA, 30.10.0.0.15.84.25, 22.01.1942). Altıncı Türk Dil Kurultayında Hasan Reşit Tankut, bu alanda en zor işin teknik alanda çalışacak olanlara düştüğünü, memlekete yeni girmekte olan yeniliklerdeki terimlerin Türkçeye çevrilemediği için oldukları gibi kullanma yoluna gidildiğini ifade etmiştir. Türk diline geçen yeni alet ve kavramlara ait terimlere Türkçe karşılık bulmak için gayret sarf edildiğini bildiklerini fakat daha çok çaba sarf edilmesi gerektiğini ve bu konuda Dil Kurumun bütün araçları ve örgütlerinin yardımcı olacağını ifade etmiştir (Altıncı Türk Dil Kurultayı, 1949: 20).

Bu yöndeki çabalar doğrultusunda, 1942 yılında 1400 kadar felsefe teriminin Türkçe karşılıkları tespit edilmiş ve bu terimlerin Türkçe'ye uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Toplantı sonunda Hasan Ali Yücel'in yaptığı konuşma da bu konunun, uzun uğraşların bir sonucu olduğunu ifade etmiştir (Tan, 1942). Komisyon çalışmaları bitirirken Hasan Ali Yücel, terim çalışmaları ile ilgili düşüncelerini açıklamış ve bu çalışmaların asıl amacının, şark dilinden gelen kelimelerin yok edilmesi ya da batı dillerinden Türkçeye giren kelimelerin süpürülüp yok edilmesi değil aksine, bunların Türkçe'ye çevirilip kabul görmesini sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Yücel, 1993: 122-129)

Osmanlı Türkçesinde kullanılan 40 kadar tıp terimi, tıp fakültesinde okuyan 311 öğrenciye Türkçe karşılıkları ile verilip hangisinin tercih edildiği sorulduğunda % 70 kadar bir çoğunluk yeni Türkçenin kullanılmasını istemiştir. Diğer bilim dallarında ve hem de tıp alanında Türkçe terimlerin kullanılmasına öğrenciler daha sıcak baktığından ve bu uygulamanın çoğunlukla başarılı olmasından dolayı bilim alanında Türkçe terimler kullanılmaya başlanmıştır (Altıncı Türk Dil Kurultayı Birleşimler ve Tutanaklar, 1949: 32-35). Yapılan değişiklikler devlet dairelerinde 1945 yılında uygulamaya konulmuştur.

1.3.6.1.Anasayasa Dilinin Türkçeleşmesi

Atatürk'ün ölümünden sonra dil alanında yapılan en büyük çalışmalardan biri, anayasa ve içtüzük dilinin değiştirilmesi olmuştur. Anayasa komisyon raporlarında, 1942 yılında bu Türkçeleştirme işlemleri konusunda tasarılar hazırlanmış olduğu görülür. Ancak bu çalışmalar için fiili olarak harekete geçilmesi, 1945 Nisan'ında gerçekleşmiştir (Eroğul, 1994, s. 136). 10 Ocak 1945 tarihinde, 4695 sayılı kanun ile Anayasa dili tamamen Türkçeleşmiş ve Teşkilat-ı Esasiye yerine anayasa tabiri kullanılmaya başlanmıştır. 10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerde

Teşkilat-ı Esasiye Encümen Reisi Mümtaz Ökmen, anayasanın dilinin Türkçeleştirilmesi ile TBMM'nin kendi tarihinde örneği çok olan milli başarılardan birisini daha tamamladığını belirtmiştir. Yine Anayasanın Türkçeleştirilmesi ile Türk dilinin artık hususi dilde, resmi ve kanun dilinde de hâkim olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1945, s. 42).

Anayasa dilinde değişiklik yapılması, yani diğer dillerden geçen terimlerle değil halkın konuştuğu dille ifade edilmesinin ve dilinin bu şekilde düzeltilmesinin milletin kendi anayasasını anlaması açısından önemli bir adım olmuştur. (TBMM Z.C, 1945: 43)

Teşkilat-ı Esasiye Kanununun, Anayasa olarak ifade edilmeye başlanması ve anayasada kullanılan dilin diğer dillerden geçen ifadelerin, Türkçeleştirilemeyen birkaç terim dışında, Türkçeleştirilmesi büyük bir başarı olarak görülmüştür (TBMM Z.C, 1945: 45-46).

10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de, Teşkilat-ı Esasiye metninin, Türkçe metne dönüştürülmesi kararı, 11 Ocakta yayınlanan Ulus Gazetesinde büyük bir manşetle "Türkçe Anayasa Meclisten Geçti" başlığı altında verilmiştir (Ulus, 1945). Bu haberi Akşam ve Tanin Gazeteleri tarafından, TBMM'nin yaptığı toplantı da Şükrü Saraçoğlu ve 222 arkadaşının anayasadan yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları ile değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin kabul olunduğu şeklinde duyurulmuştur (Akşam, 1945; Tanin, 1945).

Bu konu ilgili olarak Anadolu gazetesi de, Teşkilat-ı Esasiye'nin Türkçeleştirilmesi ile Anayasanın mana olarak değişmeyeceğini sadece yabancı kelimelerden arındırılacağını ve kanunların yeni dille yapılabileceğini belirtmiştir (Anadolu, 1945). Gazetede ayrıca Türkçeleştirilen bazı terimler örnek olarak verilmiştir. Bunlar: Cumhur reisi =Cumhurbaşkanı, Heyeti Vekile =Bakanlar Kurulu, Mebus=Milletvekili, Vekil= Bakan, İçtima=Toplantı, Rey=Oy, Layiha=Tasarı…(Anadolu, 1945). (Anayasa Dilinin Türkçeleştirilmesi için bkz: Ek-2.a-b). Bununla birlikte Teşkilat-ı Esasiye Türkçeleştirilirken yapılan bazı hatalar Peyami Safa tarafından eleştirilmiştir (Safa, 1970: 196-197)

1.3.7.Türk Dil Kurultayları

İnönü dönemi dil alanında uygulanan politikaların teorik olarak tartışıldığı ortamlardan biri belirli zamanlarda yapılan Dil Kurultayları olmuştur. Yapılan kurultaylarda terim çalışmalarının yanında, yayın ve sözlük çalışmaları da yer almıştır.

Dördüncü Dil Kurultayında, Türkçenin sadeleşmesi ve teknik terimlerin özellikle denizcilik ile ilgili terimlerin Türkçeleşmesi ile ilgili bazı çeviri çalışmaları yapılmıştır. Ama bazı kelimelerde uluslararası denizcilik diline girmiş ve kökleşmiş olan kelimelerin değiştirilmesinin sorun teşkil edeceği düşüncesi ile bu terimler olduğu gibi kullanılmıştır.

Dördüncü Dil Kurultayında ilk iş olarak Türkçe Sözlük çıkarılması planlanmış ve Beşinci Dil Kurultayına kadar bu iş sıkı bir çalışmayla başarıyla bitirilmiştir. Bu sözlüğün Osmanlıca sözlükten çok farklı olduğu Beşinci Dil Kurultayında ifade edilmiştir (Beşinci Türk Dil Kurultayı, Kurultay Kılavuzu, 1945: 24). Bu yeni Türkçe sözlüğün Osmanlıca sözlükten farkı şu şekilde açıklanmıştır: Türkçe sözlükte Türkçe kelimeler daha üstün tutulmuş, her kelimeye uygun tarif yapmaktansa sesteş kelimelerin anlamları irdelenip ona göre özel anlam ve işaretler gösterilmiştir, Aynı zamanda dil bilgisini destekleyen özellikleri de açıklanarak grameri ve lügat çalışmasının yanında filoloji çalışması da yapılmıştır (Beşinci Türk Dil Kurultayı, Kurultay Kılavuzu, 1945: 24-25). Bu Türkçe sözlük çalışmasının yanı sıra, Türk yazıtlarının tıpkı basımını yaptırmak, bunların Türkçe çevirilerini yayınlamak hatta bunları gramer bakımından incelemek ve taramakta, o yıllarda yapılan çalışmalar arasında yer almıştır.

Türk Dil Kurultayları 4 senede bir yapıldığından bir sonraki kurultayın 1949 yılında yapılması kararı alınmıştır. 12 Kasım 1949 tarihinde, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin konferans salonunda toplanılmasına karar verilmiştir. Kurultayda görüşülecek üç temel başlık tespit edilmiştir: bunlardan birincisi olan imla meselesinden Türk Dil Kurumunun sorumluluğuna verilmiştir. TDK, imla meselesinin milli bir dava olduğunu ve bu meselenin dil kurultayında konuşulması gerektiğini belirtmiştir. Gazeteciler, dil öğretmenleri, yazarlar tarafından tartışma konusu olan imla meselesi ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı bir anket düzenlemiş ve sonucunu TDK'ya bildirmiştir. Bütün bu çalışmalarla, Türk imlasının sorunları şu şekilde sıralanmıştır: eksik harfler, işaretlerin kullanılış şekli, uzun vokal meselesi, imlada fonetik esası, imlada etimoloji esası, sert harflerin bazı durumlarda yumuşak yazılması, mürekkep kelimelerin yazılış şekli, soru ekinin nasıl yapılacağı meselesi.

İkinci gündem maddesi de terim meselesidir. Bu konudaki görüşmeler üzerine, 6. Türk Dil Kurultayının 1949'un Aralık ayı içerisinde toplanması kararı alınmıştır (CCA, 30.1.0.0.105.659.5, 12.11.1949)

Diğer gündem maddesinin görüşmelerinde; dile yabancı olan ve her kullanan

kişinin kendisine göre uyarladığı kelimeler bir sistem üzerinde yürütülmesi daha cazip bulunmuştur. Bu Türkçe kelimelerin Türkçe Terim Sistemi süzgecinden geçirilerek kullanılması ve bu uydurma kelimelere karşılık bulunması yine bu sistem üzerinden olmuştur. Bu uyarlanan kelimelerin Türkçe kullanmak varken kullanılmasına net bir şekilde karşı çıkılmıştır. Çünkü Türkçe dışında kullanılan her kelime dile zarar vermiş ve toplumun yozlaşmasına sebep olmuştur. Türkçeden başka dil kullanılmasına karşı çıkan dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu TBMM'de yaptığı konuşmada Türkçenin önemini vurgulayarak ve her daim baş üzerinde taşınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1949: 77).

Altıncı Türk Dil Kurultayında, yabancı dillerden alınan teknik terimlerin Türkçeye çevrilmesi için terim çalışmaları yapılması gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Bu terim çalışmalarında kabul edilen terimlerin, halk diline ve Türkçe gramere uygun olmasının dikkate alınması gerektiği de dile getirilmiştir. Kurultay sonunda, bu çalışmalarda halk dilinden faydalanılması bunun yeterli olmadığı durumlarda ise Türk dilinin eski kaynaklarından istifade edilmesi kararı alınmıştır (Akşam, 1949)

Türkçe de sadeleşme yoluna gidilmesi ile kullanıla dilin hem Türk halkı ve hem de diğer Türk Milletleri tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Bu durumla ilgili olarak Falih Rıfkı Atay, Ayın Tarihi Dergisinde yayınlanan makalesinde; şimdi yazılarında kullandığı dilin otuz sene öncekine göre oldukça sade olduğunu ve hatta bu kullandığı dille Bakü Üniversitesi'nde ders verirken öğrencilerin kendisini anlamakta zorlanmadığını ifade etmiştir (Atay, 1939: 461). Dilde yapılan bu değişikliklerle birlikte yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıklar azalmış ve diğer Türk Devletleri ile kullanılan dil anlamında aramızdaki farklılıklar da azalmıştır.

Dil ile ilgili yapılan sadeleşme çabalarına eleştiriler de getirilmiştir. Örneğin, 23 Ekim 1948 tarihinde başlayan ve 9 gün süren Birinci Dil Kongresinde, Türkçe ve Edebiyat ders kitapları eleştirilmiş, Türk Dil Kurumunun amatörlerin elinden alınarak bir bilim kuruluşuna, bir akademiye dönüştürülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. (Akalın, 2005: 91). Türk Dil Kurumunun sadeleşme çabalarının tamamen gereksiz bir hareket olduğu ve bundan dolayı Türkçe'nin büyük kayıp verdiği eleştirileri yapılmıştır.

1.3.8.Dil Bayramları

1932'deki ilk Türk Dili Kurultayı'nın açılış günü olan 26 Eylül günleri kutlanan Dil Bayramlarının 26 Eylül 1940 tarihinde gerçekleştirilecek olanının, halkevlerinde söylev ve

şiirlerle kutlanması, yine bu konu ile ilgili Ankara Radyosundan bir söylev verilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'deki Gazeteler 26 ve 27 Eylül'de çıkacak olan sayılarında ve yine gündelik olmayan dergilerin bu tarihlerden sonra çıkan ilk sayılarında dil bayramını kutlamaları ve Türkiye'deki dil çalışmaları üzerine yazılar yazmaları da kararlaştırılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1940).

26 Eylül 1941 tarihinde yapılan Dil Bayramı ise Dolmabahçe Sarayında toplanılarak kutlanmış, Bayram programında ise ilk ve ortaöğretim ders kitaplarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesi yolundaki çalışmalar ile bilim dilinin özleştirilmesi hakkında çalışmalara yer verilmiştir. Yine bu yıl dil üzerine yerli ve yabancı eser toplanıp Türkçe'ye çevrilmesi kararlaştırılmıştır. Daha önceki Dil Bayramında olduğu gibi gazeteler 26 ve 27 Eylül tarihinde Dil Bayramı hakkında yayınlar yapmışlardır. Yine aynı yıl içerisinde yurtta yaşayan farklı Türk boyları ve bunların ses özelliklerini araştırmak için halkevlerine önerge gönderilmiştir. Ayrıca Ekler Dergisi isimli dergide; Yeni Türk Sözlüğü, Sümer ve Eti dilleri sözlükleri ile Türk-Sümer dil birliği hakkında önemli yayınlar yapılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1941).

Dil Bayramının on birinci yıldönümünde 26 Eylül 1943 tarihinde Tan gazetesinde verilen haberde, dil üzerine yapılan çalışmaların her geçen sene daha verimli geçtiği vurgusu yapılmıştır. Ulus Gazetesi ve Cumhuriyet Gazetesinde ise Dil Bayramı kutlamaları programına yer verilmiştir. Bu programda TDK üyesi Besim Atalay'ın öz Türkçe ile yazılmış iki şiir okuyacağını aynı zamanda halk şiirlerinin de okunacağı haberi verilmiştir. 27 Eylül tarihli Tan Gazetesinde ise Dil Bayramının coşkulu bir şekilde kutlandığı haberi yer almıştır.

26 Eylül 1944 tarihinde on ikinci dil bayramı kutlamalarında Ulus Gazetesinde dil bayramı programına yer verilmiş aynı zamanda yabancı kelimelere Türkçe karşılıkların bulunma çalışmaları ile ilgili haberler de gazetede yer almıştır.

27 Eylül 1945 tarihinde Ulus Gazetesinde, on üçüncü dil bayramı ile ilgili verilen haberde Behçet Kemal Çağlar'ın Türk olmak kadar Türkçe konuşmanın gurur ve zevk verici olduğu şeklindeki dil bayramı konuşmasına yer verilmiştir. Yine aynı gazetede anayasanın Türkçeleştirilmesinden bahsedilmiştir.

26 Eylül 1947 tarihinde 15.si yapılacak olan Dil Bayramı için Türk Dil Kurumundan CHP genel sekreterliğine ve halkevlerine gönderilen bir telgrafta kurumun programı hakkında bilgi verilmiştir (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1947).

1.3.9. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

1935 yılında Türk milletine milli şuuru aşılamak ve Osmanlı Devletinden, İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünden önce de Türk Devletlerinin var olduğu anlatmak, aynı zamanda eski dillerin ve öz Türkçe'nin öğrenilmesi sağlamak amacıyla kurulan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi nitelikli bireyler yetiştirecek bir eğitim kurumu olarak düşünülmüştür (TBMM Z.C, 1939: 258).

1940 yılında DTCF'nin yeni binası açılışında konuşan Hasan Ali Yücel bu fakülteden beklentilerini şu sözlerle dile getirmiştir: "*DTCF'ne, edebiyat fakültesi adının verilmemesi ve Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi isminin münasip görülmesi, Türk inkılaplarının bu müesseseden beklediği gayeyi göstermektedir. O gaye kendi kaynaklarımıza inerek tarihin aydınlatılması, bizimle ilişkisi olan devletlere kendi gözümüz ve kendi anlayışımızla bakılması, kendi tarihimizin başkasının fikirleriyle değil, kendi gayretlerimiz ile öğrenilmeye çalışılmasıdır. Zira başka ülkelerin bizim ülkemizde yaptığı araştırmalar ve yazdıklarının yazılması ile kendi milli tarihimizi unutturmaya çalışmışlardır. Tanzimat döneminde yabancı tarihçilerin Türkler hakkında karmakarışık fikirler öne sürmüş bu da bilmeyerek benimsenmeye başlanmıştır. İşte türk tarihinin geçirdiği bu safhalar Türk dili içinde geçerli olmuştur. yabancı kaidelere esir olunması Türk dilinin gelişmesini ve üremesini engellemiştir. Dil, kendi bünyesine uymayan kalıplara uydurulmaya çalışılmış ve ilk kurtuluş hamlesi ise dil inkılabı olmuştur*" (Yücel, 1993: 68) şeklinde DTCF'den beklentileri ve neden böyle bir kuruma ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır.

1.2. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI

Atatürk döneminde hem Türk Dil Kurumu'nun hem de Türk Tarih Kurumu'nun kamu yararına çalışan derneklerden sayılması ve bunların sadece kamuya hizmet etmesi üzerinde ısrarla durulmuştu. Bu görüş doğrultusunda İnönü döneminde de 21 Ekim 1940'ta alınan kararla, Türk Tarih Kurumu herkesin yararına çalışan bir kurum olarak kabul edilmiştir (CCA: 30.18.1.2.92.99.16: 21.10.1940). (Türk Tarih Kurumu'nun Menfaii Umumiyeye Hadim Cemiyetlerden sayılması bkz: Ek-3).

Türk Tarih Kurumu'nun bu dönemdeki faaliyetlerini öğrenmek ve anlamak için o zamanda yapılan tarih kongreleri, tarih kitaplarını ve ders müfredatlarını incelemek gerekmektedir. Kongrelerde sunulan bildirilere de bakarak tarih anlayışı ile ilgili de bilgiler edinilebilir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilmesi ile eğitim de, milliyetçilik ilkesi ve

Türk Tarih Tezinden vazgeçilerek, hümanist kültür politikaları doğrultusunda, daha çok Yunan ve Avrupa tarzı olan hümanizm anlayışı benimsenmiştir. Türklerin Orta Asya ile bağı olduğu gibi Batı ile de bağı olduğu ileri sürülmüş ve bu doğrultuda akademik çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir.

1.2.1. Halkevleri

1.2.1.1. Halkevleri Tarih ve Müze Şubelerinin Faaliyetleri

Halkevlerinin ilk açıldığı zamanlarda dil ve edebiyat kolu içerisinde yer alan bu kol 1940 yılında müze ve sergi şubesine bağlanmıştır. Bu şubenin sergi bölümü ise Güzel Sanatlar koluna aktarılmıştır. Tarih ve Müze Şubesi, halkevlerinin en önemli faaliyetlerini gerçekleştiren bir çalışma organı haline gelmiştir. Halkevlerinin Tarih ve Müze Şubesi geçmiş olayları aydınlatarak geleceğe ışık tutmuş ve Türkiye'de milli bilincin uyanmasında da en az dil ve edebiyat şubesi kadar etkili olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılar Anadolu'nu geçmiş tarihinin aydınlatılmasına ve yurttaşlardaki bilincin uyanmasında da bir hayli önemli rol oynamıştır. Remzi Oğuz Arık halkevlerinin tarih ve müze kolu ile ilgili çalışmasında: *"Tarihi masal olmaktan çıkarıp kurtaran bilimler vardır"*(Arık, 1947: 13). sözleriyle tarihin somutlaştırılabileceğini vurgulamıştır. Zengin bir kültüre ve medeniyete sahip olan Türklerin tarihinin bu somut delillerle kanıtlanması, Dünya tarihinde içerisinde saygınlığını arttırmıştır. Aynı zamanda Türk kültüründen habersiz olan kişileri bilgilendirmek tarih ve müze şubesinin en önemli görevleri arasında yer almıştır (Iğdemir, 1974: 126).

Halkevlerinin tarih ve müze şubelerinin belirli programları bulunmaktaydı. Bu şubenin nasıl çalışacağı ve programlarının nasıl olacağı konusunda Remzi Oğuz Arık şu bilgileri vermiştir: *"Bilhassa büyük müzelerin, üniversitelerin bulunmadığı yerlerde bu kolların programını şu paragraflarda toplayabiliriz:*

> *A)Bölgenin tanınması (tarih, coğrafya, arkeoloji, etnografya, zanaatlar bakımından).*
> *B)Bölgede sanat, tarih ev müze ruhunun uyandırılması.*
> *C)Bölgedeki etnografya, folklor, tarih, sanat ve arkeoloji belgelerinin tanınması, korunması, değerlendirilmesi.*
> *Ç)Bölgenin turizm bakımından işlenin hazırlanması.*
> *D)Müze, üniversite, sanat enstitüleri bulunan yerlerimizde bu kurullarla ödev, eleman, işleme bakımından sıkı bir işbirliği kurulması.*

Bu kollar her şeyden önce, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun haberleşici üyesi olacaktır." (Arık, 1947: 117)

İllerde bulunan halkevlerinin tarih ve müze şubeleri kendi bulundukları yörelerin tarihini araştırıp bu araştırma sonuçlarını kendi dergilerinde yayınlamışlardır. Böylelikle milletinde bu konular hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır. CHP'nin halkevleri ile ilgili yayınlamış olduğu bir kitapta; bazı halkevlerinin bu araştırma sonuçlarını dergilerinde yayınladıklarını veya kitap bastırarak yayınladıklarını bazılarının ise bu çalışmaları daha da ileriye götürerek bölgelerine ait kültür malzemelerini toplayarak bunları müze haline dönüştürdüklerinden bahsedilmiştir (1932-1942 CHP Halkevleri Ve Halkodaları, 1950: 16).

Halkevlerinin 1941 yılındaki Tarih ve Müze Şubesinin çalışmalarına bakılacak olursa: 1941'de halkevleri ve odalarının toplamı 581'i (383 Halkevi 198 halkodası) bulmuştur. Bu kurumlar milli tarih ve kültürel mirası incelemek için yeterliliğe sahiptir. Fakat bunun için sahada çalışan diğer kurumlarla ortak çalışılmalıdır. Bu çalışmalar neticesinde milli tarih ve kültürün daha net bir şekilde aydınlatılabileceği ve bir bilinmezden kurtulacağı beklentisi içerisine girilmiştir. Çalışmalar sonunda elde edilecek sonuçlar, milli tarihimizi, kültürümüzü aydınlatması açısından çok büyük değer taşımaktadır (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950: 16). İşte yapılan bu çalışmalar, kültürel kalkınma sürecini hızlandırmış ve yapılan faaliyetlerin daha verimli olması sağlanmıştır. Dil alanında yakaladıkları başarıyı, tarih alanında da yakalayan halkevlerinin tarih kolunun bünyesinde çıkarılan dergilerde, dünya tarihi içerisinde Türk tarihine de yer verilmiş ve 1932'den 1950'ye kadar geçen sürede bu şubenin yaptığı bütün icraatlar bu amaca yönelik olmuştur. Yani bu şubenin yaptığı faaliyetlerde, milli dilin, edebiyatın ve tarihin sağlam temeller üzerine oturtulması için gayret gösterilmiştir.

15 Nisan 1943 tarihinde, ülkede yaşayan Türk boy ve soylarının ve bunların dil bakımından ses özelliklerini araştırmak için Halkevlerine bir genelge gönderilmiştir. Ayrıca aynı araştırmanın okullarda ve köy enstitülerinde de yapılması gerekliliği belirtilmiştir (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 15.04.1943).

Yine aynı amaç doğrultusunda, 14 Haziran 1943 tarihinde Türk Dil Kurumu genel sekreterliği tarafından halkevleri başkanlığına gönderilen yazıda *"Her bölgede yaşayan Türk boy ve uruklarını ayırt edebilmek için, oralarda halkın konuşma dilinde ne gibi fonetik özellikler bulunduğu belirtilerek, bu ses ve özelliklerden boy ve urukların*

varlıklarını ortaya çıkarma yoluna gidilmesi” istenmiştir. (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 14.06.1943).

1.2.2. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Türk İnkılabını halka anlatmak ve benimsetmek amacı doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetlerden biri de Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün kurulması olmuştur (Bolat M, 2017: 63). Türkiye Cumhuriyeti rejiminde yapılan inkılapların bilimsel metotlarla araştırılması ve halka yapılan inkılapların öğretilmesi, ulusçu bir anlayış oluşturulması gerekli görülmüştür. Diğer devlet adamlarının kendi tarihini, değerlerini benimsetmek amacıyla kullandığı en önemli güç kaynağı tarih olmuştur. Atatürk'te bu kaynaktan istifade yoluna gitmiş ve Türk İnkılap Tarihinin tüm yönleri ile aydınlatılması, anlatılması, benimsenmesini ve gelecek nesillere bu bilincin aktarılmasını sağlamak adına tarihin gücünden yararlanmıştır (Bolat M. 2017, 51-53).

Daha önce bu doğrultuda gerçekleştirilen faaliyetlerden istenilen sonucun alınamaması üzerine, 15 Nisan 1942 tarihinde 4204 sayılı kanunla Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine bağlı olarak "Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü" kurulması hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu enstitünün kurulma amacını; Türk İstiklal Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi ve bu rejimin dayandığı esaslar hakkında araştırma ve inceleme yapmak, yine inkılaba ait olan belge ve yayınları toplayarak müzeler meydana getirmek ve arşiv oluşturmak, bunların yanı sıra Türk inkılap ve rejimini memleket içinde ve dışında tanıtmak için konu ile ilgili olarak ders ve konferanslar vermek, olarak açıklamıştır (Bolat M. , 2017: 62; Cumhuriyet, 1942; Vatan, 1942: 1).

1.2.3. İkinci Maarif Şurası

İkinci Maarif Şurasında tarih derslerinin öğretimi üzerinde durulmuş ve bu derslerde konu ile ilgili araç-gereçlerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Tan Gazetesi de bu doğrultuda bir haber yaparak, okullarda tarih eğitiminin uygulamalı olarak verilmesi, tarih derslerinin liselerde en çok ihtiyaç duyulan tarih laboratuvarlarında yapılmasının daha faydalı olacağını belirtmiştir (Tan, 1943: 3). Tarihe ait ana bilgilerin çocuklara öğretilmesi ve tarih öğretiminden beklenilen öğrencilere kazandırılacak maneviyatı elde etmek için öğretmenlere direktifler verilmiştir. Liseler için yazılan kitaplarda milli tarih görüşü esas alınması gerekliliği ve bu kitaplardaki eksikliklerin

belirlenip bakanlığa bildirilmesi ve bu şekilde gerekli görülen eksikliklerin giderilmesi kararları da alınmıştır (Yücel, 1993: 172).

Bununla birlikte tarih öğretiminde belirlenen esaslara karşı olan kesim tarafından yapılan propagandalar – ki bu konuda İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden istifade edilmiştir – ile eğitimde milliyetçi yaklaşıma karşı çıkmışlar ve böylelikle Türk halkının milli bir kültürden uzak kalmasına sebebiyet vermişlerdir.

1.2.4. Tarih Kitaplarındaki Müfredatın Değişmesi

Kültür ve eğitim politikalarında hümanist anlayışın hâkim olduğu İnönü döneminde tarih kitaplarında müfredat değişimleri olmuştur. Örneğin; 1947 yılındaki 1. sınıf lise tarih kitaplarına baktığımızda, bu kitapta ağırlıklı olarak, o dönemde uygulanan politikaların bir sonucu olarak Avrupa tarihine daha fazla yer verildiği görülmektedir. Kitabın içeriğinde, %40 Yunan tarihi, %40 Roma tarihi, %8 Eski Anadolu tarihi ve %8 oranında da diğer konulardan bahsedilirken, Türk tarihinin kitap içerisindeki oranı ise sadece %4 ile sınırlı kalmıştır. Genel olarak tarih kitaplarına baktığımız zaman Türk tarihinin bu kitaplardaki oranının %41 olduğu görülmektedir. Yine İnönü döneminde, Avrupa medeniyetinin kökeni olarak kabul edildiğinden, Latin ve Yunan tarihi bu kitaplarda yer almış ve Yunan ve Latin dilinin öğretimine de önem verilmiştir. Liselerde temel alınan bu tarih anlayışı, üniversitelerde de uygulanmaya başlayınca, zamanın önemli tarihçilerinden olan Halil İnalcık ve Fuat Köprülü bu duruma büyük tepki göstermişlerdir. Maarif şuralarında da bu duruma tepki gösterilmekle birlikte yine de hümanist anlayıştan vazgeçilmemiştir.

Yükseköğretimde ise İnönü'nün 1 Kasım 1941'deki TBMM'yi açış konuşmasında, yükseköğretim kurumlarındaki İnkılap tarihi derslerinin *"İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi"* adı altında verilmesi gerektiğini belirtmesi üzerine 1941-1942 ders yılından itibaren İnkılap Tarihi Dersleri İnönü'nün ifade ettiği ana öğeler doğrultusunda okutulmaya başlanmıştır (Bolat M. , 2017: 59-60, TBMM Z.C, 1941: 7).

Dönemin maarif şuralarında tartışılan konuların başında, okullarda okutulan tarih dersleri gelmiştir. Bu anlamda tarih öğretimi için bir komisyon kurulmuş ve komisyon tarih öğretimi için yapılan çalışmaları Şura'ya bir rapor olarak sunmuştur. Yazılan tarih kitaplarının yeterli olmadığı ve okullarda okutulmak üzere yeni ders kitaplarının hazırlanması gerekliliği ifade edilmiştir. Lise 1 ve 2 sınıflarının, tarih dersinin okutulması için çok uygun olmadığı lise 3 müfredatında tarih derslerinin yer alması gerektiği ifade edilmiştir (Köken, 2002: 236).

1.2.5. Türk Tarih Kongreleri

Dönemin tarih anlayışını ortaya koyabilmek adına o dönemde yapılan tarih kongrelerinde sunulan tebliğleri incelemek yararlı olacaktır. 1943 yılında yapılan III. Türk Tarih Kongresinde sunulan tebliğlere baktığımız zaman, Atatürk dönemindeki tarih anlayışının kısmen savunulduğu görülmektedir.

İnönü zamanında devam ettirilen bu kongrelerde bilimsel çalışmalarla ortaya konulan, Türk Tarihine dair araştırmalar ve sunumlar yapılmıştır. Üçüncü Türk Tarih Kongresindeki bildirilerde hümanist tarih anlayışının devam etmesinin yanı sıra yakın dönem tarihine yönelik görüşler daha fazla ağırlık kazanmıştır. Bu kongre de açılış konuşması yapan Tahsin Banguoğlu, hümanist kültür politikaları doğrultusunda ortaya atılan, Yunanlıların Türk olduğu iddiasından vazgeçilerek, Atatürk döneminin milli tarih anlayışına dönüleceğini açıklamıştır (Bolat, 2012: 240).

1948 yılında yapılan kongrede ise Üçüncü Türk Tarih Kongresinden sonra yapılan çalışmaların sunulduğu görülmektedir. Bu kongrede, Türk Tarihi ile ilgili yapılan kazılar ve yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan Türk tarihinin kaynaklarının Türkçe yanında, farklı dillere de çevrilerek basılmaya başlandığı bilgisi verilmiştir. Yine, Fransız ansiklopedilerinden esinlenerek "İnönü Ansiklopedisi" hazırlanması kararı alınmıştır. İnönü'ye armağan olarak hazırlanacak bu ansiklopedi 15-16 cilt olacak ve 10-15 sene gibi bir zaman içerisinde hazırlanacaktı (Yücel, 1993: 75). 31 Ocak 1948'de başlanan bu çalışmanın 8 Şubat 1950'ye kadar devam ettiği görülmektedir (CCA, 30.18.1.2.115.89.20, 31.01.1948).

1.2.6. Müzeler

Birçok medeniyete yurt olan Anadolu, bu medeniyetlerden kalan birçok tarihi esere de sahiptir. Fakat zaman içerisinde tahrip olmaya başlayan bu eserlerin korunması gerekliliği dile getirilmiş (TBMM Z.C, 1943: 238) ve bu konu ile ilgili TBMM'de görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde Antalya milletvekili Turhan Dağlıoğlu, Anadolu'nun bir medeniyet beşiği olduğunu, burada birçok medeniyetin eseri olmasına rağmen bu eserlerden birçoğunun harap olduğunu ve bunların bir an önce kurtarılması gerektiğini belirtmiştir. Cumhuriyet Hükümeti ile birlikte bu eserlerin kurtarılmaya çalışıldığını ve eldeki imkânlar dâhilinde yapılabilecek her şeyin yapıldığını söyleyen Dağlıoğlu, bu eserleri korumak için TBMM'nin bir nizamname hazırlaması gerektiğini de vurgulamıştır (TBMM Z.C, 1943: 239).

TBMM'de yapılan bu görüşmeler sırasında, bu türden eserlerin bulundukları bölge yöneticilerinin, eskiden kalma mezarları bazı imar bahaneleri ile tahrip ettikleri de dile getirilmiştir. Tahrip edilen bu mezarlarda, birçok sanat ve tarihi değeri olan eser bulunduğu ifade edilerek bu durumun önüne geçilmesi gerekliliği ifade edilmişti (TBMM Z.C, 1943, s. 239). Bu noktada sözlerine devam eden Dağlıoğlu, *"Onlar milletin şerefi ve malıdır. Resmî ye mesul bir zata sordum. Niçin tahrip ediyorsunuz? Akrabası kurtarsın dedi. Arkadaşlar, Kınalı Ali Efendinin, Seydi Ahmet Paşa'nın ve Bâki'nin akrabası kimdir? Bütün bir millettir. Onun için bu mezarlarımızı artık tahripten kurtaralım. Eğer buralarda yol açmak icab ediyorsa mütehassısların fikrîni alalım. Bir Panteon yapılsın ve bu suretle mezarlar, oraya getirilsin, çünkü bizim de gideceğimiz yer orasıdır. Sonra arkadaşlar, askerî ve deniz müzelerine temas etmek isterim. Bunların Maarif vekâletine devrinin çok uygun olacağını düşünürüm. Çünkü bunlar bir depo halindedir. Bunları kurtarmak ve tanzim etmek lâzımdır* (TBMM Z.C, 1943, s. 239). Şeklindeki konuşması ile bu eserlerin milletin ortak malı olduğunu ve korunmasının bir görev olduğunu söylemiş ve bu eserlerin nasıl korunacağına dair örnekler vermiştir.

Hasan Ali Yücel milli müzelerin sayısını artırmak, mevcut olanı zenginleştirmek ve bu müzelerden geniş ölçüde hem sivil halkın hem de bilim insanlarının istifade etmelerini sağlamak için tedbirler alındığını ve yapılan hafriyat çalışmalarının memlekette ve dünya da hayretle izlenildiğini ifade etmiştir. Türk topraklarında her döneme ait bir tarihin yattığını ve bunların Türk bilim adamlarınca ortaya çıkarılmasının bir görev olduğunu belirtmiştir (Yücel, 1993: 37)

1.2.7. Atatürk'ün Evinin Müzeye Dönüştürülmesi

Atatürk'ün 1919 yılında, Anadolu'ya geçmeden önce, Milli mücadeleyi planladığı Şişli'deki evin, 1928 yılında belediye tarafından satın alınarak, "Atatürk İnkılabı Müzesi" haline dönüştürülmesine karar verilmiştir. İçindeki hazırlıklar tamamlandıktan sonra bir müzeye dönüştürülen ev, 15 Haziran 1942 yılında ziyarete açılmıştır. 3 katlı olan ve içerisinde Atatürk'ün kişisel eşyalarının ve Türk Milli Mücadelesi sırasındaki resimler ve belgelerin sergilendiği bir müze haline getirilen bu evde ayrıca, Amerika Başkanı Roosevelt'in hediyesi olan ahşap möbleli radyo-pikap, ressam İbrahim Çallı ve Zeki Kocamemi tarafından yapılmış yağlı boya tablolar da sergilenmiştir. Müzede orijinal eserler arasında V. Pisani tarafından yapılmış olan ve Kurtuluş Savaşı'nı simgeleyen suluboya tablolar da bulunmaktadır (www.kulturportali.gov.tr). Bu müze ile ilgili olarak Akşam ve Cumhuriyet gazetesinde 16 Haziran 1942'de çıkan haberlerde, müzenin önemi

ve değeri vurgulanmıştır (Akşam, 1942; Cumhuriyet, 1942).

BÖLÜM II

2. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI

2.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI

Atatürk döneminde çok partili hayata geçiş için kurulan Terakkiperver ve Cumhuriyet Fırkası denemelerinden sonra 1945 yılına kadar çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır.

Çok partili hayata geçişin temelini hazırlayan sebeplerden biri olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu görülebilir. 14 Mayıs 1945'te yapılan TBMM görüşmelerinde çiftçilere, toprağı yetmeyen veya toprak sahibi olmayan ailelere, geçinmelerine yetecek kadar toprak verilmesi fikri ortaya atılmıştır. Aynı zamanda toprağı ekip biçecek araç-gereci olmayanlara, topraklarını işleyebilmeleri için sermaye de verilmesi gerektiği görüşmelerde tartışılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu ile halka toprak dağıtılmakla birlikte dağıtılan bu topraklarla ilgili bazı şartlar da bulunmaktaydı. Bu topraklar, devletin istediği gibi işlenecek bu kurallara uygun hareket etmeyenlerden verilen topraklar geri alınacaktı. Halka dağıtılan toprakların belirlenmesinde şu usullerin uygulanması öngörülmüştü: *"Çiftçiye dağıtılacak topraklar öncelikli olarak devletin elinde olup kamu hizmetinde kullanılmayan topraklarla, vakıflara, özel idarelere ve belediyelere ait topraklardı. Bunlara ek olarak özel kişilere ait toprakların, tarıma elverişli olan toprakların geniş olduğu bölgelerde 5000 dekardan çoğu, dar olduğu bölgelerde ise 2000 dekardan çoğu kamulaştırılacaktı. Ortakçı, kiracı, tarım işçilerinde işletilen topraklarda ise kamulaştırmanın alt sınırı daha da daraltılıyordu. CHP içinde direnişe yol açan madde, özel kişilere belli bir sınırın üstündeki toprakları kamusallaştırmasına olanak veren bu madde idi"* (Demirel, 2013: 308). İşte bu yasa tasarısından dolayı CHP içindeki büyük toprak sahipleri bu maddeye karşı çıkmışlardır. Yine aynı tarihlerde bütçe kanunu görüşmeleri de gündeme gelmiştir. Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak hükümeti sert bir dille eleştirmişler oylama da ise tasarı aleyhine oy kullanmışlardır. Nihayetinde parti içerisinde muhalif sesler yükselmiş bu durum meşhur "Dörtlü Takrir" adı verilen belgenin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Dörtlü Takririn verilmesinden sonra, bu muhaliflerin CHP'den ihraç edilmesi aslında İnönü'nün de çok arzu ettiği çok partili yaşama geçiş için zemin hazırlamıştır.

Muhalif grup, partiden ihraçları sonrasında, 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (Ağaoğlu, 1972: 175).

7 Ocak 1946'da Celal Bayar liderliğinde resmen kurulan Demokrat Parti, geçmişte çok partili düzene geçmek için kurulan diğer partiler gibi, halk içinden doğmamış, doğrudan doğruya CHP'den bir kısım milletvekilinin ayrılması ile kurulmuştur. Kuruluşundan iki ay sonra ülkede 63 vilayetten oluşan, on altısı vilayet merkezi olmak üzere otuz altı kaza merkezinde ve birçok köyde şubeler açmıştır. Bu partinin kurulmasından sonra CHP kanadında oluşan kanaat, muhalif partinin tutunamayacağı ve çok geçmeden kapanacağı yönünde idi. Demokrat Parti tüm yurtta teşkilatlanmaya başlayınca, iki parti arasındaki rekabet ciddi bir boyuta ulaşmıştır (Karpat, 2012: 240). Bu sebeple CHP, birtakım tedbirler almaya başlamıştır. Bu tedbirler arasında; Bakanlar kuruluna gazete kapatma yetkisi veren 50. Maddenin değiştirilerek bu yetkinin mahkemelere devredilmesi de yer almaktadır. Ayrıca basın suçları da affedilmiştir. Yine aynı günlerde Üniversitelere özerklik veren bir kanun da çıkarılmıştır. Bu gelişmelere bakılırsa, CHP sosyal sınıfları cezbetme çabası içerisine girmiş ve bu amaç doğrultusunda da kullandığı araçlardan birisi antidemokratik yasaları kaldırmak olmuştur (Timur, 1991: 53).

Bu gelişmeler yaşanırken, 1947 senesinde yapılacak seçimlerin 1946 Temmuzuna alınması iktidar ve muhalefet partilerini karşı karşıya getirmiştir. İktidarın seçimleri bir yıl öncesine alma sebebi; seçimleri erkene almakla DP'nin daha fazla güçlenmesini engellemek ve bu şekilde de CHP'nin iktidarda kalmasını sağlamak olmuştur (Karpat, 2012: 242).

Demokrat Parti önce 1946 seçimlerine katılmayacağını açıklamış fakat daha sonra bu kararlarını değiştirerek seçimlere katılma kararı almışlardır (Ahmad, 1996: 32). 21 Temmuz 1946'da yapılan bu seçimde ilk kez, tek dereceli seçim sistemi uygulanmış ve halk kendini temsil edecek vekilleri doğrudan seçmiştir. Uygulanan bu seçim ile CHP 396, DP 62, bağımsızlar ise 7 milletvekilliği elde etmişler ve seçim CHP'nin zaferi ile sonuçlanmıştır (Bila, 2008: 105).

CHP iktidarı kazanmış, fakat DP bu seçim sonucunun yolsuzlukla ve hile ile alındığı iddiası ile karşı bir kampanya başlatmıştır (Bila, 2008: 104; Karpat, 2012: 250). DP'nin itirazında; CHP'nin iktidarı sıkı yönetimle ele geçirdiği ve köylerde jandarma baskısı altında yapılan oylamalarla seçimi kazandıkları iddiaları yer almaktadır (Bila,

2008: 104; Eroğul, 1998: 40). Bunlara rağmen, seçim sonucu yeni kurulmuş bir parti olması dolayısıyla, DP açısından büyük bir zafer olarak değerlendirilebilir.

Bu arada II. Dünya Savaşı'nın etkileri halen Türkiye'de güçlü bir şekilde hissedilmekteydi ve yaşanan ekonomik darboğaz 7 Eylül'de devalüasyon kararı alınmasına ve Türk Parasının değerinin düşürülmesine yol açmıştır. (Çavdar, 1999: 414; Bila, 2008: 106; Karpat, 2012: 260).

1947 yılına gelindiğinde, 11 Temmuz'da muhalefet lideri Celal Bayar, ve Başbakan Recep Peker ile bir görüşme gerçekleştiren İsmet İnönü 12 Temmuz'da bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname ile hükümetin Demokrat Parti üzerindeki baskısı da azalmıştır (Bozdağ, 1997: 83). Beyanname de geçmişteki olaylar ve Recep Peker ile yapılan sonuçsuz görüşmeler yayınlanmıştır (Karpat, 2012: 278). Ayrıca beyannameye göre Cumhurbaşkanı tarafsız olacak, seçimlerde gizli oy açık sayım ilkesi uygulanacaktır (Bila, 2008: 108). Beyanname verildiğinin ertesi günü yayınlandığı için tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçmiş, Türk demokrasi tarihinin önemli belgelerinden biridir.

İnönü, beyannameden sonra yaptığı açıklama da Recep Peker'in çok partili düzeni destekleyen bir tavır sergilemesini istemiş eğer çok partili düzeni kabul etmiyorsa istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. Nitekim bu beyanname Recep Peker'in siyasi hayatının sonu olmuştur. Recep Peker prestijini yeniden kazanmak için her ne kadar uğraşsa da parti içinde 35 kişinin güvensizlik oyu kullanması Recep Pekeri siyasi baskılarla istifa etmesine yol açmıştır. Bu olay ise tarihe "35'ler Olayı" olarak geçmiştir (Karpat, 2012: 283). Recep Peker'in istifasından sonra hükümeti kurma görevi Şemsettin Günaltay'a verilmiştir.

7 Şubat 1950'de yeni seçim kanunu görüşülmeye başlanmış ve gizli oy açık sayım ilkesi kabul edilmiş ayrıca Demokrat Partililerin yıllardır istediği güvence de sağlanmıştı. Geriye ise sadece seçim tarihinin belirlenmesi kalmıştır. CHP grubu hava şartlarından dolayı oy kullananların katılma oranı düşeceğini tahmin ederek, seçimin Haziranda yapılmasını istemekle birlikte alınan karar uyarınca seçimlerin 14 Mayısta yapılmasına kararlaştırılmıştır (Eroğul, 1998: 82).

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde büyük zafer kazanan Demokrat Parti yeni hükümeti kurmuştur (Eroğul, 1998: 98). Menderes seçimleri kazanmakla birlikte, ordunun arkasında olmadığının da farkındydı ve böyle bir düşünceye kapılmasında kendine yapılan askeri darbe ihbarları da etkili idi. Menderes'te bu düşünce doğrultusunda, kendini ordudan

yana güvenceye almak için 6 haziranda bazı generaller ve subaylarda değişiklik yapmıştır (Ahmad, 1996: 49-Eroğul, 1998: 99).

Menderes kendini güvence altına almak için orduda yaptığı düzenlemeden başka, müttefik bulma arayışı içerisine de girmiştir. Geleneksel olan İngiltere-Fransa ittifakına karşı ABD ile olan müttefikliğin sürdürüleceğini açıklamıştır. Menderes'in bu politikasını ABD'de Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile desteklediğini göstermiştir (Turan, 2003: 271). 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarında meydana gelen sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler şu şekilde özetlenebilir: Demokrat Parti iktidara gelince Atatürk zamanında beri sürdürülen hükümetin bütçe politikası değişmiş harcamalar artmıştır. ABD'den gelen yardımla 1952'ye kadar bolluk yaşansa da daha sonra giderek dışarıdan yapılan yardımlar kesilmeye başlamıştır. Aynı zamanda yabancı sermaye desteklenmiş özel sektörün de gelişmesinde öncelik tanınmıştır. Kurulan her parti kendi düşünceleri doğrultusunda farklı bir siyaset anlayışını gündeme getirmiştir (Taşdöven, 2013: 32).

Bu arada Menderes'in 1950 yılında patlak veren Kore Savaşı'na asker göndermek için karar alması, İnönü ve muhalefeti kızdırmıştır. Bütün memleketi ilgilendiren böylesine önemli bir mesele de hükümetin, muhalefet partisi ile görüşerek karar vermesi gerektiği itirazları yapılmıştır. (Ahmad, 1996: 52). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın müttefikliği, Türk dış politikasının şekillenmesinde temel etken olmuştur (Karpat, 2012: 416). Bu etki doğrultusunda alınan kararla Kore'ye asker gönderilmesi sonucunda ancak Türkiye NATO'ya girebilmiştir (Eroğul, 1998: 116).

Yine DP, 1951 yılında yabancı sermayeyi desteklemek için bir kanun hazırlamış ve 1 Ağustos 1951'de "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" kabul edilmiştir. bu kanundan beklenilen amaca ulaşılamadığı için, 18 Ocak 1954'te, 1951 tarihli kanunu ortadan kaldıran ve daha liberal bir mahiyette olan, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kabul edilmiştir (Eroğul, 1998: 133).

Yine aynı dönemde çıkan bir başka kanun ise 18 Mart 1954'te kabul edilen Petrol Kanunudur. Kanun, yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlayan en önemli etkenlerden biridir (Eroğul, 1998: 134).

1954 seçimlerine hazırlanırken DP, ülkedeki denetimlerini sıkılaştırmıştır. Ekim sonuna gelindiğinde ise Menderes, muhalefete neredeyse savaş ilan etmiştir (Ahmad, 1996: 60). 1954 seçimleri arefesinde DP, halkın gözünde iyi izlenim bırakmak ve oy toplamak

için temel atma ve açılış törenleri düzenlemiş ve gerçekten istedikleri gibi halkı etkilemişler ve 1954 seçimlerini büyük bir zaferle kazanmışlardır (Eroğul, 1998: 138-139). 1954 seçimlerinin kazanılmasından sonra Menderes ilk olarak Amerika'ya gitmiş ve alınan yardımların miktarını arttırmak teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat alınan yardımlar ihtiyacı karşılayamadığından bu seferde Almanya alternatifine başvurulmuştur.

Dış politika bu gelişmeler yaşanırken, DP içte oldukça sert bir politika izlemeye başlamıştır. Örneğin seçimlerde istediği sonucu alamadığı Kırşehir'i ilçe haline getirirken yine istediği sonucu alamadığı bir diğer yer olan Malatya bölünerek Adıyaman ili kurulmuştur (Eroğul, 1998: 161-162).

DP'nin iktidarında yaşanan ekonomik sıkıntılar, ülkede DP iktidarına karşı tepkileri arttırmıştır. Muhalefetin artması ile DP, muhalefeti tamamen etkisiz hale getirmek amacıyla Tahkikat Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyonun kurulması, ülkedeki gergin havayı daha da arttırmıştır.

Cem Eroğul'a göre kurulan bu komisyon, DP diktatoryasının zeminini hazırlamak için oluşturulmuş ve tam bir baskı fermanı niteliğindedir (Eroğul, 1998: 236). DP'ye yönelik eleştirilerin artması ile DP çöküş paniği ile sürekli baskı uygulamaya kalkmış, kendisine yönelen her türlü muhalefette yine bu yöntemi kullanmıştır. Baskılar arttıkça CHP bu baskıları kullanmakta ve yapılan baskıları ve iktidarın bu baskılarla ulaşmak istediği amacı yaygın bir muhalefetle halka anlatmaya çalışmaktaydı (Bila, 2008: 157). DP'nin uyguladığı politikalar toplumun tüm kesimlerinden tepki görmekteydi. Örneğin; 1 Mayıs 1960'da Kara Kuvvetleri Komutanı olan Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanını ziyaret etmiş ve bu politikalardan rahatsızlığını dile getirmiştir (Bozdağ, 1997: 203). Yine bu dönemde, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin gösteri yapması hükümete ağır bir darbe olmuştur. Üniversite öğrencilerinin ve gençlerin gösterileri göz ardı edilebilirdi. Fakat silahlı kuvvetlerin subay adaylarının böyle bir gösteri de bulunması hükümeti sıkı yönetime iten bir sebep olmuştur. Tahkikat Komisyonunun bu konuda aldığı sert kararlardan kaynaklı harp okulu öğrencileri hükümeti devirmeyi kararlaştırmışlardır (Ahmad, 1992: 81). 27 Mayıs 1960 günü sabahın erken saatlerinde de darbe gerçekleşmiştir (Heper, 1998: 200).

2.2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasında itibaren CHP'ye yöneltti̇ği muhalefette, CHP'ye en çok baskı yaptığı konulardan birisi de CHP'ye bağlı bir kuruluş

olarak gördükleri Halkevleri ve Halkodaları idi. Bu arada, çok partili hayata geçildikten sonra başka bir siyasi partinin iktidara gelebilecek olması fikri, halkın önemli bir kesiminin halkevlerinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Tek parti iktidarında söylenilmeyen birçok fikir artık daha açık şekilde ifade edilmeye başlanmış, bazı il ve ilçelerde yönetim başka partiye geçtiği için de halkevleri ve halkodalarına yapılan yardımlar kesilmiştir (Gezer, 2012: 80). Bu gelişmeler doğrultusunda da, DP'nin iktidara gelmesi ile ortadan kaldırmak istediği ilk kurum halkevleridir. Bu anlamda DP, 1950 yılında iktidara gelince Halkevleri ve Halkodalarını ortadan kaldırmak hazırlıklarına girişmiştir. DP iktidara geldikten sonra Halkevlerinin CHP'ye ve komünizme hizmet ettiği gerekçesi ile 8 Ağustos 1951'de yapılan görüşmelerde Halkevlerinin kapatılması ve mal varlığının devlet hazinesine geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda halkevleri için kullanılan devletin kendi bünyesinde olan binalarından bedelsiz olarak istifade ettikleri belirtilmiştir (TBMM Z.C, 1951, s. 698). Adnan Menderes halkevlerinin CHP'ye hizmet ettiğini onun propagandasını yaptığını söylemiş aynı zamanda Halkevleri yönetiminde CHP üyelerinin bulunması da eleştirilmiştir. Bu gerekçe ve eleştirilerle TBMM'ye halkevlerinin kapatılması için bir kanun tasarısı sunulmuştur. Bu durum Ulus Gazetesinde şu şekilde değerlendirilmiştir: *"Menderes iktidarı ele geçirdiğinden beri Atatürk inkılapları hakkındaki mütereddit durumu, halkevlerine tevcih edilen bu son muamele ile bir arada mütalaa edilirse işin iç yüzünün ne olabileceği daha anlaşılır"* (Ulus, 1951).

Halkevlerinin kapatılması konusu 3 ay sonrasına ertelenip binaların tahliye edilmesine karar verilse de, DP milletvekilleri bu 3 aylık süreye uzun olduğu gerekçesi ile itiraz etmişlerdir (TBMM Z.C, 1951: 710). Yine DP milletvekillerinden olan Mersin Milletvekili Hüseyin Fırat ise bu 3 aylık süreye CHP'nin halkevlerinin gayrimenkullerini gasp ettiğini gerekçesiyle itiraz etmiştir (TBMM Z.C, 1951: 711). DP milletvekillerinin bu düşüncesine karşı, CHP Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, yapılan bu suçlamaların haksız olduğunu yapılacak olan bu hamlenin büyük kayıplara sebep olacağını ve tarihi bir zaiyata mal olacağını belirtmiştir (TBMM Z.C, 1951: 711). Tüm tartışmalara rağmen "Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayri Menkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Lâyihası" 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve kanun tasarısı, mecliste bulunan 365 milletvekilinden 362'sinin kabul oyu ile kanunlaşmıştır. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa sonucunda halkevleri binalarına ve binalardaki mallara resmen el konulduğu ve bunlar

hazineye iade edildiği için halkevleri de fiilen çalışamaz hale gelmiş, başka bir deyişle kapanmıştır.

5830 sayılı yasa ile Halkevlerinin devletleştirilmesi için 1 ay kadar bir süre verilmiş sürenin dolması beklenmeden 1 hafta sonra bütün halkevleri ve halkodalarına ve içlerindeki mallara el konulmuştur. Halkevlerinin kapatılmasına giden süreç, aslında daha önce 1947'de CHP'nin 7. Büyük Kurultayında dile getirilmişti. Bu kurultayda halkevleri ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunulmuştu:

"*Türkiye genelinde faydalı çalışmalar yapmasına rağmen, tipik bir tek parti dönemi kuruluşu olan halkevlerinin durumu II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte sarsılmaya başlar. 7 Ocak 1946'da Demokrat Partinin faaliyete başlaması, halkevi çalışmalarında önemli bir gerilemeye yol açar. Çünkü daha önce CHP saflarında ve halkevlerinde çalışan birçok bilim ve siyaset adamı, Demokrat Parti'ye geçmiştir. Her ne kadar CHP yöneticileri, halkevlerinin siyaset dışı bir kurum olduğunu söyleseler de bu kurumların daha çok CHP ve CHP'ye yakın teşekküllerin toplantılarına sahne olması ve belli bir partinin yan kuruluşu görüntüsünden kurtulamaması yüzünden halk, zamanla halkevlerinden uzaklaşmaya başlar. CHP'nin 17 Kasım 1947'de toplanan 7. Büyük Kurultayı'nda halkevleri meselesi ele alınmış, Prof. Fahrettin Kerim Gökay başkanlığında bir komisyon kurulmuş, ancak bu kurultayda halkevlerinin bağımsız bir kurum haline getirilmesi yolunda bir adım atılamamıştır"* (CHP Yedinci Büyük Halk Kurultayı Tutanağı, 1948: 199-202).

Her ne kadar İnönü, çok partili düzene geçilmesi ile halkevlerinin bir nevi siyasi parti kolu olmaktan çıkarılıp kurumsallaşmasını ve işlevinin bu şekilde devam etmesini istese de bu gerçekleştirilememiş (Ölçen, 1988: 31), Partiler arası görüşmelerde halkevlerinin de üniversiteler gibi özerk bir kuruluş olması görüşü kabul edilmemiş ve Halkevleri 5830 sayılı yasa ile kapatılmıştır (Turan, 1999: 96).

Halkevlerinin kuruluşunun yasayla değil de bir talimatnameyle yapılmış olması kapatılmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur (Akşin, 2007: 250). Halkevlerinin kapatılmasından en çok zarar gören bu kurumlardan faydalanan halk olmuştur. 1952 yılında Kasım Gülek, halkevlerinin kuruluş yıldönümü konuşmasında: Türk Devletinin kurulduğu günden kapatılana kadar Türk kültürüne büyük katkıları olan halkevleri iktidarın yanlış politika görüşüne kurban giderek 11.08.1951 tarihinde kapatılmıştır. Halkevleri iktidarın söylediklerinin tersine partili-partisiz tüm vatandaşların bulunduğu bir eğitim

yuvası olan halkevleri, kültüre ve memlekete birçok katkısı olan bu eğitim merkezlerinin faaliyetlerini iftiharla hatırlarken yıkılması milli bir ziyan olmuştur. Bu müesseselerin kurulmasında ve yayılmasında emeği geçen CHP her yıl bu evlerin kuruluş yıl dönümünü bir törenle kutlamıştır. Bu müessesenin kapatılması ile bahsi geçen tören sembolikte olsa yapılmıştır. Şeklindeki konuşması ile halkevlerinin önemi ve kapatılmasının yanlışlığını dile getirmiştir (CCA, 490.1.0.0.11.59.3.11.8.1951, 09.02.1952).

2.3. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

2.3.1. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

Demokrat Parti iktidara gelir gelmez eski yönetim dönemindeki uygulamalardan bir kısmına son vermiştir. Bunlardan birisi 1932 yılında Türkçe okutulmaya başlayan ezanın tekrar Arapça okunmasına karar vermek olmuştur. Menderes, 16 Haziran 1950'de TBMM'de yaptığı konuşmada, Arapça ezan yasağının kanunen kaldırılmasının müzakere edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1950: 181). Aslında CHP'liler de bu konudaki tutumlarından vazgeçmiş ve bir takım tavizler vermeye başlamışlardı. Örneğin, CHP milletvekillerinden olan Cemal Reşit Eyüpoğlu, ezan konusunda yapılacak olan bu değişikliği desteklemiş, TBMM'de yapılan müzakerelerde bu yasağın bir ceza hükmünden çıkarılmasına muhalefet olmayacaklarını ifade etmiş ve Atatürk yaşasaydı bu karara destek verirdi diyerek fikirlerini dile getirmiştir (TBMM Z.C, 1950: 182-183). TBMM'de yapılan bu görüşmelerde Başbakan Menderes, Türkçe olarak okutulan ezanın vicdan hürriyetine aykırı olduğunu ifade etmiştir. Mecliste Arapça ezan tartışması sürerken de Başbakan Menderes'e İstanbul Üniversitesi'nden bir grup öğrenci 150 imzalık bir telgraf çekmiş ve bu karardan memnuniyet duyduklarını dile getirmişlerdir. Yine bu destek telgraflarından birisi de Balıkesir'den 700 imzalı olarak gönderilen telgraftır (Ayışığı, 2012, s. 568). TBMM'de yapılan bu görüşmeler neticesinde sadece DP'li milletvekillerinin değil CHP milletvekillerinin de oyları ile Arapça ezan okunması yasağının kaldırılmasına yönelik tasarısı kabul edilmiştir (TBMM Z.C, 1950, s. 184). Türk ceza kanununun 526. maddesi TBMM'nin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda kabul edilen 5665 sayılı kanunla değiştirilmiş ve bu hüküm maddeden çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp 17 Haziranda Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve illere tebliğ edilmiştir (CCA, 30.1.0.0.51.306.2, 16.06.1950).

Bunun bir din sorunu değil, bir dil sorunu olduğunu vurgulayan Atatürk'ün (Turan, 1999: 39) ölümünden sonra da bu tür tartışmalar İnönü zamanında da baş göstermiş,

gerekçe yine aynı şekilde açıklanarak bu konudaki tartışmalar bitirilmiştir. DP döneminde Arapça ezan yasağının kaldırılması gündeme getirildiğinde CHP'liler bu konuya sıcak bakmış hatta buna yönelik kanunun TBMM'de oylanması sırasında oylamaya katılmayan İsmet İnönü'nün yanı sıra, aynı partiden Cemal Reşit Eyüboğlu, Cevdet Kerim İncedayı, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Reşit Tankut dışındaki CHP'liler tasarı lehinde oy kullanmışlardır (Albayrak, 2004: 197).

Bu karar dönemin basınında yoğun olarak işlenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi; *"Atatürk İnkılabının zedelendiğinden bahisle telaşa düşen CHP il propaganda Arapça Ezanın arkasından fesin, cübbenin, sarığın, tekkenin hulasa kara karar heyulaların sıra sıra belirlenmesinden endişeli idi. Daha sonra oturum açılıp da Başbakanın tasarının gündeme alınması istediği andan itibaren Halk Partili sıralardaki karar belli olmaya başladı"* (Cumhuriyet, 1950) şeklinde değerlendirmeler yaparken, Ulus Gazetesinde konu ile ilgili şu başlığı atmıştır: *"C.H.P. Meclis Grubu sözcüsü, Grubun Türkçe ezan Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi"* (Ulus, 1950). Konu ile ilgili bir başka haber ise Zafer Gazetesinde yer almıştır: *"Gündeme geçilmeden önce kürsüye gelen Adnan Menderes ezan tasarısının gündeme alınarak ivedilikle görüşülmesini istedi ve şu izahatı verdi. Muhterem arkadaşlar DP meclis grubunca verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanuni mani kalkmış olduğu telakkisine uğraması ve bazı vatandaşların Arapça Ezan okumaya teşebbüs etmeleri gibi hadiselerle karşılaşmamız muhtemel olduğu için bu bapta sevk etmiş olduğumuz layihanın bugünkü ruznameye alınmasını ve müstacelen müzakere edilmesinin yüksek tasvibini arz ediyorum. Başbakanın alkışlarla karşılanan bu konuşmasına müteakip tasarının hemen gündeme alınarak ivedilik ve yeklikle görüşülmesi, oya kondu ve ittifakla kabul edildi"* (Zafer, 1950).

Hürriyet Gazetesi bu haberi şu başlık altında vermiştir: *"C.H.P de müzakerenin başlangıcında bu karara muhalif olmadığını bildirdi."* (Hürriyet, 1950)

Yine Gece Postası Gazetesi de bu kararın ittifakla kabul edildiğini bildirmiştir (Gece Postası, 1950). (Arapça Ezan yasağının kaldırılması bkz: Ek-4.a,b,c,d)

2.3.2. Anayasa Dilinin Orijinal Haline Dönüştürülmesi

1945 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanununun dilinin Türkçeleştirilmesi önemli bir değişiklik olmakla birlikte DP iktidara geldikten hemen sonra Teşkilat-ı Esasiye dilinde eskiye dönüşü gerçekleştirmiştir.1952 yılının Mart ayında Fuat köprülü ve DP'den 222

milletvekili anayasa dilinin eski haline dönüştürülmesi bir kanun teklifi hazırlamıştır (Eroğul, 1998: 128).

Türkçeleştirilmiş olarak kullanılan Anayasanın kuşaklar arasında anlaşmazlıklara yol açtığını ifade eden DP Manisa Milletvekili Muhlis Tümay, TBMM'de yapılan görüşmelerde anayasanın bu şekliyle baba ve evlat arasında anlaşmazlığa yol açtığını söylemiştir. Konuşmasının devamında ise 1945'te anayasanın Türkçeleştirilmesinden bu yana, anlamını kaybeden kelimeler olduğunu ve bu işin ihtisas meselesi olduğunu ifade etmiş ve tekrar anayasada eski dile dönülmesi gerektiğini teklif etmiştir (TBMM Z.C, 1952: 395). Bu konuda TBMM'de yapılan müzakereler ve tartışmalar sonunda 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunun ilk şekli ile tekrar yürürlüğe konulması için oylama yapılmıştır. 382 milletvekili oy kullanmış ve 342 kabul 31 ret ve 9 çekimser oyun kullanıldığı oylama sonucu oy çokluğu ile tasarı kabul edilmiştir (TBMM Z.C, 1952: 412- Güzel, 2006: 39).

TBMM'de bu kanun lehinde görüş belirtenlerin büyük çoğunluğu, Anayasayı eski haline çevirmek için gerekçe olarak, Anayasanın 1945 değişikliği ile toplum arasında dilde ikililik yarattığını, anne-baba ve çocuklar arasında iletişim sorunlarının yaşandığını ileri sürmüşlerdir (Şur, 2008: 46).

24 Aralık 1952 de toplanan TBMM görüşmeleri sonucu Anayasa'nın eski diline dönüştürülmesi basında da yankı bulmuş Ulus Gazetesi bu kararı 25 Aralıkta şu şekilde paylaşmıştır: *"İlk olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver hâtıralı, muhtıralı bir konuşma yapmıştır. Türk dil davasının bir ummanı kucaklayan bir dava olduğunu söylemekle konuşmasına başlayan Tanrıöver. Gelişi güzel olarak dil ıslahatının yapılamayacağını, bu hataya bir kere düşülmüş olunduğunu ve yapılmış olan ıslahatın meyvelerini de 50-60 sene sonra toplanacağını belirtmiş ve bir milletin belli başlı kanunu ile sık sık meşgul olamayacağını da kaydetmiştir. Bunun için bir akademi kurmanın yerinde bir hareket olduğunu da söylemiştir" "Türkçenin tarihi üzerinde duran Tanrıöver. Muhtelif dillerden bahsetmiş ve değişmeyen tek dilin Türk dili olduğunu diğer memleket dilleri üzerinde hikâyeli misaller ile anlatmıştır."* (Ulus, 1952). *"Reye 383 milletvekilinin iştirak ettiği, 32 sinin reddi için rey verdiği ve 342'sinin lehte rey kullandıkları ve dokuz milletvekilinin de çekimser kaldıkları anlaşılmıştır, C.H.P, Milletvekilleri tasarının aleyhinde reylerini kullanmışlardır. Bu suretle, mevcut Anayasa metni yürürlükten kaldırılması, yerine 1340 Anayasası tadilleri ile birlikte konulmuştur"* (Ulus, 1952). Bu kanunla ilgili olarak Akşam Gazetesi de şu haberi vermiştir: *"CHP Sinop milletvekillerinden M. Tümerkan eski metni*

kabul etmenin bir gerilik olduğunu eldeki metni herkesin anladığını, eski metindeki Arapça birçok kaideleri ise birçoğumuzun anlamadığını söyledi. CHP milletvekili Hasan Reşit Tankut'ta eski metin kabulü aleyhinde bulundu. DP'li milletvekilleri ise eski metne dönülmesi fikrini müdafaa ettiler. Nihayet maddeler geçildi ve eldeki anayasa iptal edilerek yerine Teşkilat-ı Esasiye kanunu kabul edildi ve yürürlüğe konuldu" (Akşam, 1952). Hürriyet Gazetesi de ezanın Arapça'ya çevrilmesi konusunda olduğu gibi CHP grubunun bu duruma da muhalefet etmeyeceğini ve bu durumu destekleyeceğini ifade etmiştir (Hürriyet, 1952). (Anayasa'nın Orijinal Diline Çevrilmesi bkz: Ek -5.a-b)

2.3.3. Bilim Dilinde Türkçe Terimler Bulunup Kullanılması

Dilin Türkçeleşmesi, yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulunarak kullanılması gerektiği Atatürk döneminden beri dile getirilen ve bu doğrultuda çalışmalar yapılan bir konudur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri de meseleyi daha da ileri götürerek, 15 Kasım 1950 de yaptığı konuşmada Türk dilinin, bir ilim dili olması ve bilimde kullanılan terimleri karşılayabilecek hale gelmesinin ülke için birinci derece de önemli bir mesele olduğunu ifade etmiştir. "*Bu ilmi terimler tespiti bir ihtisas işidir. Bunu yapabilecek bir heyetinde bu akademik bilgiye sahip olması gerekmektedir. Felsefe terimleri hariç ortaöğretimde diğer ilimlerin terimleri hakkında herhangi bir sorun yoktur. Asıl sorun Yükseköğretimde kullanılan ilim terimlerinin eski hali ile kullanılmasıdır ve bunun için bir çözüm bulunulması gerekmektedir. İlim dilinde kullanılacak olan terimler Türkçe'nin bünyesinde bulunan ve gramerine uygun şekilde tespit edilecektir*" şeklinde bu konudaki düşüncelerini açıklamıştır (TBMM Z.C, 1950: 106).

2.3.4. Türk Dil Kurultayları

Türk dilinde sadeleştirme çabaları, Menderes zamanında da devam etmiş 1953'te bu amaçla, Türkçe Kılavuzu adı altında bir sözlük çıkarılmıştır. (VII. Türk Dil Kurultayı, 1954: 15).

Sekizinci Türk Dil Kurultayında ise Etimoloji sözlüğünün hazırlanma aşamasında olduğundan bahsedilmiş, yabancı dillerinde Türkçeye çevrildiği sözlüklerin hazırlanmaya başlandığı bilgisi verilmiştir. Bu dönemlerde yapılan önemli işlerden biri de dil uzmanı yetiştirilmesi olmuştur. (VIII. Türk Dil Kurultayı, 1957: 19). Yapılan bu çalışmalar ve bu kurultaylarda hazırlanan raporlara bakılarak, dilde az da olsa hala sadeleşme çalışmalarının devam ettirildiği görülmektedir.

2.3.4. Dil Bayramı Kutlamaları

Bu dönemde Dil Bayramı kutlamalarına da devam edilmiş örneğin; 26 Eylül 1953 tarihinde Ulus Gazetesinde Dil Bayramının yirminci yılında Agâh Sırrı Levend'in yazdığı bir yazıya yer verildiği görülmektedir. Bu yazıda; dil devriminden bu yana halk dilinde kullanılan binlerce kelimenin derleme-tarama çalışmaları ile Türk diline kazandırıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda gramer çalışmaları ve sözlük çalışmalarına da devam edildiğinden bahsetmiştir.

26 Eylül 1958 de Dil Bayramının yirmi altıncı yıldönümünde ise Hasan Ali Yücel'in Cumhuriyet Gazetesinde köşe yazısında; yazı da dil devriminden 1958'e kadar olan süreçteki Türkçeleştirme çabalarından bahsedilmiştir. Yazının sonunda ise dil devrimi sadece dilden yabancı sözcüklerin atılması değil, bütün meselenin Türkçe düşünmekte olduğunu ve Türkçe'nin Osmanlıca'dan daha güçlü bir dil olduğunu vurgulamıştır.

2.4. ADNAN MENDERES DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI

Atatürk dönemindeki milli bir tarih anlayışının aksine Menderes döneminde tarih politikalarında dikkati çeken husus, Osmanlı tarihinin ön plana çıkarılması olmuştur. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Osmanlı Devletinde yapılan ıslahatların sonucudur şeklinde bir anlayış ortaya konulmuş ve bu fikir yayılmaya başlanmıştır (Bolat, 2012: 242). Bir bakıma Menderes dönemi dilde uygulanan politikaların bir benzeri de kendini dönemin tarih anlayışında göstermiştir. Tarih alanında benimsenen bu fikirler aynı zamanda lise ders kitaplarında da kendisini göstermiştir. Yavuz Ünsal'ın V. Türk Kültür Kongresinde sunduğu bildiride, Demokrat Parti döneminde tarih anlayışında, genel tarihin içinde Türk Tarihinin artırıldığını 735 sayfalık tarih kitabının 213 sayfasının Türk Tarihine ayrıldığını ifade edilmekle birlikte (Ünsal, 2005: 18) Demokrat Parti dönemi tarih ders kitaplarında en fazla tartışma yaratılan konu, Cumhuriyet Tarihine ayrılan kısım olmuştur. Bu dönemde yayınlanan tarih kitapları iktidar partisi yanlısı içeriği ile dikkat çekmektedir (Bolat, 2012, s. 243).

2.4.1. İsmet İnönü'nün Tarih Ders Kitaplarından Çıkarılması

Adnan Menderes dönemi tarih ders kitaplarında yapılan bir diğer değişiklik, İsmet İnönü'nün bu ders kitaplarından çıkarılmasıdır. 1952 yılındaki tarih ders kitaplarına bakıldığında, Eski Anadolu Tarihi, Yunan ve Roma tarihi ağırlıktadır. Burada dikkat çeken temel husus ise Cumhuriyet Dönemi ile ilgili sadece üç konunun bu kitaplarda yer almasıdır. Bu konular: Mustafa Kemal Atatürk, Son Osmanlı Meclisi Mebusan-ı ve

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar olan tarihtir. Daha sonrasında yapılan inkılaplar ve İsmet İnönü'den hiç bahsedilmemektedir. Bu kitaplarda, Yeniçağ başından başlayıp Osmanlı tarihine kadar detaylı yer verilmesine karşın, Cumhuriyet Döneminde yapılan inkılaplar kısa bir şekilde geçiştirilmiştir. Ayrıca İsmet İnönü dönemi tamamen yok sayılmıştır (Şur, 2008: 48). DP hükümeti İnönü'ye karşı olan tepkisini, ders kitaplarından ismini, devlet dairelerinden de resmini kaldırarak göstermiştir. 1938-1950 arasında geçen dönem ders kitaplarında yer almamış ve tamamen yok sayılmıştır (Lise Müfredat Programı, 1956)

2.4.2. Beşinci Türk Tarih Kongresi

Menderes dönemindeki tarih anlayışını ortaya koyabilmek için bu dönemde yapılan Türk Tarih Kongreleri önemli bir belirteçtir. Bu dönemde yapılan V. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildirilere bakıldığında; Eski Anadolu Tarihi ve Osmanlı Tarihi ile ilgili sunulan bildiriler daha yoğunluktadır. Orta Asya Türk Tarihi de yoğunluk açısından ikinci sırada gelmektedir. Fakat dönemin zihniyetinin bir yansıması olarak İnkılap tarihi ile ilgili olan bildiriler yok denecek kadar azdır. Açıkçası Menderes döneminde milli tarih yerine belirsizliğin hâkim olduğu bir tarih anlayışı açıkça kendisini göstermektedir (V. Türk Tarih Kongresi, 1956).

2.4.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu

DP iktidarı döneminde, Atatürk'ün heykellerine karşı girişilen eylemlerin artığı gözlemlenmektedir. Örneğin, 1950 yılında Kırşehir'de Atatürk heykeline yapılan saldırı benzeri saldırılar bu dönemde gerçekleşmiştir. Kırşehir'de gerçekleşen bu eylem dönemin basını tarafından protesto edilmiş ve bunu sayfalarına taşımışlardır (Cumhuriyet, 1951; Akşam,1951).

Bu kanunda, bu gibi olaylara halkın ve basının gösterdiği tepkilerden dolayı çıkarıldığını söylemek mümkündür. Ticanilerin gerçekleştirdiği bu eylem Türkiye'yi sarmıştır (Menderes-Akyol, 2011: 72). Cem Eroğul'a göre Demokrat Parti, bir yandan Atatürk inkılaplarına zarar vermiş ve bu türden olaylara göz yummuş fakat diğer yandan da, halka Atatürkçü olarak gözükmeye özen göstermiştir. Aslında DP'lilerin Atatürkçülüğünün tamamen biçimsel olduğunu ve gerçek bir Atatürkçü olmadıklarını ifade ermiştir (Eroğul, 1998: 129).

Bununla birlikte, Menderes Atatürk'ü Koruma Kanunu hakkında yaptığı konuşmada: *"En büyük inkılap demokrasi inkılabıdır. Bu kanunu biz Atatürk'ün*

eleştirilmesini engellemek için çıkarmıyoruz. Hatta bundan dolayı da ilk ben eleştireceğim ama onun Türk Tarihi içerisinde kimseyle kıyaslanmayacak mümtaz bir mevkii vardır. Bu ülkeyi idare etmiş, kurtarmıştır. Ona rastgele bir şekilde hakaret edilmesi, heykellerin kırılması, bizi fevkalade üzer. Bu milleti de incitir. Buna izin veremeyiz. Kanun bunun için çıkmaktadır." sözleriyle kanunun çıkma nedenini ortaya koymuştur (Menderes-Akyol, 2011, s. 71).

24 Temmuz 1951'de çıkan kanunla Atatürk'ün hatırasına veya heykellerine yapılan saldırılara cezai işlem uygulanması kararı alınmıştır. Bunun yanında, inşaatı CHP döneminde başlatılan Anıtkabir, 1953 yılında DP zamanında tamamlanmış ve Atatürk'ün naaşı buraya nakledilmiştir. Bu gelişmeleri değerlendiren Cem Eroğul, bu iki olay sadece Atatürk'ü dış görünüş olarak korumak için gerçekleştirildiğini, Atatürk'ün düşünce ve inklaplarını yaşatma gibi bir gayesi olmadığını ifade etmektedir (Eroğul, 1998: 129). Kanun 31 Temmuz 1951 tarihinde 7872 sayılı *"Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun"* adı altında Resmi Gazete'de yayınlamıştır. Kabul edilen kanun gereğince, Atatürk'ün heykellerine karşı yapılan saldırılara, hakaretlere 3 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası uygulanma kararı alınmıştır (Milliyet, 1951; Akşam, 1951)(Atatürk'ü Koruma Kanunu ile İlgili bkz:Ek-6)

2.4.4.Çanakkkale Şehitler Abidesi

Birinci Dünya Savaşı'nın Çanakkale Cephesinde şehit olan Türk askerleri anısına 1954 yılında bir abide yapımına başlanmıştır. Çanakkale'nin Hisarlık burnunda 17 Nisan 1954 tarihinde temelleri atılan abide 49 metre yüksekliğindedir (Akşam, 1954). Abidenin yapılış amacı Çanakkale'de sadece milli tarihe değil, dünya tarihine de mal olan bu savaştaki şehitlerin anısını yaşatmak ve tarihin milli değerler içerisinde öğrenilmesini sağlamak olmuştur. (Milliyet, 1954). Bu abidenin yapılması tarihin sadece derslerle teorik olarak değil görsel olarak desteklenmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilanı ile onun yapılandırılması işine ağırlık veren Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren kültür politikalarına yönelmiştir. Halkın kendisini geliştirmesi ve okur-yazar oranın artırılması amacıyla öncelikle dil konusu üzerinde durulmuş, halkın diline en uygun alfabe araştırılmış ve 1928 yılında Latin harflerinin kabulüne karar verilmiştir. Yeni harflerin kabul edilmesiyle halka bu alfabeyi öğretmek için çalışmalar yapılmıştır. Halkın yeni alfabeyi öğrenmesi de okur-yazar oranını hızlı bir şekilde artırmıştır. Yazı dili ve konuşma dilinin arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak için 1932 yılında Dil Devrimi yapılmıştır. Bu devrim Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma sürecini tamamlayan en önemli basamaklardan biri olmuştur.

1932 yılında hızlı bir şekilde dilde öz Türkçe'ye dönüş çalışmaları yapılmış bu durum günlük hayattaki konuşmalar dışında ibadet konusuna da yansımıştır. Dildeki bu çalışmaları yürütmek ve takip etmek için 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu kurumda dil ile ilgili çalışmalar yapılmış Türk dilinin kökeninin nereden geldiği araştırılmıştır. Bu çalışmaların yanında Türkçeleşme çalışmaları için komisyonlar kurulmuş ve dil ile ilgili her alanda bu çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. Yine 1932 yılında Türkçeleşme çalışmaları içerisinde Türkçe ibadet hamlesi gerçekleşmiştir. Türkçe ezan ve kamet bazı kesimlerin tepkisini çekmiş ve bu dine karşı bir eylem olarak nitelendirilmiştir.

Yine Atatürk döneminde, halkın ileri bir kültür düzeyine ulaşması için 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinde de Türkçeleştirme çabaları için Dil ve Edebiyat kolları açılmıştır.

Bu dönemde atılan bir diğer önemli adım da 1931 yılında açılan Türk Tarih Kurumu olmuştur. Burada Türk tarihinin araştırılması için birçok çalışmalar yapılmış ve kongreler düzenlenmiştir. Kongrelerde sunulan bildirilerde daha önce Osmanlı Devleti'ndeki tarih anlayışında Osmanlı'nın kurulması tarihin başlangıcı sayılmıştır. Fakat Atatürk Osmanlı'dan önce de bir Türk tarihinin olduğunu ifade ederek bu konu da çalışmalar yapılması gerektiği talimatı vermiştir.

1938 yılında Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına getirilmiş ve Atatürk dönemi inkılapları, İnönü ve dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel tarafından devam ettirilmiştir. Bu faaliyetleri yürütmek için en önemli

kurumlardan olan Halkevleri, İnönü Dönemi'nde de etkin rol oynamıştır. İlk açıldığı sene 25 halkevi varken bu sayı 1948'de 469'a ulaşmıştır. 1940 yılından sonra açılan Halkodaları da hızlı bir şekilde büyüme göstermiş 1948'e gelindiğinde ise Halkodalarının sayısı 4261'ye ulaşmıştır. Halkevleri ve Halkodaları çıkardıkları yayınlarla ülkenin dört bir yanının kültürel olarak geliştirilmesi çabasında bulunmuştur. Bu faaliyetler sadece dergiler, gazete yayınları ile sınırlı kalmamış radyodan da yayınlar yapılmıştır. Halkevlerinin Dil ve Edebiyat şubeleri sayesinde halkın okur-yazar oranı yükseltilmiş, tarih ve müze şubeleri sayesinde halka milli şuur kazandırılmıştır.

İnönü dil devrimini devamını getirmiş yine dil kurultayları yoğun bir şekilde dilde sadeleşme ve Türkçeleştirme çalışmalarına devam etmiştir. İsmet İnönü döneminde 1939-1946 yılları arasında milli eğitim bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel eğitim anlayışına 1941 yılında farklı bir boyut kazandırmış eğitimde Türk Hümanizmi anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış, Halkevleri, Halkodaları ve İnönü döneminde kurulan köy enstitüleri sayesinde ülkedeki en ücra köşelere kadar yayılmıştır.

Hümanist kültür politikaları doğrultusunda dilde kullanılan yabancı sözcüklerin Türkçe'ye çevrilmesi atılan adımlar arasındadır. Çalışmalar yapılan bir diğer önemli adım ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Türkçeye çevrilmesi olmuştur.

Yine bu dönemde izlenen tarih anlayışına bakacak olursak; Türk Tarih tezinde geçen Hititler ve Sümerlerin atalarının Türk olduğu fikri hala sürdürülmekteydi. Ayrıca, Avrupa ile ortak bir tarih anlayışı benimsenmek istenmiş Avrupalılarının kültürünün de Anadolu topraklarından yayıldığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Lise ders kitapları bu politika doğrultusunda değiştirilmiştir. İnönü döneminde yapılan Türk Tarih Kongrelerinde sunulan tebliğlerde de hümanist kültür politikaların etkisi görülmektedir.

1946'dan sonra Hümanist kültür politikalarından vazgeçilmiş Atatürk döneminde kabullenilmiş olan milli politikaya dönüş yapılmıştır.

1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile Türkiye'de farklı bir döneme geçiş yapılmış, bir süre sonrada 1950 seçimlerinde DP seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara gelir gelmez uyguladığı politikalar CHP dönemindeki birçok uygulamaya son vermek şeklinde olmuştur. Örneğin Menderes'in hükümeti kurduktan sonraki ilk işi ezanın Arapça okunması yasağına son vermek olmuştur.

Yine, 1932 yılında açılan Halkevleri, devletin değil de CHP adına komünizm faaliyetleri yaymaya çalışan kurum olarak görülmüş, CHP üyelerinden de yönetiminde

bulunduğu kurum, amacından sapmış ve CHP'nin bir yan kuruluşu olduğu gerekçeleriyle 1951 yılında kapatılmasına karar verilmiştir.

1945 yılında Türkçe'ye çevrilen anayasa ise 1952 yılında yapılan görüşmeler neticesinde tekrardan orijinal metine çevrilmiştir. Gerekçe olarak kuşaklar arası bir dil karmaşası olduğunu göstermişlerdir.

Bunlardan başka Menderes döneminde geçmiş iktidarın yaptıklarını etkisiz kılmak ve hatta o dönemin liderinin kamuoyu üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak, bir bakıma kendi iktidarlarına meşruiyet kazandırmak adına yapılan bir başka hamle ise İsmet İnönü'nün ve onun döneminin tarih ders kitaplarından çıkarılması olmuştur.

KAYNAKÇA

Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı. (1937). Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).

C. H. P.(1950). *Halkevleri Ve Halkodaları.* 1932-1942.

Türk Dil Kurumu Ana Tüzüğü, Çalışma, Program Ve İç Tüzüğü. (1943). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yedinci Türk Dil Kurultayı. (1954). Türk Dil Kurumu.

Sekizinci Türk Dil Kurultayı. (1957). Türk Dil Kurumu.

Ağaoğlu, S. (1972). *Demokrat Parti'nin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru.* Baha.

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980).* İstanbul. Hil.

Akalın, Ş. H. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkçe Ve Türk Dil Kurumu. *V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü Ve Geleceği (17-21 Aralık 2002), 1, 2005*, 72-86. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Akkaya, B. (2012, Ocak 4). İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm. *History Studies*. 4 (1)

Akşam Gazetesi. (11 Ocak 1945; 23 Aralık 1949; 16 Haziran 1942; 25 Aralık 1952; 26 Temmuz 1951; 17 Nisan 1954).

Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi* (3. Baskı b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960).* Ankara: Phoenix.

Altıncı Türk Dil Kurultayı Birleşimler ve Tutanaklar. (1949). Türk Dil Kurumu. Ankara Yeni Matbaa.

Anadolu Gazetesi. (11 Ocak 1945).

Arık, R. O. (1947). *Halkevlerinde Müze, Tarih Ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu.* Ankara: C.H.P. Halkevleri.

Atay, F. R. (1939). Dil Meselesi. *Ayın Tarihi*(62).

Aydemir, M. (2016, Aralık). Tanzimat'tan Yeni Lisan Hareketine Dilde Sadeleştirme Çabaları. *Sosyal Bilimler Dergisi* (9).

Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci Adam* (2). İstanbul. Remzi.

Ayışığı, M. (2012). *"Ezanın Yeniden Arapça Okunması ve Basındaki Yankıları",* Türk Tarihinde Adnan Menderes, Aydın Üniversitesi Adnan Menderes Sempozyumu, Aydın Üniversitesi Yayınları, (2), Aydın,

Belleten. (1937, Ocak 1). Belleten Dergisi Önsözü. *Belleten,* 1 (1), .

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi.

Beşinci Türk Dil Kurultayı. Kurultay Kılavuzu (1945). *İki Kurultay Arasındaki Üç Yıllık Kurum Hesapları.* Ankara: Doğuş.

Beşinci Türk Tarih Kongresi. (1956). Türk Tarih Kurumu, 12-17 Nisan 1956

Bila, H. (2008). CHP 1919-2009, İstanbul, Doğan.

Bolat, B. (2012, Aralık). *www.jasstudies.com*. Erişim Tarihi: Şubat 7, 2019 Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları: http://www.jasstudies.com/Makaleler/96067043_bolatbeng%C3%BCl_T.pdf

Bolat, M. (2017). Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu Ve Misyonu. *Atatürk Yolu Dergisi* (61), 47-77.

Bozdağ, İ. (1997). Menderes… Menderes... İstanbul. Emre.

Bozdağ, İ. (1998). *Atatürk'ün Evrensel Boyutları.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

CHP Dördüncü Büyük Kurultayı. (1935, Mayıs 9-16).

CHP Yedinci Büyük Halk Kurultayı Tutanağı. (1948). Ankara.

Coşar, A. M. (2002). Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları. *Türkler Ansiklopedisi* 18(105-122), Ankara: Yeni Türkiye.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri. (30.18.1.2.54.40.15, 20 Mayıs 1935; 490.1.0.0.1005.880.2, 1935; 30.18.12.89.126.17, 15 Ocak 1940; 490.1.0.0.1399.640.1.01, 12 Ocak 1949; 30.10.0.0.15.84.25, 22 Ocak 1942; 30.1.0.0.105.659.5, 12 Kasım 1949; 490.1.0.0.1173.121.1, 26 Eylül 1940, 26 Eylül 1941, 26 Eylül 1947, 15 Nisan 1943, 14 Haziran 1943; 30.18.1.2.92.99.16, 21 Ekim 1940; 30.18.1.2.115.89.20, 31 Ocak 1948; 490.1.0.0.11.59.3.11.8.1951, 9 Şubat 1952; 30.1.0.0.51.306.2, 16 Haziran 1950)

Cumhuriyet Gazetesi. (14 Ocak 1942; 16 Haziran 1942; 17 Haziran 1950; 26 Şubat 1951).

Çavdar, T. (1974). Halkevleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* (5). İstanbul: İletişim.

Çavdar, T. (1999). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. Ankara. İmge.

Çetin, A. (2000). Mustafa İsmet İnönü. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 22(316-319). Türk Diyanet Vakfı.

Çotuksöken, Y. (2006). Türk Aydınlanmacılığının Dili. *İlke* (Özel Sayı), 71-83.

Demirel, A. (2013). *Tek Partinin İktidarı.* İstanbul: İletişim.

Duman, M. (2002). Yenileşme Döneminde Türk Dili. *Türkler Ansiklopedisi* 15 (107-130). Ankara: Yeni Türkiye.

Durgun, Ş. (2015, Ocak). Türk Merkezli Yaklaşımdan Avrupa Merkezli Yaklaşıma Geçişte Hümanizma. *Akademik Hassasiyetler,* 2(4), 1-25. Erişim Tarihi: Şubat 6, 2019 Dergi Park: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270508

Dündar, A. (1943, Temmuz). Kemalizm Ve Dil Devrimi Üzerine. *Çığır,* 14 (128), 6-7.

Eroğul, C. (1998). *Demokrat Parti Tarih Ve İdeolojisi* (3. Baskı). Ankara: İmge.

Eroğul, C. (1994). Anayasa ve Tüze Dilinin Türkçeleştirilmesi *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 49 (3), 1994, 136

Gece Postası. (16 Haziran 1950).

Gezer, M. (2012). Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitim Politikaları. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Giorgetti, F.-Batır. B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi.* 13-14

Gök, H. V. (2011). Atatürk Ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları. 47. Ahi Evran Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Gürsoy, Ü. (2008, Temmuz). II. Meşrutiyet Döneminde Dil Ve Edebiyatta Millileşme. *Türk Yurdu*. (251).

Güzel, E. C. (2006). Türkiye'de 1950-1960 Arasında Kültür Politikaları Ve Müzeler Etkileri. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Halkevleri Yönetim ve Çalışma Yönetmeliği. (1966). Ankara: Kardeş Matbaası.

Heper, M. (1998). *İsmet İnönü.* İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

Hürriyet Gazetesi. (17 Haziran 1950; 25 Aralık 1952).

Iğdemir, U. (1974). Halkevleri Ve Halkodaları. *Atatürkçü Düşünce üzerine Denemeler Atatürk Ve Halkevleri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İkinci Maarif Şurası. (1943, Şubat 15-21).

İnan, A. (1944). Türk Tarih Kurumu'nun 1937'den 1943'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında. *Belleten, 8* (29), 39-51.

İnan, M. R. (1974). Atatürk'ün "Halkçılık" Ülküsü. *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler Atatürk Ve Halkevleri.* Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Kaplan, K. (1974). Halkevleri, Atatürk ve Halkevleri. *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Halkevleri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Karal, E. Z. (1984). *Atatürk'ün Türk Tarih Tezi.* Atatürkçülük, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı. (2)

Karpat. K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi.* İstanbul. Timaş.

Koçak, C. (1986). *Milli Şef Dönemi.* Ankara. Yurt.

Köken, N. (2002). Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları Ve Tarih Eğitimi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme Ve Sadeleşme Evreleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Lise Müfredat Programı. (1956). Ankara: Maarif Basımevi.

Menderes, A. - Akyol, T. (2011). *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes,* İstanbul. Doğan.

Milliyet Gazetesi. (26 Temmuz 1951; 17 Nisan 1954).

Ölçen, A. N. (1988). *Halkevlerinin Yok Edilişi.* Ankara. Halkevleri Genel Merkezi.

Özdemir, Y.-Aktaş. E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 45 (235-262).

Öztaş, S. (2009, Haziran). Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı Ve Tarih Öğretimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2 (105).

Safa. P. (1970). *Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Sinanoğlu, S. (1980). *Türk Hümanizmi.* Ankata. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şeker, K. (2011). *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950).* Isparta. Fakülte Kitabevi.

Şur, Ş. (2008). Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı. Ankara: Ankara Üniversitesi Tük İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Tan Gazetesi. (14 Mart 1942; 20 Ocak 1943).

Tanin Gazetesi. (11 Ocak 1945)

Tanyol, C. (1981). *Atatürk Ve Halkçılık.* Ankara: Doğuş.

Taşdöven, Z. (2013). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TBMM Z.C, (14 Haziran 1935). V. Dönem 1. Yasama Yılı 38. Birleşim (4); (1 Kasım 1936). V.Dönem 3. Yasama Yılı 1. Birleşim (13); (25 Mayıs 1939). VI. Dönem, 1. Yasama Yılı, 17. Birleşim (2); (1 Kasım 1941). VI. Dönem, 4. Yasama Yılı, 1. Birleşim (21); (26 Mayıs 1943). VI. Dönem, 1. Yasama Yılı, 28. Birleşim (2); (25 Mayıs 1944). VII. Dönem, 2. Yasama Yılı, 61. Birleşim (10); (10 Ocak 1945). VII. Dönem, 3. Yasama Yılı, 22. Birleşim (15); (7 Aralık 1949). VIII. Dönem, 5. Yasama Yılı, 14. Birleşim (22); (16 Haziran 1950). IX. Dönem, 1. Yasama Yılı, 9. Birleşim, (1); (15 Kasım 1950). IX.Dönem, 2. Yasama Yılı, 6. Birleşim, (2); (1 Mart 1950). VIII. Dönem, 5. Yasama Yılı, 57. Birleşim (25); (8 Ağustos 1951). IX. Dönem, 2. Yasama Yılı, 111. Birleşim, (9); (24 Aralık 1952). IX. Dönem, 4. Yasama Yılı, 21. Birleşim (18).

Timur, T. (1991). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş.* İstanbul. İletişim

Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul. Milliyet.

Tongul, N. (2004, Mayıs-Kasım). Türk Harf İnkılâbı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 33-34 (103-130).

Topuz, H. (1998). *Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları.* İstanbul. Adam.

Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950).* Ankara: Bilgi.

Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (İkinci Bölüm)* (4). Ankara. Bilgi.

Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi Ve Kişiliği.* İstanbul: Bilgi.

(1983). Türk Dil İnkılabı. *Türk Ansiklopedisi* 32 (70-71). Ankara. Milli Eğitim Basımevi.

(1983). Türk Tarih Kurumu Maddesi. *Türk Ansiklopedisi*. 32(267-268). Ankara. Milli Eğitim Basımevi.

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/ataturk-muzes(Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019)

Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç Ve Enstitüleri.* İstanbul: Yapı Kredi.

Tüzün, D. (1988, Mayıs-Ekim). Atatürk Ve Çağdaş Müzecilik. *Arkeoloji Ve Arkeologlar Derneği İletişim Bülteni*. (13).

Ulus Gazetesi. (16 Haziran 1936; 23 Şubat 1941; 26 Eylül 1944; 11 Ocak 1945; 17 Haziran 1950; 27 Temmuz 1951; 25 Aralık 1952).

Uluskan, S. B. (2010). *Atatürk'ün Sosyal Ve Kültürel Politikaları.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Uran, H. (1947, Mart). Halkevleri'nin Yıldönümünde. *Ülkü, I*(3), 1-4.

Ünsal, Y. (2005). Atatürk Sonrası Tarihçilik. *V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü Ve Geleceği (17-21 Aralık 2002),* (3) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Vatan Gazetesi. (8 Ocak 1942)

Yalçın, S. (2010). *Türk İnkılap Tarihi Ve Atatürk İlkeleri.* Ankara: Berikan.

Yaprak Dergisi. (1949, Haziran 15). Hümanizma. (12).

Yıldızlı, M. E. (2017, Aralık). Türk Dil Devriminin Önemli Basamaklarından Güneş Dil Teorisi Üzerine Sorular Ve Cevaplar. *Türk Yurdu*(364), 45-48.

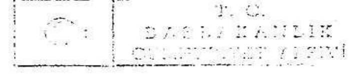
Yücel, H. A. (1993). *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler.* Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yücel, H. A. (1974). *Kültür Üzerine Düşünceler.* Ankara. İş Bankası Kültür Yayınları.

Zafer Gazetesi. (17 Haziran 1950).

EKLER

Ek-1. a. Türk Dil Kurumu'nun Menfaii Umumiyeye Hadim Cemiyetlerden Sayılması

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
.12665

Kararname

Türk Dil Kurumu'nun Cemiyetler kanununun 37 inci maddesine tevfikan menafii umumiyeye hâdim cemiyetler meyanına ithali hakkında Devlet Şurası İkinci dairesi ile umumî heyetten yazılan I6/I2/I939, 24/I2/939 tarih ve 3966/3636, 357/344 sayılı ilişik mazbatalar İcra Vekilleri Heyetince 15. KÂN.SAN. 1940 tarihinde tasdik ve mutalâa edilerek tasdiki kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

0 30 18 01 02 | 89 | 126 | 17

Ek-1.b.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: ....

Devlet Şurası 2 inci dairesinin I6/I2/939 tarih ve E.No.3965 K/No.3636 sayılı mazbatası suretidir.

Türk dil kurumunun menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali talebini ihtiva eyleyen dilekce ile evrakı müteferrikasının leffen gönderildigine ve keyfiyetin tetkiki ile muktazi kararın ittihazına dair Dahiliye vekâletinin Yüksek Başvekâletten Devlet Şurası Yüksek reisligine havale buyrulan 4/I2/939 tarih ve 867 sayılı tezkeresi ve merbutları dairemize tevdi olunmakla okundu ve icabı düşünüldü.

Devlet Şurası Umumî heyetinin I2/4/930 tarih ve 77/89 sayılı kararında yazılı evrak ve vesaiki muhtevi bulundugu bittetkik görüldükten sonra cereyan eden müzakere neticesinde,bidayeti teşekkülündenberi faaliyetine hedef ittihaz edindigi sahadaki devamlı ve meşkûr hizmetlerinin hergün daha mütekâmil bir inkişafa mazhar oldugu anlaşılan ve binnetice gaye ve maksadı teşekkülü lisanımızda mesut ve hayırkâr bir inkilâba hizmet etmekden ibaret olan bu (kurum) un menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali muvafık olacagına I6/I2/939 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis	Aza	Aza	Aza	Aza
M.Kalabalık	H.Türegül	A.Suner	M.Özoran	F.Özelçi

Aslı gibidir.

Ek-2.a. Anayasa Dilinin Türkçeleştirilmesi

Perşembe 11 OCAK 1945 5 kuruş

C.H.P. ULUS MÜESSESESİ Çankırı Caddesi Ankara

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

İstanbul Emniyet Sandığı Ankara Şubesi

TÜRKÇE ANAYASA MECLİS'TEN GEÇTİ

Büyük Millet Meclisi Anayasa Kanununu türkçeleştirmekle kendi tarihinde benzeri çok millî başarılarından birini daha sağlamıştır

Bazı ay isimlerinin değiştirilmesine dair lâyiha da görüşüldü

Anayasa Komisyonu Reisi kanunda mana ve mefhum bakımından en küçük değişiklik yapılmadığını belirtti

Büyük Millet Meclisi dün saat 15 te Reis Vekillerinden B. Refet Canıtez'in Başkanlığında toplanmıştır. Askerî Ceza Kanununa ek kanun tasarısının geri verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi okunmuş, 3656 sayılı Barem Kanununun 18 inci maddesinin tefsiri hakkındaki Bütçe Encümeni mazbatası kabul olunmuştur.

Bundan sonra kürsüye gelen Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisi B. Mümtaz Ökmen, Encümen adına şunları söylemiştir:

"Arkadaşlar, ruznamede Anayasa lâyihası vardır. Teşkilâtı Esasiye Encümeniniz lâyihanın müstaceliyetle müzakeresini Umumi Heyetten rica etmektedir. Fakat bazı ayların isimlerinin değiştirilmesi hakkında hükümler de bulunduğu için, Teşkilâtı Esasiye Kanununun türkçeleştirilmesine ait olan kanunun daha önce müzakeresinde fayda vardır. Binaenaleyh bu lâyihanın tercihan müzakeresini rica ediyorum. (Kabul kabul sesleri). Aynı zamanda ruznamede bulunması ve bazı ayların isimlerinin değiştirilmesine dair olan lâyihanın da müstaceliyetle müzakeresini Büyük Heyetten rica ederiz...

B. Mümtaz Ökmen'in sözlerinden sonra Reis teklifi reye koymuş ve Anayasa Kanununun tercihan ve müstacelen, bazı ay adlarının değiştirilmesi

★ Sonu 2 nci sayfada

Türk dili ile Anayasamız

Falih Rıfkı ATAY

Türk dili ile Anayasa, Meclisin büyük eserleri arasında anılacaktır ve ancak onun devrimcilik geleneği içinde ölçülüp tartılabilecek büyüklükte biriştir. Millete kutlarız.

Melez bir dil üstünde kültür hürriyeti nasıl kurulabilir ve gelişebilir? Biz bu soruya çoktan cevap vermiştik ve dilde de kendi kendimize kavuşma yolunda idik. Fakat kaynaklarımız iyice aranıp taranmadıkça, köklerimiz ve eklerimiz üstünde gereği gibi uğraşılmadıkça, derinleştirmelerimiz ve inceleştirmelerimiz az çok kararlılık bulmadıkça, "Teşkilât-ı Esasiye"-yi bir ilk-demeler konusu kılmak doğru değildi. Komisyon raporunda belirtildiği üzere, Meclis bunun için beklemiştir. Gene bunun içindir ki Anayasa türkçeleştirilmesinde tam bir başarı elde edilmiştir. Üç yüze yakın söz ve terim karşılığı alınmış olmak, onun akıcı tabiiliğini ve anlaşırlığını bozmamıştır.

Biz türkçeciler, halk diline yerleşen, hattâ, bir kavram boşluğu bırakmadıkça, yazı dilinden atılması bugün için mümkün olmıyan yabancı kelimenin ve yabancı basma-kalıbın düşmanı değiliz. Bütün kökleri özleştirme ve kliselerden ayıklanma, hiçbir dilde istenip aranmamıştır. Anayasa'nın türkçeleştirme raporundaki karşılama ve alıkoyma esasları, hukuk terimleri üzerinde çalışacaklara kılavuzluk edecektir.

Bir medeniyetin dilleri arasında, bazı bakımlardan, bir bağımlaşma vardır. Bu başkadır, bir milletin kafası yabancı bir dile bağlı kalmak başkadır.

Bir dil boyuna değişikliklere uğrar, fakat durmaksızın da öğretme, anlatma ve bildirme görevi devam eder. Türkçemizin yolu da budur.

Hemen hemen otuz yıllık denemeler, Türkçemizin erkine hepimizi inandırmıştır. Fakat işlendikçe, onun, güzelliğine, kıvraklığına ve temizliğine de büsbütün bağlanıyoruz: türkçeleştirme, uğraşanlar için, bir vazife kadar bir zevk olmuştur. Onu kana kana tadıyoruz ve arındıkça, derinliğini de daha iyi görüyoruz.

İlk deneyişlerde birçok itirazlara uğradık: nele millîleşme çağında, bir lûgat, kayıplardan hazır inmez. Sanat ve fikir adamlarının elbirliği ile, arana bırakıla, yavaş yavaş kurulur. Eğer biz kararlı bir terimler kamusuna, yapılmış olanlarla, onlar arasında düzeltilecek olanlara ve yapılacaklarla beraber, önümüzdeki on yıl içinde kavuşursak geç kalmış sayılamayız. Unutmamalıdır ki, asıl mesele bir şeyin öğrenilmesinde-

★ Sonu 3. üncü sayfada.

Cenup şoselerinin ve İskenderun limanının açılması dolayısiyle

Millî Şef'in ve büyüklerimizin telgrafları

Cenup Şoselerinin ve İskenderun Limanının işletmeye açılması münasebetiyle Reisicumhur ve Büyük Millet Meclisi Reisiyle Başvekil ve Nafia Vekili arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:

B. Sırrı Day
Nafıa Vekili

İskenderun Limanının ve şoselerin açılmasından dolayı Cumhuriyet Nafıasına tebriklerimi ve daha büyük eserler için iyi dileklerimi ifade etmekten çok seviniyorum.

İsmet İNÖNÜ

İsmet İNÖNÜ
Büyük Cumhurreisi
Ankara

Dün Mersin - Ulukışla ve Tarsus - İskenderun şoseleri, bugün de İskenderun iskelesi

★ Sonu 4. ncü sayfada.

ANAYASA

BİRİNCİ BÖLÜM
Esas hükümler

1. Madde — Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

2. Madde — Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâyık ve devrimcidir. Devlet dili Türkçedir. Başkent Ankara'dır.

3. Madde — Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

4. Madde — Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.

5. Madde — Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.

6. Madde — Meclis, yasama yetkisini kendi kullanır.

7. Madde — Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tâyin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır.

Meclis, Hükûmeti her vakit denetliyebilir ve düşürebilir.

8. Madde — Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

İKİNCİ BÖLÜM
Yasama görevi

9. Madde — Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel kanununa göre millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur.

10. Madde — Milletvekili seçmek, yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türkün hakkıdır.

11. Madde — Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir.

12. Madde — Yabancı devlet resmi hizmetinde bulunanlar, terhipli cezaları gerektiren suçlardan veya hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, kısıtlılar, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürenler, kamu hizmetlerinden yasaklılar, Türkçe okuyup yazma bilmiyenler milletvekili seçilemezler.

13. Madde — Büyük Millet Meclisinin seçimi dört yılda bir yapılır.

Süresi biten milletvekilleri tekrar seçilebilirler.

Eski Meclis, yeni Meclisin toplanmasına kadar devam eder.

Yeni seçim yapılmasına imkân görülmezse, toplanma dönemi bir yıl daha uzatılabilir.

Her milletvekili, yalnız kendini seçen çevrenin değil, bütün milletin vekilidir.

14. Madde — Büyük Millet Meclisi, her yıl Kasım ayı başında çağrısız toplanır.

Meclis, üyelerinin memleket içinde dolaşmaları, inceleme yapmaları, denetleme vazifelerine hazırlanmaları ve dinlenmeleri için çalışmasına yılda altı aydan fazla araveremez.

15. Madde — Kanun teklif etmek hakkı, Meclis üyelerinin ve Bakanlar Kurulunundur.

16. Madde — Milletvekilleri Meclise katıldıklarında şöyle andiçerler:

"Namusum üzerine söz veririm ki:

Vatanın ve milletin mutluluğuna, esenliğine, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmiyeceğim ve Cumhuriyet esaslarına bağlılıktan ayrılmıyacağım."

17. Madde — Bir milletvekili ne Meclis içindeki oy, düşünce ve demeçlerinden, ne de Meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini Meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir. Seçiminden gerek önce ve gerek sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmek ödevindedir. Seçiminden önce veya sonra bir milletvekili hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi milletvekilliği süresinin sonuna bırakılır. Milletvekilliği süresi içinde zamanaşımı yürümez.

18. Madde — Milletvekillerinin yıllık ödenekleri özel kanunla gösterilir.

19. Madde — Araverme sırasında Cumhurbaşkanı veya Meclis Başkanı gerekli görürse Meclisi toplanmıya çağırabilir. Üyelerden beşte birinin istemesi üzerine de Meclis Başkanı Meclisi toplanmıya çağırır.

20. Madde — Meclis görüşmeleri herkese açıktır ve olduğu gibi yayılır.

Fakat Meclis, içtüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar dahi yapabilir. Kapalı oturumlardaki görüşmeleri yaymak Meclisin kararına bağlıdır.

21. Madde — Meclis, görüşmelerini içtüzük hükümlerine göre yapar.

22. Madde — Soru, gensoru ve Meclis soruşturması, Meclisin yetkilerinden olup bunların nasıl yapılacağı içtüzükte gösterilir.

23. Madde — Milletvekilliği ile Hükümet memurluğu bir kişide birleşemez.

24. Madde — Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamutayı her Kasım ayı başında kendine bir yıl için bir Başkan, üç Başkan Vekili seçer.

25. Madde — Seçim dönemi bitmeden Meclis, üyelerinin tam sayısının saltçokluğu ile seçim yenilemeğe karar verirse, yeni toplanan Meclisin seçim dönemi Kasım ayından başlar. Kasımdan önceki toplantı olağanüstü toplantı sayılır.

26. Madde — Kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, devletlerle sözleşme, andlaşma ve barış yapmak, harp ilân etmek, Devletin bütçe ve kesinhesap kanunlarını incelemek ve onamak, para basmak, tekelli ve akçalı yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onamak ve bozmak, genel ve özel af ilân etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevleri Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar.

27. Madde — Bir milletvekilinin vatan hayınlığı ve milletvekilliği sırasında yiyicilik suçlarından biriyle sanık olduğuna Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamutayı hazır üyelerinin üçte iki oy çokluğu ile karar verilir yahut on ikinci maddede yazılı suçlardan biriyle hüküm giyer ve bu da kesinleşirse milletvekilliği sıfatı kalkar.

28. Madde — Çekilme, kanun hükümleri gereğince kısıtlanma, özürsüz ve izinsiz iki ay Meclise devamsızlık yahut memurluk kabul etme hallerinde milletvekilliği düşer.

29. Madde — Ölen yahut yukardaki maddeler gereğince milletvekilliği sıfatı kalkan veya düşen milletvekilinin yerine bir başkası seçilir.

30. Madde — Büyük Millet Meclisi, kendi kolluk işlerini Başkanı eliyle düzenler ve yürütür.

★ Sonu 4 ncü sayfada

Türkçe Anayasada geçen yeni terim ve sözlere dair izahlar

Bunların nasıl olacağını ve nasıl kullanılacağını gösteren bu izahları gerekçeden alarak yazıyoruz

Anayasa Kanununun türkçeleştirilmesi hakkındaki kanunun gerekçesinde de belirtildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler pek çoktur. Ancak bunların en büyük kısmı konuşma dilimizde evvelce de kullanılmamış ve bugün yazı dilimizde gitgide kullanılmaz olmuş kelimelerdir. Bunlar üzerinde yapılan iş, onları sadece bugünün kelimeleriyle değiştirmek olmuştur. Gene bu kelimelerden birkısmı, Türkçe karşılıkları dilimizde yaşamakta olduğu halde, resmi dilde dayanan Arapça terimlerdir. Böyle kelimeler, terim olarak lâyık oldukları yerlere yerleştirilirken birkısmının sarih olarak hangi kelimeye karşılık tutulduğu da ayrıca işaret edilmiştir.

Kanunun metninde terim olarak eski ve yeni Türkçe lehçelerinden alınmış bir kısım kelimelerle yaşıyan dilin teşkil imkânlarına dayanarak yapılmış birkısım kelimeler vardır. Bunlar hakkında da gerekçede kısa izahlar yapılmıştır. Ayrıca, lüzumlu yerlerde, yeni kelimelerden bazıları, kavram aileleri ve kelime aileleri halinde göz önünde tutulmuş ve onların mümkün olduğu kadar bir kelime veya kavram etrafında toplanılmasına çalışılmıştır.

Kanunun her maddesinde geçen yeni terim ve sözlerin nasıl alındığını ve nasıl kullanılacağını gösteren bu izahları, kanunun gerekçesinden aynen alarak neşrediyoruz:

BAŞLIK: Anayasa (Teşkilâtı Esasiye Kanunu (Constitution, loi constitutionnelle), anayasa diye adlandırılmıştır. Yasamak eski Türkçede kurmak, tesis etmek, teşkil etmek teşkilâtlandırmak ve hususiyle kanun yapmak, nizam koymak mânalarına

★ Sonu 5. inci sayfada.

B. M. M. Anayasa komisyonunun verdiği rapor

Anayasanın türkçeleştirilmesine dair olan kanun teklifini inceliyen Anayasa Komisyonu, Büyük Millet Meclisine sunduğu raporunda diyor ki:

"... Büyük Millet Meclisiyle beraber, Türk tarihinde tam bir bağımsızlık ve gerçek bir millîleşme çağı açılmıştır. Meclisin, 25 yıldanberi birbirini tamamlıyan kurtarıcı ve kurucu devrimleri arasında, kültür hürriyetinin temellerini atmak bakımından, Türk harflerinin başlıca bir önemi vardır. Türk harfleri, ilim ve edebiyat diliyle halk dili arasındaki ikiliği ve memleketteki lehçeler ayrılığını gideren "Türkçeleşme,, adım

★ Sonu 5. inci sayfada.

SON DAKİKA

Gl. Scobie'nin son şartları

Atina, 11 a.a. — General Scobie son şartlarını dün öğleden sonra E.A.M. in mümessillerine tevdi etmiştir. Bunu bildiren resmi haberde tasrih edildiğine göre General Scobie'yi görmeğe gelen E.A.M. mümessilleri tekliflerde bulunmak için değil, mütareke hususunda generalin tekliflerini almak ve uygun gördükleri takdirde merkezi komite adına bunları kabul etmek için gelmişlerdir.

Yugoslav Naipliğine namzetler

Londra, 11 a.a. — Yugoslavya Kralı dün MM. Churchill ve Eden'le gene görüşmüştür. Kralın evvelce İngiliz nazırlarının fikrini sorduğu siyasi meseleler hakkında yeni bir görüş teatisi olmuştur. Bilhassa Tito - Subasiç anlaşması hakkında İngiliz görüşü krala anlatılmıştır.

Kıral Londra'da bulunmakta olan Yugoslav siyasi partileri reisleriyle istişarelere başlamıştır. Naiplik Meclisi için öne sürülen âzanın Subasiç hükûmeti tarafından kabul edildiği söyleniyor. Bu âzalar şunlardır: Sırp mümessili Prof Beliç, Hırvat mümessili Dr. Mandiç ve Sloven mümessili Sernec.

Kurulması tasarlanan Yugoslav hükûmeti de 22 nazırdan mürekkep olacaktır ve altı umumi vali bulunacaktır. Bu umumi valiler Yugoslavya'nın teşekkül edeceği 6 muhtar idareyi temsil edecektir: Slovenya, Hırvatistan, Bosna - Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Makedonya. Nazırlardan altısını Subasiç hükûmeti nazırları, diğerlerini de millî kurtuluş komitesi mensupları alacaklardır.

M. Churcill konuşacak

Londra, 11 (RYUM. E.S.) — İngiliz Başvekili Churchill'in önümüzdeki hafta içinde Avam Kamarasında harp durumu ve Yunanistan vaziyeti hakkında mufassal bir demeçte bulunacağı haber verilmektedir.

Yüksek öğretim kurumlarında öğrenci durumu

Bu ders yılı başında yüksek öğretim müesseselerinin bir kısmına seçme imtihaniyle talebe alınması üzerine bazı gazeteler tarafından binlerce gencin açıkta kaldığı yolunda yazılar yazılmıştı. Bu meselenin hakikatini memlekete bildirmeği faydalı bulan Maarif Vekilliği, yüksek öğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı ile gelecek yıl bu kurumlarda yer ve öğrenme imkânları bakımından ortaya çıkacak imkânları izah eden bir tebliğ neşretmiştir. Okurlarımız bu tebliğin metnini 2 nci sayfamızda bulacaklardır.

Pamuk Konferansına biz de iştirak edeceğiz

Nevyork, 10 a.a. — Yakında Vaşington'da toplanacak olan pamuk müstahsil memleketler konferansına Türkiye'de davet edilmiştir. Bu konferans, halen mevcut pamuk stoklarını, önümüzdeki rekolte miktarını ve harpten sonra dünya pamuk ticareti şartlarını tetkik edecektir.

Mısır seçimi

Kahire, 10 a.a. — Şimdiye kadar seçilmiş olan 165 mebustan 90 ı Sâd'cı ve 43 ü liberaldir. Mahir Paşanın Mecliste ekseriyeti temin edeceği aşikârdır.

"ULUS"un 25 inci yıldönümünde

"Ulus,, un 25 inci yıldönümü dolayısiyle, dün akşam Anadolu Kulübünde bir kokteyl parti verilmiştir. Bu kokteylde, Başvekilimiz B. Şükrü Saracoğlu, Vekillerimiz, C.H.P. Umumi İdare Heyeti âzası, Millet Vekilleri, Basın ve Yayın Umum Müdürü, "Hâkimiyeti Milliye" ve "Ulus,, a uzun yıllar emek vermiş eski ve yeni arkadaşlarımızla gazetemize yazı yazan Milletvekilleri, "Ulus" Müessesesi yazı ve idare erkânı hazır bulunmuşlardır.

Dün saat 16 da da "Ulus,, Müessesesinde ayrıca bir çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafette C.H.P. erkânı, gazeteci Milletvekilleri, Basın ve Yayın ve Anadolu Ajansı umum müdürleri, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı erkânı, şehrimizdeki gazeteci arkadaşlarla diğer davetlilerimiz ve "Ulus,, gazetesinin bütün mensupları bulunmuşlardır.

Her iki toplantı da çok samimi bir hava içinde geçmiş ve sayın davetlilerimiz, "Ulus,, un 25 inci yıldönümü vesilesiyle tebriklerini ve gelecek yıllar için iyi dileklerini esirgememek suretiyle bizleri müteşekkir ve minnettar etmişlerdir.

Başvekilimiz B. Şükrü Saracoğlu Ulus'un 25 inci yıldönümü dolayısiyle Anadolu Kulübü'nde verilen kokteylpartide

Gazetemizin 25 inci yıldönümü dolayısiyle dün Ulus Müessesesindeki çayda bulunan yazı arkadaşlarımızdan bir grup

Ek-2.b.

Devlet Nüshası

Fahri Zeki Önaç
AY ALTINDA
Roman
Hastalar, bence boşluğa tutunan zavallılardır, onların ümitleri gibi, onların ilâçları yalan, onların . . . .
İNKILÂP KİTABEVİ

AKŞAM

Sene 27 — No. 9421 — Fiati her yerde 10 kuruştur. PERŞEMBE 11 Ocak (Kânunusani) 1945 Sahibi: Necmeddin Sadak — Neşriyat müdürü: Hikmet Feridun Es — AKŞAM Matbaası

AMERİKALILAR MANİLA'YA YÜRÜYORLAR

Harb sonu zorluklarından bir örnek

İngiliz kabinesinin Lordlar kamarasında sözcüsü Lord Cranborne demiştir ki: «Yunan hükûmeti ister krallık, isterse Cumhuriyet idaresini seçebilir. Ancak, Avrupada sağcı yahut solcu bir diktatörlük kurulursa, biz Hitleri yenmiş, fakat harbi kaybetmiş oluruz.»

Harb sonu meseleleri arasında, Müttefikleri bugünden kaygıya düşüren başlıcası, düşman işgalinden kurtulan yahut kurtulacak olan memleketlerin kendi hükûmetlerini ve idare şekillerini nasıl seçeceklerdir.

Bu meseleyi güçleştiren ilk sebep, düşman işgaline uğramış ...

Necmeddin Sadak

(Arkası sahife 2, sütun 1 de)

Anayasanın Türkçeleştirilmesi teklifi kabul edildi

Bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi de kabul edildi

Ankara 10 (A.A.) — Büyük Millet Meclisi bugün Refet Canıtez'in başkanlığında yaptığı toplantıda, İzmir mebusu Şükrü Saracoğlu ve 222 arkadaşının Anayasadaki yabancı sözlerin Türkçe karşılıklarile değiştirilmesi teklifi ve Erzincan mebusu Behçet Kemal Çağlar'ın bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi müzakere ve kabul olunmuştur.

...

Madde 2 — Türkiye devleti Cumhuriyetçi, milletçi, halkçı, devletçi, lâik ve devrimcidir. Devlet dili Türkçedir. Başkent Ankaradır.

Madde 3 — Egemenlik kayıtsız, şartsız ulusundur.

Madde 4 — Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.

Madde 5 — Yasama yetgisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.

Madde 6 — Meclis yasama yetgisini kendi kullanır.

Madde 7 — Meclis yürütme yetgisini kendi seçtiği Cumhur Başkanı ve onun tâyin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır. Meclis, hükûmeti her vakit denetliyebilir, ve düşürebilir.

Madde 8 — Yargı hakkı millet adına ...

BUDAPEŞTE MUHAREBESİ SONA YAKLAŞIYOR

Şehrin dört ucu Rusların eline geçti, Ruslar Komarno'nun önüne geldiler

Londra 11 (A.A.) — Budapeşte muharebesi Rusların lehine olarak sonuna yaklaşıyor. Dün Sovyet kuvvetleri 8 mahalleyi işgal etmişlerdir. Bunların içinde bir çok büyük caddeler vardır, Sanayi mahallesi olan Şapel de ele geçirilmişti. Dün Kızılordu birlikleri 1000 bina kümesini zaptetmişlerdir. Budapeştenin dörtte üçü şimdi Rusların elinde bulunmaktadır.

...

Cephenin başka kesimlerinde ehemmiyetli hiç bir değişiklik olmamıştır.

Uç'ler toplantısı Tahran'da yapılacak

Polonya, Balkanlar, Yunan meseleleri görüşülecek

Londra 10 (A.A.) — Reuter'in Nevyorktaki hususî muhabiri bildiriyor:

Vaşingtonda emin bir kaynaktan öğrenildiğine göre, Cumhurreisi Roosevelt, ilk fırsatta Mr. Churchill ve M. Stalin ile buluşmak istiyor. Cumhurreisinin, ayın 20 sinden az bir müddet sonra Vaşingtonu terkedeceği sanılmaktadır.

Konferansın toplanacağı mahal hakkında henüz sarih malûmat yoksa da, Stalin'in Moskova ile sıkı bir irtibatı muhafaza etmek mecburiyetinde olması sebebile bu konferansın, Tahranda yapılması kuvvetle muhtemeldir.

Bu konferansta, Polonya meselesinden başka, günün meselesi olan ve ön plânda gelen Balkanlar ve Yunanistan meselelerinin de görüşüleceği sanılmaktadır.

Yugoslav kıralı M. Churchill ve Eden'le görüştü

Ankara 11 (A.A.) — Londra radyosunun haber verdiğine göre Yugoslav kıralı dün de M. Churchill ve Eden'le görüşmüştür.

Sahildeki dört köprübaşı dün birleştirildi

Amerikan kuvvetleri karaya çıktıkları noktadan Manila istikametinde 22 kilometre ilerlediler

Londra 11 (R.) — Filipin'lerdeki harekât hakkında general Mac Arthur karargâhı tarafından şu tebliğ neşredilmiştir: «Filipin adalarının en büyüğü olan Luzon adasında 4 noktaya 2500 gemi tarafından 60 bin asker çıkarılmıştır. Bu askerler az bir mukavemetle karşılaşmışlar ve derhal içeriye doğru harekete başlamışlardır. Amerikan askerleri 6 kilometre ilerlemişlerdir. Dört köprübaşındaki kıtalar biribirine bağlanmışlardır. Amerikan kıtaları şimdi sahilde 40 kilometre uzunluğunda bir sahayı işgal ediyorlar. ...

... Amerikan hava kuvvetleri buna mâni olmuşlardır. Uçaklar 2 demiryolu, 1 şose köprüsünü tahribetmişler ve yoldaki kıtalara taarruz eylemişlerdir. Manila hava meydanında 34 Japon uçağı tahribedilmiştir.»

Londra 11 (R.) — Amerikan karargâhından bu sabah verilen haberlere göre, Luzon adasındaki Amerikan kuvvetleri Manilaya doğru ilerlemektedir. Bu kuvvetler sahilden 22 kilometre ilerlemişlerdir. Dün akşam Batı Pasifik'te bir tayfun çıkmıştır. Bu yüzden 3 Amerikan muhribi batmıştır. Japonlar da 4 ihraç teknesi ve birkaç torpidobot batırmışlardır.

Yukarıda Filipin'lerde bir Amerikan ihraç iskelesi, aşağıda Filipinlerin merkezi olan Manila şehrinde bir cadde

Bir Japon generali ne diyor?

Londra 11 (A. A.) — Alman Haberler ajansının verdiği bir habere göre, Japon generali Oma, Tokyoda beyanatta bulunarak, Luzon'a karşı Amerikan taarruzunun bütün Doğu Asyayı tehdit altına sokmuş olduğunu söylemiştir. Luzon adasında takriben 150,000 Japon askeri bulunmaktadır.

Bir muhabirin bildirdikleri

Londra 11 (A.A.) — New-York Times gazetesinin Luzon adasındaki muhabiri şunları bildiriyor:

«Luzon adasına karşı çıkarma hareketine iştirâk etmiş olan yüzlerce gemiden hiçbiri hasara uğramamıştır. Halbuki günlerce Japonların kontrolu altında bulunan denizlerden geçtik. Bir iki kere taarruza uğradık. Bir keresinde, Manila'yı geçtikten biraz sonra Corregidor körfezinden bir Japon kruvazörü çıkıyor ve kafileye taarruza kalkışıyordu. Birkaç dakika içinde Japon muhribi batırıldı. Bir müddet sonra, bir Japon denizaltısı da, general Mac Arthur'un bulunduğu gemiye iki torpil sallıyor, fakat torpiller boşa gidiyordu.»

Batı cephesindeki muharebeler

Almanlar Belçikadan çekilmeğe başladılar

Müttefiklerin tazyiki karşısında çıkıntının batı ucunu acele boşaltıyorlar

Berna 11 (A.A.) — Batı cephesinin en mühim hâdisesi, Almanların, çıkıntının batı ucunda ricat etmeğe başlamış olmalarıdır. Şimalden ve cenuptan yapılan çift baskı karşısında ve Almanların esas iaşe yolları üzerindeki tehdidin büyümesi üzerine mareşal von Rundstedt Ardennes cebinin batı ucundaki kuvvetlerine ricat emrini vermek ...

... Haberler ajansı, Alman kuvvetlerinin Saint Hubert'i boşalttıklarını bildirmiştir.

Alsas'taki muharebeler

Londra 11 (A.A.) — Alsas'da Almanlar Colmar'dan hareket ederek şimal istikametinde taarruzlarına devam etmişler ve Craft'a varmışlardır. Craft, Strasbourg'a 19 kilometre mesafede bulunmaktadır.

...

Alman tebliği

...

DIKKATLER:

50 yıl törenleri

50 yıl önce yazı yazanların töreni... 50 yıldan beri evli olanların töreni... 50 yıldan beri doktor olanların töreni...

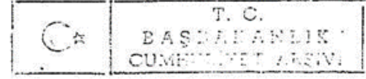
Bunları kutlamak moda haline girdi.

Gerçi hâtıraları anmak çok iyi. Fakat 50 yılları kutlamanın yanında meselâ bir meslekte 25 yıl kraliksiz, tevazula ve muvaffakiyetle iş başaranların adı sanı da anılsa bundan ameli fayda çıkacak. Her meslek kendi mensuplarını bu sahada yoklasa, 25 yıl semere verenleri, bundan sonra da semere vermekte teşvik olur.

50 yılları anmak, hâtıraları anmaktır; 25 yılları söylediğimiz tarzda anmak ise aynı zamanda teşviktir.

...

Ek-3 Türk Tarih Kurumunun Menafii Umumiye'ye Hadim Cemiyetlerden Sayılması

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
———
14556

Kararname

Türk tarihini tetkik ve elde ettiği neticeleri neşretmek gayesile kurulmuş olup ilmî çalışmaları dünya ilim alemince takdir edilmekte bulunan (Türk Tarih Kurumu)nun Cemiyetler kanununun 37 inci maddesine tevfikan menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali hakkında Devlet Şurasıİkinci dairesile Umumî heyetinden yazılan 25/7/1940, 12/9/1940 tarih ve 2471/2522, 300/303 sayılı mazbatalar İcra Vekilleri heyetince 21. TEŞ. EV. 1940 tarihinde tetkik ve mütalea olunarak adı geçen cemiyetin menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR
İsmet İnönü

Bş. V. Dr. R. Saydam — Ad. V. Fethi Okyar — M. M. V. S. Arıkan — Da. V. Fayık Öztrak — Ha. V. Ş. Saracoğlu

Ma. V. F. Ağral — Mf. V. Yücel — Na. V. A. F. Cebesoy — İk. V. Sakız — S. İ M. V. Dr. H. Alataş

G. İ. V. R. Karadeniz — Zr. V. Muhlis Erkmen — Mü. V. A. Çetinkaya — Ti. V. N. Topçuoğlu

030	18	01	02	92	99	16

Ek-4.a. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

CUMARTESİ 17 Haziran 1950

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

ULUS'UN ABONE ŞARTLARI

Meclisteki görüşmeler

Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı

C.H.P. Meclis Grupu sözcüsü, Grupun türkçe ezan arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi

Sözcü, milli şuurun bu konuyu kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına C. H. P. nin aleyhtar olmıyacağını söyledi

Büyük Millet Meclisi dün saat 15 te Başkan vekillerinden Fuat Hulûsi Demirelli'nin başkanlığında toplanmış ve Türk Ceza Kanunun 526 ncı maddesinin arapça ezan ve kamet okutmak hakkındaki memnuniyetini kaldıran kanun tasarısını ivedilikle müzakere ve kabul etmiştir.

Tasarı aleyhinde hiç bir milletvekili konuşmamış, C.H.P ...

İnönü, Polatlı, Çubuk ve Haymana heyetleriyle bir arada

İnönü'yü ziyaret eden heyetler

Kıssadan hisse

Hüseyin Cahit YALÇIN

İstikrar bekliyoruz

Bir taraftan devri sâbık yaratmamak vaadiyle işe başlarken bir taraftan geniş bir tasfiye hareketine girişmek yurtta huzursuzluk yaratıyor

Yeni tâyinlere dair söylentiler

Umum Müdürlüklerde de değişikler bekleniyor

Bulgarların bir notası

İşledikleri cinayetin sebeplerini bize yüklemiye çalışıyorlar.

Amerika Dışişleri Bakanı Londra Konferansı arasında Bevin ve Schuman'la

Amerika'nın Formoza hakkında kararı

Adanın Amerika'nın Uzak Doğu müdafaa sistemi içine alınması muhtemel görülüyor

İnönü Armağanı ve Ansiklopedisi

Millî Eğitim Bakanı Ansiklopedinin ismini değiştireceğiz, diyor

İşçi Sigortaları Genel Kurulu

Temsilciler, primler, sigortalar, hafta tatili hakkında görüşlerini açıkladılar

Pehlivanlar güreşe hazırlanıyorlar

Eski ve yeni güreşler

Eskiden pehlivanlar saatlerce, ta yenilinciye kadar güreşirlerdi, şimdi işi idare ediyorlar

Yazan: Celâl Davud ARIBAL

Halkevleri tahsisatı

C.H.P. İstanbul İl Başkanı bir demeç verdi

BAKIŞLAR

Bizim muhalefetimiz

Peyami SAFA

Bugün Ramazan ayının birinci günü

Askeri Veteriner Akademisinde gıda kontrolü kursunu bitirenler

Müsabakalar sona eriyor

Ek-4.b.

Cumhuriyet
KURUCUSU: YUNUS NADİ
27 nci yıl Sayı : 9288
Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 246
Telefonları: Umumî Santral Numarası: 24298. Yazı İşleri: 24299, Matbaa: 24290
Cumartesi 17 Haziran 1950

Meclis, Arabca Ezan Yasağını Kaldırdı

C. H. P. milletvekilleri de kanunu tasvib ve kabul ettiler

Celse beklenmedik sahneler arasında cereyan etti

Alkışlara, sıra kapaklarının çıkardığı gürültüler de karıştı, Demokratlar kendi milletvekillerinden hatibleri zaman zaman susturmaya kalktılar

Ankara, 16 (Telefonla) — Arabca ezan yasağı Türkiye Büyük Millet Meclisinde bugün kaldırılmıştır. Görüşmeler, beklenmedik sahneler arasında cereyan etti. Alkışlar, sıra kapaklarının çıkardığı gürültülere karıştı. Demokratlar, kendi milletvekillerinden hatibleri zaman zaman susturmağa kalkıştılar. Hele Halk Partisi çevrelerinde esen havadan habersiz olanlar, muhalefetin bugünkü tavrına şaşakaldılar. Atatürk inkılâbının zedelendiğinden bahisle telâşa düşen C.H.P. li propaganda, arabca ezanın arkasından fesin, cübbenin, sarığın, tekkenin; hulâsa kara kara heyülâların sıra sıra belirmesinden endişeli idi. Muhalefetin Meclis Grupu ise, bu propagandaya hiç de ayak uydurmamıştır. Daha oturum açılıp da Başbakanın tasarının gündeme alınmasını istediği andan itibaren Halk Partili sıralardaki karar belli olmağa başladı. Menderes, D.P. Meclis Grupunun

— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

Dünkü müzakereleri, konan hoparlörler vasıtasile Meclis bahçesinden dinliyen halk

Ne istiyoruz?

NADİR NADİ

— Arkası Sa. 3, Sü. 5 te —

C.H.P. nin bünyesinde beliren görüş farkları

Kurultayda müfritler ağır basarlarsa, yenilik taraftarları ayrı bir parti için teşebbüse geçecekler. İnönü, birliği temin hususunda gayret sarfediyor

İsmet İnönü, 2429 numaralı kendi otomobilile partiye gelirken

— Arkası Sa. 3, Sü. 3 te —

Şeker fiatlarında yapılacak ucuzluk tesbit edildi

Toz şekerin kilosu 30, kesme şekerin 20 kuruş indiriliyor. Kararın tatbikına önümüzdeki günlerde başlanacak

Ankara, 16 (Telefonla) — Öğrendiğimize göre, hükûmetin, şeker fiatlarında tenzilât için yapmakta olduğu tetkikler sona ermiş ve ilk ağızda mümkün görülen indirmeler şöyle tesbit edilmiştir: Toz şekerde kiloda 30, kesme şekerde kiloda 20 kuruş indirilecektir. Buna göre toz şekerin perakende olarak kilosu 142, kesme şekerin kilosu 180 kuruştan satılacaktır.

Kararın tatbikına önümüzdeki günlerde başlanacaktır. Bilindiği gibi şekerin maliyeti 63-68 kuruştur. Aradaki farkı istihlâk resmi teşkil etmektedir. Ayda 10 bin ton şeker istihlâk edildiğine göre, hükûmet bu tenzilâtla bütçe gelirinden ayda 3 milyon lira kadar bir eksiltmeyi göze almıştır. Bu eksiltmenin istihlâkin artmasile kapatılacağı umuluyor. Alâkadarlar, bütçe imkânları genişledikçe, fiatlarda yeni indirmeler yapılacağını da ifade ediyorlar.

İlhami Sancar

Halkevleri için verilen tahsisat

Meclis gündemindeki sözlü sorular

Toprak Mahsulleri Ofisi Ticaret Bakanı 20 gün Tahkikatına dair soruya sonra cevab verecek

İşçi Sigortaları Genel Kurul toplantısı

Temsilciler işçilerin durumunu yükseltmek için mühim dileklerde bulundular

Rusyada yapılan suiistimaller

Amerika ve Uzak Doğu

İstanbulun su derdi

Erzurum Milletvekili Meclise bir takrir verdi

Elektrik istihsali eskiye nazaran 3 misli arttı

Hidrojen bombası yapılıyor

Atom enerji komisyonu, bunun için Kongreden yeni tahsisat istemeğe karar verdi

Orman işleri için toplantı

Beşiktaş Takımı Amerikadan Hareket Etti

Ek-4.c.

Cumartesi 17 HAZİRAN 1950 Yıl: 2 — No. 412

Başmuharriri: Mümtaz Faik Fenik
Denizciler Caddesi: 1
Posta Kutusu: 103 — ANKARA
Telgraf: Zafer Gazetesi Ankara
Fiyatı her yerde 10 kuruştur.

ZAFER

DEMOKRASİNİNDİR

TEL 21111 Yenişehir — TEL 21111 Yenişehir

Ezana Ait Tasarı Dün Kanunlaştı

Yeni kanuna göre ezan bugün Arapça da okunabilecek

Son günlere kadar aleyhte hareket etmesine rağmen C. H. P. milletvekilleri dün Ezan Tasarısına muhalefet etmediler

Büyük Millet Meclisi dün saat 15 te Başkan vekillerinden Fuat Hulûsi Demirelli'nin başkanlığında toplanmıştır. Günün en mühim meselesini, gündemde bulunmamakla beraber, Arapça ezan meselesi teşkil ediyordu. Bu itibarla, daha celse açılmasına uzun zaman bulunmasına rağmen dinleyici locaları tamamen dolmuş, mühim bir kısım vatandaş ta, kâfi derecede yer olmaması yüzünden içeri girememişti. Ayrıca, her iki parti milletvekillerinin hemen hemen hepsinin, salonda yer aldıkları görülüyordu.

Başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere bütün Bakanlar da toplantıya iştirak etmiş bulunuyorlardı.

Gündeme geçilmeden önce kürsüye gelen Adnan Menderes ezan tasarısının gündeme alınarak ivedilikle görüşülmesini istedi ve şu izahatı verdi:

— Muhterem arkadaşlar, Arapça ezan hakkında Demokrat Parti Meclis Grupunca verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanunî mâni kalkmış olduğu telâkkisine uğraması ve bazı vatandaşların Arapça ezan okumağa teşebbüs etmeleri gibi hâdiselerle karşılaşmamız muhtemel olduğu için bu başta sevketmiş olduğumuz lâyihanın bugünkü ruznameye alınmasını ve müstacelen müzakere edilmesini yüksek tasvibinize arzediyorum.»

Başbakanın alkışlarla karşılanan bu konuşmasını müteakip tasarının hemen gündeme alınarak ivedilik ve yeğlikle görüşülmesi ey'e konulu ve ittifakla kabul edildi.

Söz istiyenlerin isimlerinin tesbitinden sonra muhalefet adına konuşacak olan Trabzon milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğluna ilk olarak söz verildi.

Kürsüye gelen Eyüpoğlu aynen şunları söyledi:

— Sayın arkadaşlar, Türk Ceza Kanununun 526 ncı maddesinden, ezana taallûk eden ceza hükmünün kaldırılması maksadiyle hükümetin bugün huzurunuza getirdiği kanun tasarısı hakkındaki C. H. P.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 6 da)

Dr. Talât Vasfi Öz

Mühim bir sözlü soru

Diyanet İşlerinin muhtariyeti isteniyor

Ordu milletvekili Feyzi Boztepe Büyük Millet Meclisi Başkanlığına mühim bir sözlü soru vermiştir. Ordu Milletvekili bu sorusunda ezcümle şöyle diyor:

1— Bugün, Başbakanlığa bağlı olarak idare edilmekte olan Diyanet İşlerinin, tamamen müstakil bir hale getirilmesi ve muhtariyetinin kabulü ve ilânı icabeder.

2— Din müessesesinin devletle olan münasebetleri, muhtar Üniversitelerimize benzer şekilde, sadece, umumî bütçe ile alâkalı malî bir mesele olarak mütalea edilmelidir.

3— Sayıları günden güne azalan hakikî din âlimlerimizin ve müstahdemlerinin, maddeten tatmini çarelerinin düşünülmesi, bugünkü şartlar altında, ancak bir devlet işidir. Memleketimizde, geçim zorlukları içinde çırpınan dar gelirli vatandaşlar mevzuunda, hademei hayrat, en az ücret alanların başında gelmektedir. En ağır şartlar altında, her mahrumiyete tahammül göstererek, mukaddes vazifelerini yapmakta devam eden bu feragatkâr ve cefakâr insanları korumak, demokrat ve lâik devletin başta gelen vazifelerinden olacaktır.

(Devamı Sa. 6 Sü: 5 de)

Yenin Basın Kanunu tasarısı ile gazetecileri alâkadar eden muhtelif meselelerle meşgul olmak üzere İstanbuldan şehrimize gelen Gazeteciler Cemiyeti mümessillerinden Selim Ragıp Emeç, Bahadır Dülger, Enis Tahsin Nil ve Hayri Alpar dün sabah saat 11.30 da Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından kabul olunmuşlardır. Cumhurbaşkanı gazetecilerle samimi hasbihallerde bulunmuş ve Basın Kanunu tasarısı üzerindeki çalışmalar hakkında izahat almıştır. Bayar, vaktiyle muhalefet saflarında iken bu hususta verdikleri vaidleri gerçekleştirmek en büyük emelleri olduğunu, esasen bu dâvanın artık partiler dışında bir memleket dâvası halini aldığını söylemiştir.

Gazeteciler, Cumhurbaşkanının mesleğe ve meslekdaşlarına karşı gösterdiği yakın ve sıcak alâkadan dolayı teşekkür etmişlerdir.

Şekerdeki tenzilât miktarı tesbit edildi

Fiyatlar: tozda 30, kesmede ise 20 kuruş indiriliyor

Hükümetin şeker fiyatlarını indirmek üzere bir müddettenberi yaptığı tetkikler sona ermiş, bütçenin şimdiki vaziyetinde fiyatlarda ne kadar tenzilât yapılabileceği tesbit edilmiştir.

Öğrendiğimize göre tenzilât miktarı toz şekerin kilosunda 30, kesmede ise 20 kuruştur. Bu vaziyete göre toz şeker perakende olarak 140, kesme ise 150 kuruşa satılacaktır.

Bu husustaki kararın tatbikine en geç önümüzdeki hafta içinde geçileceği anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi şekerin maliyeti 42 - 45 kuruş arasındadır. Aradaki fark istihlâk resmi olarak alınmaktadır. Halen ayda on bin ton kadar şeker istihlâk edildiğine göre hükümet şeker fiyatlarında 30 kuruş tenzilât yapmakla bütçe gelirinden ayda üç milyon lira bir eksilmeye göze almış demektir.

Hükûmet ileride bütçe imkânları genişledikçe şeker fiyatlarını daha fazla indirecektir.

Af Kanunu mevzuunda: 3

Cezada tecilin ehemmiyeti

Mümtaz Faik FENİK

İki gündür, bu sütunlarda, umumî af meselesi hakkındaki düşüncelerimizi izah ediyor ve affın çok genişletilmesi lâzım geldiğine inandığımızı söylüyoruz. Bu mütalealar karşısında bazı kimseler şöyle bir itiraz yapabilirler:

— Peki, katilleri, ve hattâ mükerrerleri serbest bırakalım. Ama, öldürülenler ne olacak? Onların âhı kimin üzerinde kalacak? Bunlara yazık değil mi?. Hele mükerrer katilleri cezalarını tam çekmeden serbest bırakmak içtimaî adalete uyar mı?... Devlet mallarına karşı irtikâp edilen suçlarda ceza affedilirse, bundan cemiyetimizin bünyesi müteessir olmaz mı?... Mademki suç işlenmiştir, suçlu, kanunlar dairesinde cezasını görmelidir.

Bir defa şunu söyliyelim ki, bizim ileri sürdüğümüz fikirlerde cezayı çekmemek asla bahis mevzuu değildir. Suçlu elbette yaptığı suçun hukukî neticelerine katlanacaktır. Ama, iki gündenberi izah ettiğimiz sebepler dolayısiyle, cezasının meselâ yarısını veyahut tesbit edilen bir nisbetini çektikten sonra -açılan yeni demokrasi devri hürmetine- bir af sistemine tâbi olmalıdır.

Bu af sistemi içinde mahkûmu, hürriyete kavuştururken onu bir hale sokmak ta pekâlâ kabildir. Meselâ cezasının muayyen ve mühim bir kısmını çeken bir mahkûmun geri kalan müddeti tecil edilir; ve bunun için de bir mehil konur. Eğer mahkûm tahliye edildikten sonra, bu zaman zarfında ikinci bir cürüm işleyecek olursa, o zaman yeni aleyhine ceza da bu müddete eklenerek kendisi tekrar hapse tıkılır. Bunun için ikinci cürmün de birinci cürüm cinsinden olması şart değildir. Başka bir cürüm de kendisini pekâlâ hapse sokmağa kâfi gelebilir.

Fikirlerimizi bir misalle izah edelim: Meselâ bir katil mahkûmunun 10 sene cezası vardır. Bunun 5 senesini yatmıştır. Geri kalan dokuz senesi için bir tecil kabul edilir. Ve eğer o katil mahkûmu, hürriyete tekrar kavuştuktan sonra en ufak bir cürüm işlerse, meselâ birisiyle bir kavgada yaralama suçundan bir ay hapse mahkûm olsa, daha 5 sene bir ay yatacağını bilmelidir. Bu takdirde cürümlerinden nedamet getiren bir çok mahkûmlar, artık kuzu gibi olurlar. Hiç bir

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 5 de)

Bugün Ramazan

Bugün mübarek Ramazan'ın biridir. Memleketimizin yeni bir iklime hürmetinde geçirdiği günlere tesadüf eden bu mübarek ayın, bütün insanlık âlemi ile beraber milletimiz için de uğurlu olmasını dileriz.

Iktısadî gelişme projeleri

Milletlerarası bankadan bir hey'et geldi

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına mensup Theodore Kauffeld, William Nicheles, Roger Hemdeling, Rober Rommy ve Emily Olsundan müteşekkil beş kişilik grup dün şehrimize gelmiş ve garda Devlet Bakanlığı adına karşılanmıştır.

Hükûmetimizin daveti üzerine memleketimizde ekonomi sahasında incelemelerde bulunacak olan milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının 10 kişilik heyetine dahil olan Amerikalı bankacılar Ankaradaki temaslarına başlamışlardır.

Bir heyet daha geliyor

Nevyork, 16 (a.a.) (Afp) — «All

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 7 de)

D. P. Meclis Grupu İdare Heyeti toplanıyor

Demokrat Parti Meclis Grupu İdare Heyetinden:

Meclis Grupu İdare Heyeti 17/6/50 Cumartesi günü saat 10 da toplanacaktır.

Türk tütünlerine Amerikan rekabeti

Tütüncüler kongresinde dün mesele bilhassa tetkik edildi

Tütüncüler kongresinde dün bir görünüş

Tütün işlerini görüşmek üzere seçilen komisyon dün saat onda Ekonomi ve Ticaret Bakanlığında çalışmalarına devam etmiştir. Kısa aralıklarla akşam geç vakte kadar devam eden görüşmelerde, memleketin tütün vaziyetini belir.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 7 de)

Ziraatçı milletvekilleri dünkü toplantı da

Ziraat işleri etrafında alınacak yeni tedbirler

Ziraatçı milletvekillerinin iştirakiyle Tarım Bakanlığında dün bir toplantı yapıldı

Ziraatçı milletvekillerinden Bursa milletvekili Sadettin Karacabey, Selim Herkmen, Antalya milletvekillerinden Akif Sarıoğlu, Ahmet Tekelioğlu, Ahmet Tokuş, Niğde milletvekillerinden Fahri Köşkeroğlu ve Kırklareli milletvekillerinden Şefik Bakay dün saat 10 da Tarım Bakanı Nihat Eğriboz'un başkanlığında Bakanlık binasında bir toplantı yapmışlardır.

Her on beş günde bir yapılacak olan bu toplantıda memleketimizde tohum tevzii şekilleri, çoğaltma çarelerinin halka intikali için alınacak tedbirler, Antalya ve civarı vilâyetlerinde narenciye için alınması icab eden tedbirler, narenciye endüstrisi yaratmak, hayvancılığın ıslahı, hangi hayvanlara daha fazla ehemmiyet verileceği ve yarış atları mevzuları üzerinde istişarî mahiyette görüşmeler yapılmıştır.

Nevşehir vilâyeti Avanos ve Hacıbektaş Demokrat Parti İlçe idare heyetleri evvelki gün Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından kabul edilmişlerdir. Yukarıda heyeti Bayar'la bir arada görülmektedir.

Avustralya'da komünizm kanun harici ediliyor

Londra Radyosu, (Basın - Yayın) — Avustralya'da komünizmin kanun harici edilmesine dair kanun tasarısı dün senato tarafından kabul edilmiştir. Kanun tasarısı şimdi görüşülmek üzere Avustralya mümessiller meclisine yollanacaktır.

İşçi Sigortaları kongresinde

Işçilerin dilekleri üzerinde duruldu

Evvelki gün başlıyan İşçi Sigortaları Kurumu Genel Kurulu toplantısına dün de Halkevinde öğleden evvel ve sonra profesör Muammer Tolgan'ın başkanlığında devam edil

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 7 de)

Komünist Çin Tibeti istilâya hazırlanıyor

Hong - Kong, (Nafen) — Komünist Çinden gelen son haberlerden anlaşıldığına göre, kuvvetli komünist Çin askeri birlikleri Tibet hudutları civarlarında toplanmıya devam etmektedirler.

Tibet hükûmetinin komünist Çin ile bir anlaşmıya varmak hususunda sarfettiği gayretlerin bir neticeye varamıyacağı tahmin edilmektedir. Anlaşıldığına göre, Çin komünist liderleri hareket emrini Moskovadan beklemektedirler.

AKINTIYA KÜREK

Akıayı şark!

«Yeni Sabah» refikimiz aynen şöyle yazıyor:

«İstanbul Cumhuriyet Savcısının başka bir vazifeye alınacağı haberinden sonra Başmuavini Hicabinin de Doğu vilâyetlerinden birine salâhiyetli savcı olarak terfian tayini muhtemel olduğu haber alınmıştır.

Bilindiği üzere Hicabi Dinç, Basın Bürosu şefliği sırasında Adalet Bakanlığının siyasi maksatlarla açılmasını istediği bir çok dâvaları tehalükle tahrik etmiş ve bu suretle matbuata ve demokrasiye mühim hizmetleri dokunmuştur. Hicabi Dinç'e Doğudaki bu yeni vazifesinde de başarılar dileriz.»

Bu havadisi okuduktan sonra düşündük: Hicabi Dinç Doğu'ya tayin olunursa ona emir veren Fuat Sirmen nereye tayin olunur?

Uzak Doğu'ya! Uzak Doğu'ya! — YEDEKÇİ

Ek-4.d.

Başmuharriri
Ahmet Emin YALMAN
Cağaloğlu, Molla Fenari Sokağı
VATAN EVİ

SALI
6
HAZİRAN
1950

VATAN

Yıl: 10 - Sayı: 3248 «EĞRİYE EĞRİ - DOĞRUYA DOĞRU» Fiyatı: 10 Kuruş

Fikirler ve Tenkidler:
Taassuba, irticaa ve lâikliğe dair
Yazan: CEMAL BARDAKÇI
Bugün İkinci Sayfamızda

Arapça ezan meselesi münakaşa mevzuu oldu

Muhalefet, hükûmet kararını «İnkılâba ihanet» şeklinde tefsir ediyor

C.H.P. bugünlerde bir karar verecek

D.P. liler de: «Halkın dinî hissiyatını tahrike kalkan ve bunu istismar etmek isteyenler C.H.P. lilerdir» diyor

Başbakan Yardımcısı Samed Ağaoğlu

Samed Ağaoğlu

Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı oldu

1 Temmuzda yeni bir devir başlıyor

Ondokuz Avrupa memleketinin paraları birbirine çevrilir bir hale getiriliyor

Mühim bir kısım tahditler kalkacak Amerikadan altı milyon dolar kıymetinde kamyon ve ilâç geliyor

Mr. Russel Dorr dün geldi

Russell Dorr

Af Lâyihası Bakanlar Kuruluna verildi

Casusluk, komünistlik, âdâbı umumiyeye ve devlet mallarına karşı işlenen suçlar aftan istisna ediliyor

Dün askerî yardım programını imzalayan Başkan Truman, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie ile görüşüyor

Marshall yardımı ve bütçe açığı

Barlas'ın iddiaları, hükûmet çevreleri tarafından tekzip ediliyor

TAASSUBA KARŞI PRENSİP KALKANI

Yazan: AHMET EMİN YALMAN

11 Vilâyetin Milletvekillerinin hepsine itiraz edildi

İtiraz vâki olan mazbataların, dün B. M. Meclisinde Komisyona havale edilmesine karar verildi

«Aranan 100 Demokrat Milletvekili»

Hulusi Köymen, hazır bulunmıyanların 29 Milletvekili olduğunu söylüyor

SİYASET UFKUMUZUN YENİ SİMALARI

Güzel Sanatlara âşık bir Bakan: Tevfik İleri

Ulaştırma Bakanı: «Bu muztarip ve mübarek Millete hizmet edebilmek ibadetlerin en kudsi olanıdır» diyor

Yazan: SİNAN KORLE

Sağlık Bakanı Prof. Nihat Reşat Belger dünkü basın konferansında

40 - 50 seyyar hastane getirilecek

Sağlık Bakanı: «Verem, maatteessüf, bir içtimaî felâket hâlini almıştır» diyor

Muhalefete söz verilmemesi

D. P. liler: «Başkanlığa yazı yazmak, teamüle uygun değildir» diyor

SEL GİDER...

Perşembenin gelişi

Koyuncu Salih Ağa veresesi

Sadece Balıkesirde yarım milyonluk mal iktisab etmiş

Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri, arkadaşımız Sinan Korle ile

Ek-5.a. Anayasa'nın Orijinal Diline Çevrilmesi

PERŞEMBE 25 ARALIK 1952 — Yıl: 33 - No. 11311

C. H. P. Ulus Müessesesi Çankırı Caddesi — Ankara. Telgraf: Ulus — Ankara. Ulus Müessesesi Santralı 10300. Fiatı: Her Yerde 15 Kuruş

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Uluğ Takvimi Ragıp — Tavan: KANAAT KİTABEVİ.

Anayasa'nın dili Meclis'te Osmanlıcaya çevrildi

C.H.P. Milletvekilleri tasarının aleyhinde oy verdi

Tankut'la, Tümerkan birer konuşma yaptı, Tankut, "Yaptığımız eğer bir hata ise siz neden bu hataya düşüyorsunuz, niye geriye doğru gidiyorsunuz,, dedi

İş ve gösteriş

Hüseyin Cahit YALÇIN

Türk - Yunan Yugoslav askerî ittifakı

Menemen'de yapılan tören

Bütçe Komisyonu Başkanları dün istifa ettiler

Okullarda sömestr tatili

Kore Harbine son verecek olan plân

Eisenhower'le müşavirlerinin stratejik bir plân üzerinde hazırlık yaptıkları bildiriliyor

Valilere farklı emir veriliyor mu?

İnsan seli halinde hücum

Elâzığ'da 2 kişi daha tevkif edildi

Ekmeklerden çivi parçaları çıkıyor

Dünkü Meclis'te

Taşova'nın Tokat'tan alınarak Amasya'ya bağlanması hakkındaki Hükûmet teklifi kabul edildi

Fransa'da Pinay'ın istifası ile ortaya çıkan buhran

Amerikan gazeteleri Fransa'nın, Tunus'ta, Fas'ta, Almanya ve Hindiçini'de karşılaştığı müşkülât üzerinde duruyorlar

C.H.P. Bursa İl Kongresi

Hatipler, D. P. iktidarının yanlış hareketlerini belirterek tezahürlerle tasvibedildiler

Bugünkü hava

DERDİN TEŞHİSİ

Yazan: Nihat ERİM

Garsonlar için kurs açıldı

Ek-5.b.

"BEYER'S MODE für ALLE,,

Cumhuriyet

Perşembe 25 Aralık 1952

Eski Anayasa metni dün kabul olundu

Dünkü Millet Meclisi içtimaında uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekillerile yeni türkçeciler son bir defa ve şiddetle mücadele ettiler

Türkiye - Yugoslavya işbirliği gelişiyor

Askerî heyetimiz dün Tito tarafından kabul edildi, Ticaret Bakanı Güreli de Belgradda temaslarına başladı

Kabul edilen metnin birinci faslı

İptal edilen metnin ilk bölümü

Truman'ın son Noel mesajı

Meclis Bütçe Komisyonunda iki istifa

İş ve İşçi Bulma İstişari Kongresi

Yeni Başkan Eisenhower'in Kore sulh plânı

İstanbul polisinde yapılan yenilikler

Uyuşturucu madde kaçakçılığile mücadele daha tesirli hale geldi

Malatya hâdisesi ile ilgili yeni tevkifler

Elâzığda yakalandıkları bildirilen iki Büyük Doğucu bugün Malatyaya gönderiliyorlar

Denizlerde şiddetli karayel fırtınası

Kasımpaşa cinayeti failleri tevkif edildiler

Beyoğlu Devrim Ocağı dün törenle açıldı

Ticarethane kiralarına dair bir teklif

Tüccar Derneği Başbakanlığa çektiği telgrafta serbest kiraya intikalin tedricen yapılmasını istedi

Vilâyet ve Belediyenin ayrılması

Bütün dünyada navlun fiatları indiriliyor

Cumhuriyet'de Üç Güzel Eser: LANDRU — ÜÇ KADININ ROMANI — SÜNGER AVCILARI — Arasından Geliyorum

Ek-6. Atatürk'ü Koruma Kanunu

T.C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi: 7 Ekim 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğüne müracaat olunur	31 TEMMUZ 1951 SALI	Sayı : 7872

KANUN

Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun

Kanun No: 5816 *Kabul tarihi: 25/7/1951*

Madde 1 — Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve âbideleri veyahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.

Yukarki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.

Madde 2 — Birinci maddede yazılı suçlar; iki veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyle işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır.

Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu surette işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 3 — Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet savcılıklarınca re'sen takibat yapılır.

Madde 4 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür

28/7/1951

Uyuşmazlık Mahkemesi Kararı

Esas : 1950/10
Karar : 1951/10

Özeti: La Fonsiyer Yangın A. Sigorta Şirketi vekilleri tarafından 62711 lira 47 kuruş itfaiye resminin iadesi için İstanbul Belediyesi aleyhine açılan dâvada dâva edilen vekili tarafından ileri sürülen vazifesizlik savunmasının mahkemece reddi üzerine İstanbul Valiliğinin tahriki ile vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesince incelenmesi hakkında.

La Fonsiyer Yangın Anonim Sigorta Şirketi vekilleri Avukat Sait Rıza Sevsay ve Fahrettin Kalemcioğlu taraflarından İstanbul Belediyesi aleyhine İstanbul Asliye Birinci Hukuk Mahkemesinde açılan dâvanın görülmesi sırasında dâva edilen vekili tarafından ileri sürülen vazifesizlik savunmasının mahkemece reddine karar verilmesi üzerine İstanbul Valiliğinin tahriki ile uyuşmazlık ihdasını tazammun eden Başkanun Sözcülüğünün 24/3/1951 günlü yazısı,

Belediye Kanununun 114 üncü maddesi gereğince Belediyenin sigorta şirketlerini itfaiye vesaitinin ancak idamesi masraflarına iştirak ettirmeğe hakkı olduğu halde İstanbul Belediyesi mezkûr vesaitin yenilenmesi için müekkili şirketten 62711 lira 47 kuruş itfaiye resmi tarh ve tahsil etmesi üzerine müekkilinin müracaatına binaen Danıştayca Belediye kararı ref ve iptal olunduğu cihetle Şirketten tahsil edilen mezkûr yenileme masrafının iadesi isteğini taşıyan dâva dilekçesi,

Dâva edilen vekilinin; iki taraf arasında hususi hukuku ilgilendiren bir münasebet bulunmadığından dâvanın tetkiki adalet mahkemesinin görevi dışında kaldığına dair lâyihası,

Dâvanın mevzuu haksız iktisap edilen müddeabih meblâğın istirdadı talebinden ibaret olmasına göre dâvanın görülmesi adlî kaza mercilerine ait olduğundan dâva edilen vekilinin vazifesizlik savunmasının reddine dair mahkemenin ara kararı,

Ve dosyadaki diğer kâğıtlar okunup Başkanun Sözcüsünün (Hukuka hürmet etmek lüzumu ile âmme idareleri kaza makamlarından sâdır olan kararların icaplarını yerine getirmeğe çalışmalıdırlar; böyle bir iptal kararıyle temeli tahribedilen kararlara uyarak yapılmış muameleleri ortadan kaldırmalı, hâdisemizde olduğu gibi bir para tahsil edilmiş ise bu parayı, sahibine iade eylemelidirler. Fakat çeşitli sebepler altında bu muamelelerin ortadan kalkması, tahsil edilmiş paraların iadesi için dâva açmak mecburiyeti hâsıl olursa bu dâvayı hangi merci rüyet edecektir? Umumiyetle dâvalara bakacak kaza mercilerini, mevzuumuza hâkim olan prensiplere nazaran, dâvaya yol açan münasebetin mahiyeti tâyin eder; bu esasa göre ihtilâfın hangi nevi münasebetten doğduğunu araştırmak lâzımgelir. Bu araştırmada Belediye Kanununun 114 üncü maddesinin tatbikatı ile karşılaşırız. Şu hal ihtilâfın idare hukuku hükümlerinden neş'et ettiğini bize göstermeğe kâfidir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Hatice TAMAK

Doğum Yeri ve Yılı : Ankara/1991

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : haticetamak06@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı